

TÜRKİYE'de GÖNÜLLÜLÜK

Gönüllülüğün Rolünün
ve Katkılarının Keşfedilmesi

UN
Volunteers
inspiration in action

TÜRKİYE'DE GÖNÜLLÜLÜK
Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi

Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV)

Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı Türkiye, BM'nin gönüllülük yoluyla dünya genelinde barış ve kalkınmaya katkı sağlayan kuruluşudur. İnsanların kalkınma alanındaki zorlukları çözmeleri için güçlü bir araç olan gönüllülük, kalkınmanın hızının ve özelliklerinin de değişmesini sağlayabilir. Gönüllülük, hem bireyler hem de toplumlar için güven ve dayanışmayı güçlendirerek ve katılım için fırsatlar yaratarak fayda sağlar. UNV, dünya genelinde gönüllülüğün tanınırlığını savunarak, kalkınma programlarına gönüllülüğün dahil edilmesini sağlayarak ve deneyimli UNV gönüllüleri de dahil olmak üzere giderek artan sayıda ve özellikle gönüllüyü seferber ederek, barış ve kalkınmaya katkı sağlar. UNV, gönüllülüğü evrensel ve kapsayıcı bir kavram olarak benimser ve gönüllülüğü kendi çeşitliliğinin yanı sıra, özgür irade, bağlılık, sorumluluk ve dayanışma gibi gönüllülüğün sürdürülmesini sağlayan değerler içerisinde tanıır.

GSM Gençlik Servisleri Merkezi

GSM-Gençlik Servisleri Merkezi; gençlerin sosyal, kültürel, sanatsal, bilimsel ve mesleki gelişimine katkı sağlamak ve gençlerin toplumsal ve ekonomik yaşama aktif katılımına yönelik çalışmalar yapmak amacıyla 1985 yılında Ankara'da kurulmuştur.

GSM olarak, gençleri toplumun sorunlu kesimi olarak değil, toplumun kaynağı ve en dinamik kesimi olarak görmektedir. Düzenlediğimiz her proje gençlerin liderliği veya katılımıyla gerçekleştirilmekte ve toplumsal yaşamın her alanında gençlere gönüllü olma ve sorumluluk alma bilinci vermeye çalışmaktadır.

Gönüllülük, gençlerin psiko-sosyal gelişimine katkı sağlayan iki yönlü bir harekettir. Gönüllü çalışmalar sonucunda elde edilen toplumsal faydanın yanısıra, bu çalışmalar içerisinde yer alan gençlerin bireylerarası yetenekleri gelişir, gençler paylaşmanın anlamını kavrar, takım çalışmasını ve yardımlaşmayı öğrenir, yeni yaşam deneyimleri kazanır, değişik tecrübelere sahip insanlarla tanışma imkanı bulur, organizasyon yapmayı öğrenir, değişik kurumları tanıır, toplumu ve dünyayı daha iyi kavrar, değer yargıları gelişir ve özgüveni artar.

Gönüllü olmayı öğrenen gençlerin aynı zamanda iyi bir yurttaş olmayı da öğrendiğine inanmaktadır. Yurttaş olmayı becerebilen bireyler arasında karşılıklı güven ve saygı daha kolay inşa edilir, bu da daha sağlam temellere dayalı bir toplum yapısının oluşmasını sağlar.

Yayına Hazırlayan

Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi

Çeviri

Bordo Tercüme Bürosu & Eda Erdem

Tasarım ve Basım

—TASARIMHANE—

©2013

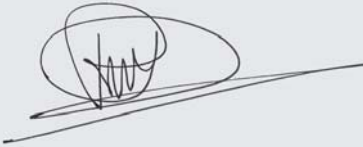
Her yıl 5 Kasım'da Türkiye de dahil olmak üzere dünya genelindeki gönüllüler tarafından Uluslararası Gönüllülük Günü kutlanır. Bu yıl, bu özel günde Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı, daha iyi bir dünya yaratmada genç gönüllülerin katkısının altını çizmektedir. Gençlerin toplumda değişimi sağlayan unsur olarak rolünün gittikçe artmasını istiyoruz. Gençler, kurumları yalnızca kendi ihtiyaçlarına değil, aynı zamanda ulusal ve küresel sorunlara karşı da daha duyarlı olmaya çağırıyor. Gençlik, değişimi harekete geçiren enerji, yaratıcılık, çözüm ve kararlılığı sağlamaktadır.

Bu nedenle, tam da bu günü kutlamak için, **Türkiye'de Gönüllülük** başlıklı bu çalışmayı yayımlamaktan onur duyuyoruz. Çalışma, gönüllülüğün gençlere sağladığı kişisel eğitim, gelişim ve içinde buldukları topluluklar için çalışma fırsatlarından ilham alarak kurulan GSM Gençlik Servisleri Merkezi ile işbirliği içerisinde yayımlanmaktadır. Gönüllülüğün, her yaştan ve her kesimden insanın kalkınma çabalarına katılımında oynadığı rolün tanınırlığını artırma konusundaki bağlılığımızı paylaşan bir kuruluşla çalışmaktan mutluluk duyuyoruz.

UNV, gönüllülüğü, küresel ve ulusal barış ve kalkınma stratejileri, politikaları ve planlarına entegre etme konusunda uzun bir geçmişe sahiptir. Geçtiğimiz 40 yılda farklı kıtalarda, ülkelerde, kültür ve bağlamlarda sosyal ve ekonomik refahın oluşturulmasında gönüllülüğün gücüne tanıklık etmiş bulunmaktayız.

Aynı zamanda, sınırlar, dinler ve kültürel farklılıkların üzerinde küresel bir olgu olan gönüllülüğün evrenselliğine de tanık olduk. Gönüllülüğün olduğu her yerde, bu olgunun sosyal içermeye ve dayanışmayı güçlendirdiğini ve bireylere, içinde buldukları topluluklarla ilgili konularda çalışmanın anlamlı bir yolunu sağladığını görüyoruz. Gönüllülük, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra, birçok sosyal ve siyasi hareketin belkemiğini oluşturmakta olup, kamu sektöründe büyük bir güç olmanın yanında, özel sektörde de gittikçe önem kazanmaktadır.

Bu durum, Türkiye için de geçerlidir. Çalışmanın ileriki bölümlerinde de görüleceği üzere, birçok kuruluş ve birey, kalkınmanın getirdiği zorluklara gönüllülük yoluyla karşılık vermeyi tercih etmektedir. Makalelerde, sosyal, ekonomik ve çevresel ilerlemeye katkıda bulunan bireylerin ve kuruluşların gösterdiği bağlılığı ve gönüllü çabaları sizler de göreceksiniz. Gönüllülüğün gücü gözden kaçırılmamalı; aksine kabul edilmeli, değerlendirilmeli ve büyütülmelidir.

Richard Dictus

Genel Koordinatör, Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı Türkiye

Türkiye’de Gönüllüler Sürdürülebilir İnsani Kalkınmaya Katkı Sunuyor

Gönüllülük ve yurttaş katılımı kalkınmanın ayrılmaz bir parçasıdır. Binyıl Kalkınma Hedefleri çağı sona ererken ve 2015 sonrası küresel bir kalkınma gündemi taslağı hazırlanırken, tüm toplumlar, insan merkezli bir kalkınmaya ve güçlendirilmiş yurttaşların olumlu sosyal, ekonomik ve çevresel dönüşümü gerçekleştirmede sahip oldukları role vurgu yapmaktadırlar. Bu bağlamda, gönüllülük bütün vatandaşlar için değişimin öznesi olma ve böylesi bir dönüşüme anlamlı bir biçimde katkı sağlamanın yolunu ortaya koymaktadır.

Gelecek yıllarda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), yoksulluğun ortadan kaldırılması ve aynı zamanda eşitsizliklerde kayda değer bir azalmanın sağlanması amacıyla Türk Hükümeti ile iş birliği yapmaya devam edecektir. Yalnızca canlı, sorumlu ve becerikli bir sivil toplumun toplumdaki bu değişiklikleri destekleyebileceğini ve kalkınmaya katkı sağlayacağını biliyoruz. Dolayısıyla, kalkınma fırsatlarına ve kazanımlarına eşit erişim imkânının sağlanması yolunda insanların katılımının ve seslerinin duyulmasının teminat altına alındığı bir toplumun oluşturulmasını sağlamak şarttır. Toplumun her bir kesimi ile bu kesimlerin kendi gelişimlerinin öznesi olduğu bir ortamda birlikte çalışmak son derece önemlidir.

Türkiye’de gönüllülüğün çok uzun ve derin bir tarihi vardır, ancak bu faaliyetlerin değeri ve katkısı şimdiye dek yeterince anlaşılmamış ve bunlardan yararlanılmamıştır. UNDP Türkiye bu durumu tespit etmektedir. 2011 yılından bu yana Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı Türkiye, bizlere gönüllülerin çalışmalarımıza yapmış olduğu katkıları gerçek anlamıyla fark edebilmemiz için yeni alanlar sağlamaktadır. UNDP, UNV’nin toplum düzeyinde bir varlık, örgütlenme ve eyleme geçme politikası; gönüllüler ve gönüllü çalışmalar aracılığıyla toplumsal uyumun tesisi ve gönüllülük alanında gençler için fırsatlar yaratılması adına kilit öneme sahip bir kaynak olduğunu düşünmektedir.

Bu yayın, Türkiye’deki gönüllülük faaliyetlerinin rolü ve yaptığı katkılara ilişkin bir fotoğraf sunmaktadır. Yayın, gönüllülerin toplumda üstlendiği ayrılmaz role ve çevrenin korunmasından toplumsal katılım için alanlar yaratılmasına kadar bizler için oldukça önemli olan bir dizi alana kattığı değerlere vurgu yapmaktadır.

Umarım ki bu yayınlar hepimizin daha sürdürülebilir, eşit ve barışçıl bir toplum yaratma hedefimiz doğrultusunda Türkiye çapındaki gönüllülerin fedakârlıklarından, yeteneklerinden ve bağlılıklarından nasıl yararlanabileceğimize ilişkin yeni tartışmalara ön ayak olur.

Sizlere ilham verici okumalar dilerim.

Kamal Malhotra
BM Mukim Koordinatörü, Türkiye

Finlandiya Büyükelçiliği, bu yayını kendi Yerel İş Birliği Fonları'ndan desteklemiştir. Bu fonun hedefi, Türkiye'deki yerel sivil toplumu güçlendirmektir. Gönüllüleriyle birlikte aktif ve bağımsız bir sivil toplum, işleyen bir demokratik sistemin olmazsa olmaz parçasıdır. Finlandiya demokrasisi gerçekten de aktif sivil toplum ve gönüllülük faaliyetlerinden faydalanmıştır. Finlandiyalıların yüzde 75 ila 80'i hayatlarının bir evresinde gönüllü örgütlere üye olmakta ve pek çok kişi birkaç gönüllülük örgütüne katılmaktadır. Gönüllü çalışmaların önemli bir kısmı bu örgütler tarafından yürütülmektedir. Fincedeki "Talkoot" (ortak bir amaç için beraber çalışmak) ifadesi ve diğer resmi olmayan gönüllülük türleri geçmişte yaygın olarak kullanıldı ve günümüzde de yaygın olarak kullanılmaya devam etmektedir. Gönüllülük pek çok insana toplumda aktif olma ve bu yolla değişimin öznelere haline gelme fırsatları sunmaktadır.

Finlandiya Hükümeti'nin Kalkınma Politikası, temel hizmetlere ve temel gelir güvencesine erişim hususunda fırsat eşitliğini geliştiren insani bir kalkınmayı hedeflemektedir. Politikanın alt başlıkları arasında eğitim, saygın bir iş, geçler arasındaki işsizliğin azaltılması ve kadın ve çocukların statülerinin yükseltilmesi yer almaktadır. Cinsiyet eşitliği, eşitsizliğin azaltılması ve iklimde sürdürülebilirlik Finlandiya'nın Kalkınma Politikası ve İşbirliği'nin ortak hedeflerini oluşturmaktadır. Bizler Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin önemini ve bunlara olan bağlılığımızı vurguluyoruz. Siyasal irade kalkınma ve gelişim için son derece önemli olsa da tek başına yeterli değildir. Bu hedefler gönüllülük faaliyetlerinin sürece katılmasını ve insanları buna destek olmasını gerekli kılmaktadır. Bu amaçların sahip olduğu evrensel değerler sadece Finlandiya'daki değil, aynı zamanda Türkiye'deki insanları hayat kalitesinin yükseltilmesi için işbirliği yapmaya ve bu hedefe katkı sağlamaya teşvik etmektedir.

Bu yayının amacı gönüllü çalışmaları ve STK'ların Türk toplumunda sahip olduğu önemli rolü desteklemek; potansiyel gönüllülere, karar alıcılara ve sivil toplum kuruluşlarına ulaşmak ve gönüllülüğün değeri ve önemine ilişkin bilinçliliği artırmaktır. Gönüllülüğün dayanışma ve toplumsal ahenk gibi değerleri güçlendiren yurttaş katılımının aktif bir ifadesi olduğunu vurgulamak istiyorum. Gönüllülük, eğitim, gençlik, fırsat eşitliği, kültür, spor, çevre, sağlık, sosyal bakım, tüketici koruması ve insani yardım gibi pek çok alanda önemli bir rol oynamaktadır.

Bu yayının Türkiye'de sivil toplum ve gönüllülüğün önemine ilişkin tartışmalara katkı yapmasını umuyoruz ve Türkiye'de güven, dayanışma ve karşılıklı saygı gibi değerler üzerinde etki yaratmasını ve Türkiye'de gönüllülük fikrinin yerleşmesine katkı sağlamasını umuyoruz. Bu yayının Türk toplumunda gönüllülüğün öneminin fark edilmesinin önemine ilişkin tartışmalara ön ayak olmasını umuyoruz.

Bütün gönüllülerin daha iyi bir hayat ve ortak fayda için gösterdikleri çabaya ve elde ettikleri başarılarla büyük bir saygı duyuyor ve kendilerini bundan ötürü tebrik ediyoruz.

Nina Vaskunlahti

Nina Vaskunlahti
Finlandiya Cumhuriyeti Türkiye Büyükelçisi

EMBASSY OF FINLAND
ANKARA

Türkiye’de Gönüllük, birçok paydaşın çalışmalarının bir araya gelmesinin bir ürünüdür. Türkiye’deki UNV ofisi, bu yayının hazırlanmasında emeği geçen herkese teşekkür eder. Tartışılan konuların ruhuna uygun olarak, bu kitapçıkta sunulan tüm makaleler gönüllü bir çalışmanın sonucudur ve bağlılık ve ilhamın bu örneğini tüm okurlarla paylaşmaktan gurur duyuyoruz.

Bu yayının tüm koordinasyon ve düzenlemesi, UNV Türkiye’den, Program Yöneticisi Ulla Gronlund ve Gönüllük & Post2015 Ulusal Koordinatörü Melis Memişoğlu tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu kitapçığın müşterek sahibi olan GSM Gençlik Servisleri Merkezi’nden Öyküm Bağcı, yayınların genel içeriğinin sağlanmasında önemli katkılarda bulunmuştur.

Tüm makaleler, birçoğu eğitim, çevre, gençlik çalışmaları ve afet yönetimi gibi farklı alanlardan sivil toplum kuruluşlarını temsil eden deneyimli gönüllük uygulayıcıları tarafından yazılmıştır.

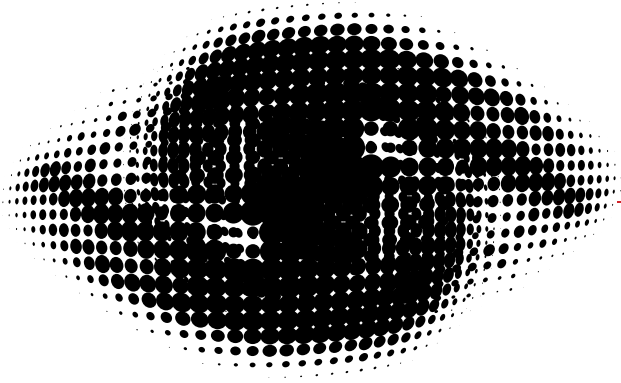
Uzmanlık ve görüşlerinden dolayı, aşağıdaki kuruluş ve yazarlara teşekkürlerimizi sunarız: Aşegül Ekmekçi (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, TÜSEV), Aşegül Güzel (ZUMBARA), Başak Güçlü (Özel Sektör Gönüllüleri Derneği, ÖSGD), Başak Yalvaç Özçağdaş ve Ayşe Yapıcı (Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı, TEMA), Elvan Cantekin (Mahalle Afet Gönüllüleri, MAG), Hatice Kapsuz (Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, STGM), İbrahim Demirel (Ulusal Ajans), Aygül Fazlıoğlu (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı), Merve Sözmén (Düşler Akademisi), Suat Özçağdaş (Sosyal İnovasyon Merkezi), Dr. Uygur Özemesi (Change.org), İstem D. Akalp (Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, TEGV), Görkem Bağcı (GSM Gençlik Hizmetleri Merkezi), Laden Yurttagüler (Bilgi Üniversitesi STK eğitim ve araştırma merkezi), İbrahim Betil ve Seyhan Aydınlil.

Kitapçığın hazırlanmasında, UNV Genel Merkezi uzmanlarının da sağladığı girdilerden de faydalanılmıştır.

Son ve önemli olarak: bu belgenin yayımlanması, Yerel İşbirliği Fonu (LCF) ile canlı bir sivil toplumu teşvik eden faaliyetleri destekleyen Finlandiya Büyükelçiliği’nin mali desteğiyle gerçekleştirilmiştir.

UNV Türkiye ekibi olarak, sürece dahil olup, bize ve sizlere, gönüllülüğün ilgi çekici yönlerini keşfetmemizi sağlayarak, bu kitapçığın yayımlanmasını mümkün kılan herkese teşekkürlerimizi sunarız.

Önsöz	6-7
Mesaj	8
Teşekkür	9
İçerik	10
TÜRKİYE'DE GÖNÜLLÜLÜĞÜN GENEL GÖRÜNÜMÜ	11
▪ Giriş	12
▪ Etkin bir Sivil Toplum Yansıması olarak Gönüllülük: Karşılaştığı Zorluklar ve Fırsatlar İbrahim Betil	16
▪ Gönüllülük ve Vatandaşlık Kavramı Laden Yurttagüler, İstanbul Bilgi Üniversitesi STK Eğitim ve Araştırma Merkezi	18
▪ Vaka analizi: STK'larda Gönüllülük ve Gönüllülük Politikaları Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, TÜSEV	28
▪ Sosyal Politika Geliştirmede yeni bir Alan: Gönüllülük Seyhan Aydınliçil	32
▪ Ulusal Gönüllülük Komitesi: Gönüllülüğün Çok Paydaşlı bir Ortaklık Yoluyla Geliştirilmesi Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı	39
▪ Türkiye'de Gönüllülüğü Yaygınlaştıran Avrupa Birliği Programları Ulusal Ajans	43
GÖNÜLLÜLÜĞÜN KALKINMAYA KATKISI	47
▪ Genç Gönüllülüğü: Kişisel ve Sosyal Kalkınmaya Giden Çift Yönlü Yol GSM Gençlik Servisleri Merkezi	49
▪ İstedığımız Dünya için Gönüllülük: Genç Gönüllülerin Çağrısı	52
▪ Gönüllülüğün Eğitim Alanına Etkisi: Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nın Deneyimleri Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, TEGV	54
▪ Türkiye'de Afet Yönetiminde Gönüllülük Mahalle Afet Gönüllüleri Vakfı, MAG	59
▪ Türkiye'de Kurumsal Gönüllülük Özel Sektör Gönüllüleri Derneği, ÖSGD	65
▪ Kaybolmamış Duyarlılıkların Ortaya Çıkarılmasında Gönüllülük Anlayışının Önemi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	69
▪ Sosyal İçerme: Hayallerimizdeki Gönüllülük Düşler Akademisi	75
▪ Doğanın Korunmasına Yönelik Mücadelede Gönüllülük Odaklı bir Halk Hareketi TEMA	77
▪ Türkiye'de İnsan Hakları Mücadelesi ve Gönüllülük Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, STGM	81
GÖNÜLLÜLÜĞÜ YAYGINLAŞTIRAN YENİ TREND VE TEKNOLOJİLER	85
▪ Gönüllülük ve Sosyal İnovasyonla Fark Yaratmak Sosyal İnovasyon Merkezi, SIM	86
▪ Sosyal Medya ve Teknoloji Gönüllülerin Emrinde Change.org	96
▪ Zumbara: Parayı değil, Zamanı Paylaşmak Zumbara	99

TÜRKİYE'DE
GÖNÜLLÜLÜĞÜN
GENEL
GÖRÜNÜMÜ

Giriş

Gönüllülük, geleneksel yardımlaşma, sosyal hizmetlerin ulaştırılması ve farklı sivil katılım yolları gibi çok çeşitli aktiviteleri işaret eder. Gönüllülük özgür irade ile toplumun genelinin iyiliği için yapılan ve maddi menfaatin asıl harekete geçirici faktör olmadığı bir faaliyettir. En önemlisi, gönüllülük vatandaş olmanın bir ifadesi ve içinde bulunduğumuz insani ilişkilerin ayrılmaz bir parçasıdır: dayanışma, bağlılık ve katılım gibi fikirlerden esinlenen gönüllülük hem toplumların hem de bireylerin refahına katkı sağlar.

Gönüllülük, tüm farklı çeşitleri ile tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de çok uzun süredir varolmaktadır. Türk toplumu geleneksel olarak gönüllülüğe değer vermiş, ancak gönüllülüğün bir topluma sağladığı potansiyel katkıları tam olarak fark edip kullanmayı henüz tam anlamıyla başaramamıştır.

Türkiye’de gönüllülüğün gelişimi, genel anlamıyla sivil toplum ve vatandaş katılımının 1980’li yıllardan beri yaşadığı dönüşümün bir parçası olarak değerlendirilmelidir. 1980 yılındaki askeri darbenin sonucu olarak, neredeyse tüm sivil toplum kuruluşları yasaklanmış, pek çok sivil toplum kuruluşu ise tamamen kapatılmıştır¹. 1990’lı yıllarda sivil toplum yeni bir ivme ve yarattığı etki bakımından yeni bir önem kazanmıştır: Toplum Gönüllüleri Vakfı ve Eğitim Gönüllüleri Vakfı gibi Türkiye’deki en büyük gönüllü kuruluşlar bu dönemde kurulmuştur.

Son 10-15 yılda sivil toplum katılımı sayısı, yarattığı etki ve profesyonellik düzeyi bakımından artış göstermiştir. İç İşleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı’nın verilerine göre Türkiye’de hali hazırda 245,170 adet kayıtlı dernek bulunmaktadır; bunların yaklaşık 97,000’i aktif olarak çalışmalarını sürdürmekte olup, aktif olarak çalışma yürüten derneklerin sayısı 2000 yılında 67,000’ken bugün artmıştır². Sivil toplum kuruluşlarının gelişimi, Türkiye’nin 2003 yılında AB’ye katılım müzakerelerinin resmi olarak başlamasının ardından, daha geniş bir demokrasi hedefi doğrultusunda yürürlüğe konan bir dizi yasal reformdan etkilenmiştir. 2004’te kabul edilen Dernekler Yasası ve 2008 yılında uygulamaya konan Vakıflar Kanunu sivil toplum kuruluşları için yasal çerçeveyi oluşturmakta olup, katılım ve örgütsel faaliyetler önünde kimi kısıtlamalar getirmekle birlikte, sivil toplum kuruluşlarının kendilerini örgütleyebilmeleri için önceki zamanlara nazaran çok daha elverişli bir ortam sunmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının sayısındaki artış kaçınılmaz olarak STK’lara üyeliğin ve aynı şekilde gönüllülüğün artmasına da sebep olsa da, Türkiye’deki gönüllülük düzeyi halen görece düşüktür. Dünya Bağış Endeksi³ Türkiye’deki katılım düzeyi hakkında bir gösterge sunmaktadır; buna göre Türk halkının yüzde 10’u para bağışı yaparken, yüzde 4’ü gönüllü faaliyetlere katılmaktadır, halkın yüzde 31’i yabancılara yardım etme eğilimindedir, bu veriler de Türkiye’yi 145 ülkenin yer aldığı endeksin 137. Sırasında yer almasına neden olmaktadır. Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı tarafından yayınlanan vatandaş katılımının boyutuna ilişkin yardımcı istatistikler yukarıdaki verileri desteklerken, Türkiye’de üyelik, gönüllülük, siyasal aktivizm ve toplum katılımı düzeylerinin hepsinin düşük olduğunu ortaya koyar, yine bu verilere göre gönüllülük insanları en az cezp eden faaliyettir: vatandaşların yalnızca yüzde 2,5 kadarı toplumsal kuruluşlar, yüzde 4,2’si ise siyasal örgütler için gönüllülük faaliyeti yürütür⁴. Ne var ki bu figürler vatandaşların yüzde 11,6’sının

¹ *Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası (TUSEV, 2011)*; s. 52

² <http://www.dernekler.gov.tr/en/default.aspx>

³ *Dünya Bağış Endeksi 2012* <https://www.cafonline.org/PDF/WorldGivingIndex2012WEB.pdf>

⁴ *Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası (TUSEV, 2011)*; s. 68-69

dahil olduğu bireysel aktivizmi ve toplum ya da mahalle dayanışması gibi formal ve örgütsel yapıların dışında gerçekleştirilen daha enformel gönüllülük biçimlerini içermez.

Türkiye'deki formal ve enformel gönüllülük faaliyetlerini kapsayan sağlıklı ve kapsamlı bir istatistik bulunmamakta olup, hangi tematik konuların vatandaşların ilgisini en çok çektiğini tespit etmek zordur. Ne var ki, sivil toplum kuruluşlarının tematik dağılımı bu konu hakkında kimi fikirler vermektedir. Spor örgütleri, dini gruplar ve sosyal hizmet sağlayan yardım kuruluşları alanda baskın bir konuma sahip olup, hak temelli organizasyonlar ve destek grupları STK'ların görece oldukça düşük bir yüzdelik dilimini meydana getirir⁵. (Tablo)

Sonuç olarak, Türkiye'deki gönüllülük düzeyinin resmini çıkarmak oldukça zordur ve bunun en önemli sebeplerinden biri de gönüllülüğe ilişkin genel olarak kabul edilmiş bir tanımın olmayışıdır. Gönüllülüğün maddi bir menfaat beklemeden ve genel olarak toplumun iyiliği için yapılan bir faaliyet olduğuna ilişkin yaygın bir kanı mevcut olsa da, tanım aynı zamanda kimi zaman staj, alınan eğitimle ilgili iş deneyimi veya para alınmadan yapılan diğer çalışma biçimlerini, bir örgüte üye olmayı ve bağış yapmayı da içerecek şekilde kullanılmaktadır. Öte yandan, gönüllülük söz gelimi aktivizmden, kampanyacılıktan ya da mahalle çapındaki dayanışma ya da karşılıklı yardımdan farklı bir katılım biçimi olarak sınıflandırılabilir.

Ulusal Kalkınma Öncelikleri ve Gönüllülük

Demokratikleşme sürecinin bir parçası olarak vatandaş katılımı konusu birkaç yıldır Türkiye'nin politik gündeminin bir parçası olsa da, gönüllülük ilginç bir şekilde gündeme alınmamaya devam etmektedir. Ne var ki, Türkiye'nin 9. Kalkınma Planı (2007-13) ve 10. Kalkınma Planı (2014-20) içerisinde çerçevesi çizilen hükümetin kalkınma öncelikleri, Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve çevresel gelişimine anlamlı bir katkı sağlayabilecek gönüllülük faaliyetleri için elverişli bir ortamın yaratılması adına güçlü bir potansiyel yaratmış ve yaratmaya da devam etmektedir.

9. Kalkınma Planı'nın temel hedeflerinden biri, eğitim sistemini geliştirerek, sosyal katılım süreçlerini ve yoksullukla mücadeleyi iyileştirerek aynı zamanda kültürü koruyup geliştirerek toplumsal diyalogu artırmak gibi yollarla insani gelişimi ve toplumsal dayanışmayı geliştirmek olmuştur. Plan her ne kadar bu hedefleri gerçekleştirebilmek için sivil toplum kuruluşlarından ve gönüllü örgütlerden gelecek katkıları tutarlı bir şekilde içinde barındırmasa da, 10. Kalkınma Planı "güçlü, çeşitli, sürdürülebilir bir sivil toplumun filizleneceği uygun bir ortam yaratarak, toplumun her kesiminin sosyal ve ekonomik kalkınma süreçlerine daha aktif bir katılımını sağlamak"⁶ şeklinde açık bir hedef ortaya koyarak sosyal hedeflerin gerçekleştirilmesinde aktif vatandaşların üstleneceği rolü açıkça ifade ederek önemli bir adım atmıştır. Hükümet aynı zamanda 10. Kalkınma Planı ile kamuya ve özel sektöre ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yeni yaklaşımlar ortaya koyma konusunda rehberlik etmeyi amaç edinen çalışmalar yürütmeye kendini adanmıştır; bu destek gruplarının ve gönüllülük faaliyeti yürüten kişilerin kaçırılmaması gereken bir fırsattır.

⁵ <http://www.dernekler.gov.tr/en/default.aspx>

⁶ 10. Kalkınma Planı, Madde 239.

Türkiye'deki Birleşmiş Milletler temsilcilikleri, ulusal kalkınma planlarında belirtilen temel kalkınma hedeflerine, özellikle de bu hedeflerin Binyıl Kalkına Hedefleri (MDG) ile bağlantılı olması durumunda stratejik bir katkı sağlayarak Türkiye'nin kalkınma hedeflerini bir adım öteye taşımaktadır. Hükümet ve BM arasındaki işbirliği alanları, BM Kalkınma İşbirliği Stratejisi'nde işbirliği yürütülecek üç kilit alan halinde tanımlanmaktadır: Demokratik ve Çevreci bir Yönetim; Eşitsizliğin Azaltılması, Toplumsal Katılım ve Temel Kamu Hizmetleri; Yoksulluk ve İstihdam. Bütün bu alanlarla gönüllülük faaliyetleri arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Ne var ki BM temsilcilikleri arasında gönüllülük ikinci plana atılmış değilse de en azından görece görünmez bir role sahiptir.

Elverişli Bir Ortam ve Gönüllü Altyapısı

Gönüllülük her ne kadar Türkiye'de artış göstermekte ise de, genel anlamda gönüllülüğün gelişimi sınırlı gönüllü altyapısı nedeniyle sektöre uğramaktadır. Gönüllü altyapısı, "gönüllülük faaliyetinin gelişebileceği bir ortamın sağlanması için gerekli tüm sistemleri, mekanizmaları ve araçları kapsamaktadır"⁷. Gönüllü altyapısı ile ilgili bütün koşullara uygun düşen bir model bulunmamakla birlikte, aşağıda yer alan dört temel faktör, gönüllülük faaliyetinden yararlanmaya imkan sağlayan etkili bir yapının omurgasını meydana getirmektedir:

- Gönüllülükle ilgili ortak bir anlayış oluşturmak ve değerinin herkesçe teslim edilmesi;
- Elverişli bir ortamın oluşturulması ve sürdürülmesi;
- Gönüllülüğü harekete geçirecek ve kolaylaştıracak çeşitli yaklaşımları benimsemek;
- Sürdürülebilir bir fon sağlamak.

Gönüllülüğü destekleyen bir politika ve yasal çerçeve gibi konular, sistematik araştırma ve güvenilir istatistik veriler, gönüllülük merkezleri, gönüllülükle ilgili erişilebilir profesyonel eğitimler ve vasıflandırmalar, kalite standartları, farklı taraflar arasında kurumsal ve sürekli bir işbirliği ve gönüllülük temelinde faaliyet yürüten örgütlere kapasite desteği etkili bir altyapının oluşturulmasına önemli ölçüde katkı sağlar.

Türkiye'de önümüzdeki yıllarda gönüllülüğün gelişimi bu temel faktörlerin inşa edilmesine bağlı olacak. Ancak ilk adım olarak, kalkınmanın bir aracı olarak gönüllülüğün düzgün bir şekilde anlaşılması ve gerekli değer verilmesi şarttır. Yalnızca gönüllülüğün bu özelliğine gereken önemin verilmesiyle, ki bu da genel olarak ilgili araştırma, veri ve bilginin sağlanması ile gerçekleştirilir, diğer eylemler gerçekleştirilecektir.

Hali hazırda, gönüllülük faaliyetlerini geliştirmek ve bu gelişimi daha ileri seviyeye taşımada öncü bir rol üstlenmek üzere görevlendirilmiş hükümete bağlı bir kuruluş ya da kamu kuruluşu bulunmamaktadır. Dolayısıyla, alandaki ilgili unsurların oluşturacağı bir ağa yapacak çok iş düşecektir; bu ağ sistematik işbirlikleri kurarak yeni tartışmalar başlatabilir ve alandaki ortak uzmanlıkları temelinde hükümet, yerel kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve BM temsilcilikleri tarafından gerçekleştirilecek gelişimlere ilham verebilir.

⁷ *Gönüllü Altyapısını Geliştirmek: Kılavuz Notları (Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı Türkiye*

Yayının Hedefleri ve Sınırlılıkları

Bu yayının amacı gönüllülüğün Türkiye toplumunda oynadığı rol hakkındaki bilinçliliği artırmak ve bu yolla gönüllülüğün öneminin daha geniş düzeyde anlaşılması ve teslim edilmesini sağlamaktır.

Bu yayın akademik bir çalışma ya da araştırma projesi değildir. Daha ziyade, Türkiye’de gönüllülükle ilgili konular üzerinde çalışan temel örgütleri tanıtarak gönüllülüğün toplumsal ilerlemenin ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde oynadığı kritik rolü tanımlama hedefindedir. Bu yayın, alandaki deneyimli pratisyenlerin perspektifleri aracılığıyla gönüllülüğün oynadığı rol ve toplum için yarattığı katma değerini ortaya koymaktadır. Makaleler yazarların kişisel deneyimleri ile bağlı oldukları örgütlerin, binlerce insanın temelinde içinde yaşadıkları topluma ilişkin eğitim, felaket yardımı, gençlik çalışmaları, çevre, insan hakları, sosyal değişim ve cinsiyetle ilgili konular gibi bir çok tematik alanda kendilerinin refahına katkı sağlayabileceğine ilişkin deneyimlerine dayanmaktadır.

Yazarlar farklı ilgili kişilere gönüllülüğü nasıl daha elverişli kılacakları ve bu yolla gönüllülüğün toplumda yaratacağı potansiyel olumlu değişimden nasıl faydalanılabileceğine dair öneriler sunmaktadır. Bu önerilerin bütün okuyuculara Türkiye’de gönüllülüğün gelişimi için elverişli bir ortamın oluşturulması ve sürdürülmesi amacıyla sistematik ve amaçlı adımlar atma konusunda ilham vereceğini umuyoruz.

Etkin Bir Sivil Toplum Yansıması Olarak Gönüllülük: Karşılaştığı Zorluklar ve Fırsatlar

Ibrahim Betil

Ibrahim Betil (1944), 25 yıllık bir süre boyunca (1970-1994) Türkiye’de ve yurtdışında çok sayıda finansal şirket ve ticari banka kurmuş, yönetmiş ve bunlara başkanlık etmiştir. Aynı zamanda ve özellikle de 1994 yılından sonra Türkiye’deki eğitim ve sivil toplum faaliyetlerine de aktif olarak katılım sağlamıştır. Kendisi halen gençlerin güçlendirilmesi, öğretmen eğitimi, uluslararası yoksulluğun azaltılması ve eğitim gibi konularda kurmuş olduğu birkaç STK’ya başkanlık etmektedir. Ibrahim Betil aynı zamanda okullar da kurmuştur. Üniversitelerde dersler vermiş, radyo ve TV programları yapmış, çok sayıda gazetede ve süreli yayında köşe yazarlığı yapmış ve çok satan bir kitap kaleme almıştır. Betil, Uluslararası Bakalorya Örgütü – IBO’da Dünya Yöneticiler Heyeti üyesi olup Avrupa, Ortadoğu ve Afrika bölgesel danışmanlığı görevinde bulunmuştur. Profesyonel hayatında ise pek çok sınav ve finansal şirkete danışmanlık yapmakta, bazılarında yönetim kurulu üyeliği görevini sürdürmektedir.

toplumu, yurttaşları ilgilendiren hemen her merkezden yönetilme eğilimi, yıllar boyunca sivil toplumun güçlenmesini engellemiştir.

Ülkede bugüne kadar kurulmuş olan sivil toplum kuruluşları, daha çok “spor”, “dini inanç” eksenli ve “yardıma” yönelik girişimler olmuştur. Genelde ve yıllar boyunca derneklerin çalışmaları sivil anlayışın ve girişimlerin değişik alanlarda yaygınlaşmasını sağlayamamış, gönüllü katılımın çoğalması için bireylerin ve toplumun ihtiyaç duyduğu güveni oluşturamamıştır. “Şeffaflık,” “hesap verebilirlik” gibi ilkeler pek çok sivil toplum kuruluşu için oldukça yabancı kavramlardır. Mevcut sivil toplum kuruluşlarının pek çoğu bu yaklaşımlardan uzak durmaktadır. Güvenin temel unsuru olan bu ilkelerin sivil topluma uzaklığı, toplumun önemli kesimini, haklı olarak, derneklerden, vakıflardan “kuşku” duymaya yöneltmektedir. Bu da insanımızın gönüllü çalışmalarına ve sivil toplum kuruluşlarına katılımının önünde en büyük engeli oluşturmaktadır. Bir yandan merkezi devletin sivil toplumun gelişmesini engellemesi, diğer yandan Sivil toplum kuruluşlarının “güven vermeyen” uygulamaları nedeniyle, 75 milyon nüfuslu ülkemizde toplam sivil toplum kuruluşu sayısı, Vakıf ve Derneklerin toplamı, Nisan 2013 itibarıyla ancak 100,000’e ulaşabilmektedir. Toplumun sadece yaklaşık yüzde 12’si sivil girişimlere katılmaktadır. Erkek egemen kültürel yapı bu alanda da etkisini sürdürmektedir: Sivil toplum çalışmalarına kadınların katılımı yüzde 2, erkeklerin katılımı da yüzde 10 düzeyindedir. Gelişmiş demokrasilerde sivil girişimlere toplumsal katılım oranlarının yüzde 25 - yüzde 56 aralığında olduğuna bakınca, Türkiye’nin bu alanda ne kadar geri kaldığı ortadadır. Dünyanın en büyük sivil toplum kuruluşunun Bangladeş’te, BRAC isimli kuruluş olması ise, sivil toplumun gelişmesi ve büyümesi için ekonomik gelişimin bir “ön koşul” olmadığını göstermektedir. Kaldı ki Türkiye dünyanın 17. büyük ekonomisi olmasına rağmen sivil toplum alanında oldukça gerilerde kalmıştır.

Sivil toplumun gelişimi için en önemli iki temel kaynak: gönüllü insan katılımı ve maddi destektir. İnsanların sivil toplum kuruluşlarına katılımını sağlamak için gönüllü katılımcıya güven duymak ve gönüllüye yetki vererek onu motive etmek önemlidir. Ne yazık ki, pek çok dernek ve vakfın

“hiyerarşik” yapısı bu anlayışı benimsemediği için, katılımcılığı engellemekte, çoğalmasını sağlayamamaktadır. Bu nedenle de sivil toplumun gelişimi için en önemli kaynak olan gönüllü insan potansiyelinden yararlanılamamaktadır. İnsanın katılamadığı girişimlere maddi kaynak bulmak bu nedenle de ikinci büyük zorluk olarak gündemde kalmaktadır.

Yukarıdaki olumsuzlukları fırsata çevirmek mümkündür.

Türkiye'nin nüfusu genç. Toplumun yaş ortalaması 30'un altında. Gençlerimizin hemen tamamında önemli toplumsal duyarlılık var. Bu genç nüfusun, toplumsal duyarlılıklarının önünü açmak, bu alanda yapacakları girişimleri teşvik etmek sivil toplumun gelişmesi sürecinde önemli fark yaratabilir. Gençlerin kendi girişimleriyle sivil alanda aktif hale gelerek çalışmalar yapması, toplumun kültürel alışkanlıklarını da değiştirecektir. Gençlere yönelik oluşan olumsuz önyargılar, korku halleri, yapılanların görülmesiyle hızla değişebilecektir. Gençler fırsat verildiğinde bunu kanıtlayacak enerjiye ve niyete sahiptir. Ancak toplumun içindeki “güvensizlik” alışkanlığını öncelikle yetişkinlerin değiştirmesi, kamuda çalışan yöneticilerden başlayarak devletin de sivil topluma, özellikle gençlere yaklaşımında daha fazla güven duyan yaklaşımlar sergilemesi gerekmektedir.

Diğer yandan “güven verilmez, güven alınır” yaklaşımıyla, gerek toplumun içinden gerekse devletten bu güveni alabilmek sivil toplumun elindedir. Bu da öncelikle “şeffaflık ve hesap verebilirlik” ile mümkündür. Her sivil toplum kuruluşu, maddi kaynaklarını nereden sağladığını, gelen bu kaynakların ne kadarını hangi alanlarda kullandığını, bağış yapanlara ve toplumun geneline duyurmalıdır. Mali tablolar bağımsız denetim kuruluşlarınca denetlenmeli, ilgili sivil kuruluşun web sayfalarında yayınlanmalıdır. Dernekler amaçlarında da net ve şeffaf olmalı, herhangi bir gizli gündem uygulaması içinde olmamalıdır. Sivil toplum kuruluşlarına üye olanların, gönüllü çalışmalara katılanların bu ilkeleri benimsemeleri ve kuruluşlardan kararlılıkla talep etmeleri, uygulamayanları uyarmaları gerekir. Dernekler gönüllü olmak isteyen herkesin üyeliğine açık olmalı, hiyerarşik yönetim anlayışından uzaklaşılmalı ve katılımcılık teşvik edilmelidir. Bu değerlerin ve uygulamaların benimsenmesi sivil toplum çalışmalarına yönelik önyargıları yıkabilir ve kısa zamanda güveni yapılandırabilir.

Türkiye'de sivil toplumun gelişebilmesi için önemli bir potansiyel vardır. Toplumda iyi örnek oluşturmak amacıyla hareket eden, bunu temel ilkeler olarak benimsemiş olan ve açıkça savunan sivil toplum kuruluşlarının hızla büyümesi olasılığı yüksektir. Yerelden başlayarak toplumun genelinde buna duyulan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. “İyi örnekler” oluşturulması, bunun açıkça tanıtılması, uygulamaların süreklilik göstermesi durumunda sivil topluma güven oluşturulabilir. Katılımcılığın şeffaflığın sağlanmasıyla, toplumsal desteğin hızla artma olasılığı vardır. Bu yaklaşımı gerçekleştirecek, gönüllü katılımını çoğaltacak ve sivil toplumu geliştirecek olan bu yeni anlayışı uygulayabilecek kesim genç kuşaktır. Sivil toplumun gelişmesi demokrasinin gelişmesidir. Bu nedenle gençlere bu fırsatın tanınması geleceğin Türkiye'sine çok önemli katkı yapacaktır.

Gönüllülük Ve Vatandaşlık Kavramı

Laden Yurttağüler, İstanbul Bilgi Üniversitesi STK Eğitim ve Araştırma Merkezi

2005 yılından bu yana İstanbul Bilgi Üniversitesi STK Eğitim ve Araştırma Merkezinde eğitmen ve proje koordinatörü olarak çalışmaktadır. Merkezdeki görevinin yanı sıra, aynı üniversitede öğretim görevlisi olarak sivil topluma ilişkin konularda dersler vermektedir.

İnsan Hakları, İnsan Hakları Eğitimi, Kadının İnsan Hakları ve Sosyal Haklar alanında ulusal ve uluslararası projelerde yer almış ve çeşitli sivil toplum örgütlerinde gönüllü ve ücretli olarak çalışmıştır. Gönüllülük, karar verme ve politika yapma süreçlerinde yer alma, insan hakları eğitimi, sosyal haklar, sosyal politika, beden politikaları ve sosyal dışlanma gibi konularda çalışmaları bulunmaktadır. İstanbul Bilgi Üniversitesi'nden çıkan Gönüllülerle İşbirliği kitabının yazarlarından biridir.

Lisans ve yüksek lisan öğrenimini Boğaziçi Üniversitesi'nde tamamlayan Laden Yurttağüler, halen aynı üniversitede doktora çalışmasını sürdürmektedir.

de olağan olan, diğer insanlara yardım etmek için aynı ya da maddi kaynaklarını paylaşmaktı. Ancak bu denli büyük bir coğrafyada ve bu denli çok nüfusu etkileyen depremde, aynı ya da maddi bağış yapmak yeterli olmadı. Çeşitli iletişim kanallarından (radyolar, televizyonlar) Türkiye'de hiç duyurulmadığı kadar çok ve hiç duyulmadığı kadar sık "gönüllülere ihtiyaç" duyulduğundan bahsedilmeye başlandı. "Gönüllü olma"nın çok yeni olduğu bir dönemde, dayanışmak ve/ya insanlara yardım etmek için, pek çok farklı ulusal ya da uluslararası sivil toplum örgütü ya da yerel ya da ulusal inisiyatifler aracılığıyla deprem bölgesinde ya da depremden etkilenenler için bireyler gönüllü oldular. 1999 depremi Türkiye'de gönüllü olmak ve/ya gönüllülük kavramı için bir kırılma noktası oldu. Ardından gelen yıllarda gönüllülük kavramı daha sık kullanıldı, tartışmaya açıldı, tanımlandı, beğenilmedi, yeniden tanımlandı, hala da tartışılmaya devam ediyor.

Bu makale, bunca "anlaşmazlığa" neden olan gönüllülük kavramının, 1980 sonrası Türkiye'sinde, gelişimini, sivil toplumdaki gelişmelere paralel olarak tartışmaya açmayı amaçlamaktadır. Makale, gönüllülük kavramının 1990'dan bu yana içeriğinin ve uygulamasının gelişimini ele almayı planlamaktadır. Makalede odak noktası gönüllülük kavramının çizgisel, başka bir deyişle kronolojik, gelişimi değildir. Bu yazıda dönemler jenerik olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla makale bir "başlangıç noktası" aramak peşinde değildir. Belirgin ya da yaygın değişimlere ve terminolojideki, uygulamadaki ya da tartışmalardaki kırılma noktalarına odaklanmaktadır. Makale 2 bölümden oluşmaktadır. Makalenin ilk kısmında, ilgili yazındaki tartışmalardan da yararlanarak gönüllülük kavramının yurttaşlıkla olan ilişkisi tartışılacaktır. Makalenin ikinci bölümünde, kavramsal tartışmalara bağlı olarak Türkiye'de gönüllüğün nasıl geliştiğine değinilecektir.

Sivil Toplum ve Gönüllüğün "Yeniden" Şekillenmesi

1980'ler hem Türkiye, hem de dünya açısından sivil toplum ve gönüllülük kavramlarının gelişiminde ve yeniden şekillenmesinde önemli bir dönem oldu. Sivil toplum ve gönüllülük kavramlarının şekillenmesinde dönemde yaşanan 2 önemli kırılma, özellikle, bağlamı yeniden

oluşturdıkları için büyük etki sahibi oldular. Kırılmalardan biri, sosyal refah devletinde yaşanan değişim, daha köşeli ifade edilirse, çözülmeydi. İkinci önemli kırılma ise yönetimlerde yaşanan rejim değişiklikleri oldu.

İlk kırılma, sosyal refah devletindeki çözülme, 1970'lerle beraber süre giden ekonomik kriz sonucunda, krize neden olan etkenlerden kurtulmak için yürürlüğe konan ekonomi politikaları ile yaşandı. Kemer sıkma politikaları olarak da adlandırılan, daraltıcı politikalar vergilerin azaltılması ve kamu harcamalarının kısıtlanmasını savundu (ve uyguladı).⁸ Sosyal refah devletinin küçülmesine neden olan ekonomik politikalar sonucu, sosyal haklar başlığı altında toplanan sağlık, eğitim, barınma gibi temel hizmetler, devlet tarafından karşılanmadığı ya da karşılanmadığı için piyasaya bırakıldı.⁹ İhtiyaçlarını piyasadaki karşılayamayan insanlar içinse, adres olarak sivil toplum örgütleri gösterildiler ya da sivil toplum örgütleri ilgili acil ihtiyaçları karşılamak için seferber oldular. Gerek ulusal, gerekse uluslararası alanda sivil toplum örgütleri 1980'ler boyunca eğitim, sağlık, sosyal yardım gibi konularda hizmet üretmeye başladılar ya da hizmet üretme faaliyetlerini arttırdılar.¹⁰ USAID'in 1995 yılında yayınladığı bir raporda da görülebileceği gibi Amerika Birleşik Devletlerinde uluslararası alanda faaliyet gösteren STÖ sayısı 1970'de 52 iken, 1994 yılında bu sayı 419'a yükselmiştir.¹¹ Benzer verilere ulaşılan bir başka kaynak ise OECD'nin yayınladığı 1993 tarihli rapordur. Uluslararası yardım programları yapan kuzey ülkeleri STÖ'lerin sayısı 1980'de 1600 iken, 1990'da, içlerinde Oxfam, Save the Children, Medecins sans Frontières ve CARE'in de olduğu, 2500'den fazla sayıya ulaşmıştır.¹² 1980'lerle beraber yaşanan ikinci kırılma ise dünyanın farklı ülkelerinde yaşanan rejim değişiklikleri oldu. Bir yandan Güney Amerika'daki askeri darbe sonucu iktidara gelmiş yönetimler, diğer yandan ise, Sovyetler Birliği'nin çözülmesiyle, "Doğu Bloğu" ülkeleri yeni bir rejime geçmeye karar verdiler.¹³ Temsili demokrasinin temel prensiplerinin benimsendiği "yeni demokrasi"lerde, sivil toplum örgütleri hem yeni prensiplerin kamuoyunda farkındalığının oluşması, hem de şeffaflık üzerinden yeni yönetimlerin denetlenmesi ve/ya üzerlerinde baskı unsuru oluşturabilmek için göreve çağrıldılar. Dahası STÖ'ler, yönetime, yurttaşların demokratik katılımlarını sağlayacak bir mekanizma olarak tahayyül edildiler ve tanımlandılar.¹⁴ Her iki gelişme, STÖ'lere duyulan ihtiyaç altını kalın çizgilerle çizerken, yurttaş-devlet arasındaki ilişkinin yeniden tanımlanmasını da gerekli kıldı.¹⁵ Zira STÖ'ler ister sosyal refah devletinin boşalttığı alanı yeniden doldurmak, isterse

⁸ Nurhan Yentürk, "Demokratik Kitle Örgütlerinden STK'lara", İstanbul Bilgi Üniversitesi, STK Eğitim ve Araştırma Birimi, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları no. 11, 2006, p. 14-16. <http://stk.bilgi.edu.tr/siviltoplumseminer.asp>. İlgili politikalar aynı zamanda özelleştirme tarafları bir çizgi de benimsediler. Scholte 2005

⁹ Nurhan Yentürk, "Demokratik Kitle Örgütlerinden STK'lara", İstanbul Bilgi Üniversitesi, STK Eğitim ve Araştırma Birimi, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları no. 11, 2006, p. 36. <http://stk.bilgi.edu.tr/siviltoplumseminer.asp>. Leden Yurttaşgiler; Gönüllülük ve Katılım, Gönüllülerle İşbirliği içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007. Graebner William, (2002) "The End of Liberalism", The Journal of Policy History; vol. 14, no.2, 170-190.

¹⁰ Lindenberg Marc (1999), "Declining State Capacity; Voluntarism and the Globalization of the Not-for-Profit Sector", Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly, vol.28, No.4, Supplement 1999.

¹¹ Keyman F. (2004), Türkiye ve Avrupa'da Sivil Toplum (Seminer metni), İstanbul Bilgi Üniversitesi, STK Eğitim ve Araştırma Birimi Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları no 3, <http://stk.bilgi.edu.tr/siviltoplumseminer.asp>

¹² USAID (1995), Annual Reports on US Voluntary Foreign Aid Programs, Washington, DC

¹³ UNDP (1993), Human Development Report, New York, Oxford University Press.

¹⁴ Keyman F. (2004), Türkiye ve Avrupa'da Sivil Toplum (Seminer metni), İstanbul Bilgi Üniversitesi, STK Eğitim ve Araştırma Birimi Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları no 3, <http://stk.bilgi.edu.tr/siviltoplumseminer.asp>

¹⁵ Henry Veltmeyer, "Democratic Governance and Participatory Development: The Role of Development NGOs", in the The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations, Summer/Fall 2005, pp. 89-109.

¹⁶ Sivil alan ve STÖ'lerin 1980'lerle beraber gelişmesine ve/ya desteklenmesine eleştirel yaklaşan önemli bir yazın bulunmaktadır. Ancak ilgili tartışma çok yönlülüğü göz önüne alındığında başka bir yazının konusudur. Özellikle demokratikleşme için STÖ'lerin adının sıkça geçmesine ilgili yazıdan eleştiriler referansları Henry Veltmeyer'in makalesinde bulabiriz.

de "daha iyi" demokratikleşmek için desteklendiğinde, yurttaşla devlet arasındaki sözleşmeyi değiştiren güce ve etkiye sahip oldular. Dolayısıyla yurttaşlık, üzerinde yeniden düşünülmesi ve tartışılması gereken bir kavram olarak karşımıza çıktı.

Her ne kadar yurttaşlık, sosyal bilimler yazınında, farklı perspektiflerden ve farklı ajandalarla tartışılmaya çalışılan bir kavram olsa da, ortaklaşılan noktası yurttaşlığın bir statü olarak ele alınmasıdır.¹⁶ T.H. Marshall da, ünlü makalesi "Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf"ta, yurttaşlığı, temelde, "statü" olarak tanımlamıştır. Yurttaşlığın, bireyin bir topluluğa eşit ve tam üyeliğini tanımlayan ve haklar aracılığıyla garanti alan bir kurum olduğunu savunur. Marshall, yurttaş ve devlet arasındaki ilişkiyi, yurttaşlık hakları ve bu hakların gelişimine vurgu yaparak tanımlamayı tercih eder.¹⁷ Bireyin devletle olan ilişkisini, yurttaşlık başlığı altında, hukuki bir statü olarak ele alan yaklaşımların yanında aynı ilişkiyi haklara vurgu yaparak tanımlama yeni tartışmaların açılmasına ya da varolan tartışmaların gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur. Yurttaşlığı haklar üzerinden tanımlayan Marshall, hakların sürece içinde, mücadeleler sonucu kazanıldığını iddia eder.¹⁸ Yurttaşlık haklarını sivil, siyasi ve sosyal haklar olmak üzere 3 ana başlık altında toplar ve haklardan birinin ihlalinin diğer hakların kullanımını da zor/imkansız kıldığını savunur. Örneğin bir yurttaşın istediği okulda eğitim almaya hakkı olabilir, ancak eğitim parasız değilse ya da eğitimini karşılayacak yeterli kaynağı yoksa fiilen eğitim hakkını kullanamaz. Bir başka örnek ise siyasi haklarla ilgili olarak verilebilir. İstedığınız partiye üye olma hakkınız yasalarla garanti altına alınmış olabilir, ancak sosyal haklarınız güvence altında değilse, işinizi kaybetme ihtimaliniz yüzünden – patronunuz başka bir partinin üyesi olduğu için örneğin – siyasi haklarınızı kullanamayabilirsiniz. Dolayısıyla, Marshall'a göre, sosyal hakların sosyal refah devletinin garantisi altında olmama durumu, yurttaşın tüm haklarının zarar görebilir olmasını da yanında getirir. Sosyal hakların – ki bu durumda eğitim, sağlık gibi sosyal hizmetlerin – piyasa ya da STÖ'lere bırakılması, yurttaşın sivil ve siyasi haklarını da ihlal edilme riski altına sokar. Zira, sosyal hakların kim tarafından, hangi koşullar altında karşılandığı, ilgili yurttaşın sivil ve siyasi haklarından da ne kadar yararlanabileceğini sorguladır. Hatta haklarının ihlal edilebileceği durumların oluşmasına neden olabilir. Bu durumda, STÖ'lerin denkleme etkin bir şekilde dahil oluşları, yurttaşla devlet arasındaki toplumsal sözleşmede, yurttaşların toplumsal katılımını olumsuz yönde etkileyebilecek bir gelişme yaratmış olabilir.

Marshall'ın 1950'lerde yazıp, 1980'lerin sonunda yeniden keşfedilen tartışması yurttaş devlet arasındaki ilişkiyi tanımlamaya çalışan tek tartışma değildir. 1980'lerle ivme kazanan diğer bir yurttaş devlet ilişkisini tanımlama çabası da yurttaşların etkinliği üzerine kurulu olan tartışmadır. Kanadalı iki sosyal bilimci olan W. Norman ve W. Kymlicka, yurttaşlığı Marshall'a benzer bir biçimde tüm yurttaşlar arası eşitlik üzerine kurulu bir statü olarak tanımlarlar. Kymlicka ve Norman'a göre, toplumsal sözleşme (örneğin anayasa) ile sınırları belirlenen yurttaşlık, bir statü olarak hem tüm yurttaşların haklarını ve sorumluluklarını belirler, hem de yurttaşlar arası eşitliğin garantisidir. Ancak Kymlicka ve Norman statünün yurttaşlığı tanımlamak için yeterli olmadığını, (yurttaşlığın) yurttaşın kendini nereye ya da hangi kimliğe ait hissettiğinin de önemli bir öge olduğunu söylerler. Son olarak liberal demokratik bir sistemde yurttaşlığın etkinlik alanını da gerekli (ve hatta zorunlu) öge olarak tanımların eklerler. Yurttaşların etkinliği, temsili

¹⁶ Ayşe Kadoğlu (der), *Vatandaşlığın Dönüşümü*, Metis Yayınları, 2008.

¹⁷ Marshall T.H. (2005), "Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf", *Sosyal Politika Yazıları* içinde, İletişim Yayınları.

¹⁸ Marshall'ın hakların kazanımında mücadeleye yaptığı vurgu, "özne" olarak yurttaşları işaret etmesi ve hakların bahsedilen değil, mücadele ile kazanıldığını alının çizilmesi açısından oldukça önemlidir.

demokrasi içinde, oy vermeleri ya da seçimlere katılmaları gibi sınırlı/dar bir alanda kalabilirken, toplumsal iyiye ulaşmak için kendi perspektifleri doğrultusunda ve istekleri, koşulları kadar ya da el verdiği kadar katkıları/katılımları da olabilir.¹⁹ Yurttaşların etkinlikleri, yerel ya da merkezi yönetimlerde yaşadıkları alanın biçimlendirilmesi söz sahibi olmaya talip olmaktan, STÖ'ler aracılığıyla toplumsal iyi için çalışmaya kadar geniş bir alanda görülebilir. Katılımın STÖ'ler aracılığıyla etkinleşmesi durumunda, bu katılım, bireylerin sosyal hizmetlerin karşılanması için hizmet odaklı STÖ'lerde gönüllülükleri olabileceği gibi, karar verme ve/ya politika yapma süreçlerinde aktif olmaya çalışmaları da olabilir. Kymlicka ve Norman'a göre demokrasinin bir yönetim biçimi olarak ne denli işler olduğu, yurttaşların katılımlarının ne denli etkin olduğu ile doğrudan ilişkilidir. Yurttaşların katılımı, demokrasi kültürünün yaygınlaşması ve güçlenmesi için de önemli bir gerektir. Kaldı ki, Kymlicka ve Norman'ın Marshall'in yurttaşlık tanımına getirdikleri en önemli eleştiri, yurttaşların pasif alıcılar olarak tanımlanmasıdır.²⁰ STÖ'lerin 1980'lerin sonu ve 1990'ların başında tüm dünyada etkinleşmeleri ile birlikte, gönüllülük, kurum olarak, derinlemesine tartışılmaya başlandı. STÖ'ler bir yandan yurttaşların sivil katılımı için gerekli kurumlar olarak lanse edildiler. Argümanın öteki yüzü ise daha keskin eleştiriler getirerek, STÖ'leri sosyal refah devletinin çözümünde (ve yoksulluğun nedenleri açısından) baş sorumlu ilan etmektedir. STÖ'ler üzerine dönen keskin tartışmalardan, gönüllülük de – bir kurum olarak – nasibini almaktadır. 1990'lara gelindiğinde, gerek maddi yardım (bağış), gerekse insan gücü bağlamında gönüllülük, STÖ'leri oluşturan, hatta var eden, itici güç olarak gözükmekte ve hem benzer övgüleri toplamakta, hem de benzer eleştirilere maruz kalmaktadır.

Aynı dönem Türkiye için yukarıdaki tartışmaların daha sınırlı ve kısıtlanarak yapıldığı bir dönemdir. 1980 askeri darbesi sonrasında yapılan 1982 anayasası ile Türkiye'de sivil örgütlenmeler kapatılmış ya da faaliyetleri kısıtlanmıştır. 1982 anayasası ile sendikalara ve derneklere siyaset yasağı getirilmiş, 23,700 derneğin çalışmaları durdurulmuş ve sendikalı işçi sayısı 1980'de 5,721,074'ten, 1985'te 1,711,254'e inmiştir.²¹ 1983 yılında yürürlüğe giren yeni dernekler yasası ise pek çok devlet memurunun derneklere üyeliği kısıtlanmış, derneklerin çalışmalarını denetleme ve durdurma yetkisini içişleri bakanlığına bağlı kolluk kuvvetlerine bırakmıştır.²² 1980'ler sivil alana ilişkin tartışmaların süregeldiği, ancak darbenin siyasal ortamından ve yasal düzenlemelerden etkilenerek yavaşladığı bir dönem olarak kapandı. 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında, bugün de faaliyetlerini sürdüren ve farklı alanlarda çalışan STÖ'lerin kuruluşu, sivil alanın hareketlenmesine neden oldu.²³ 1995 yılında dernek kurma özgürlüğünü düzenleyen anayasanın 33. Maddesindeki değişiklik sivil alanın zenginleşmesine katkı sağladı. 1990'lar, Türkiye'de, bir yandan STÖ'lerin sayısı ve kapsadıkları alanın arttığı, diğer yandan, sivil topluma ilişkin terminolojinin, diğer bir deyişle, sivil alanın dilinin oluştuğu, sivil alanın aktörleri tarafından oluşturulduğu dönem oldu.

1990'larda sivil alanın dilinin oluşumunda ve sivil toplum örgütlerinin görünürlüklerinin artmasında sayılabilecek bir kaç kırılma noktası var. Bunlardan ilki Tarih Vakfı tarafından

¹⁹ Kymlicka W. & Norman W. 2000, 'Citizenship in culturally diverse societies: issues, contexts and concepts', in *Citizenship in Diverse Societies*, Kymlicka W. & Norman W. (eds), Oxford University Press, New York.

²⁰ Elizabeth Ben-Ishai, *The Autonomy-Fostering State: Citizenship And Social Service Delivery*, The University of Michigan, PhD thesis, 2008.

²¹ Bülent Tanör; 1994, *Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, BDS Yayınları, İstanbul. P. 106-113.

²² 2908 sayılı Dernekler Kanunu

²³ İnsan Hakları Derneği 1986'da, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı 1990'da, Tarih Vakfı ise 1991, TEMA 1992, Helsinki Yurttaşlar Derneği 1992 ve AÇEV 1993 yılında kuruldu. 1984-1988 yılları arasında İstanbul'da açılan derneklerin sayısının yıllık artışı yüzde 5.8 ile yüzde 7.1 arasındaydı. 1989-1995 arasında ise bu artış İstanbul'da yüzde 8-11.1 arasında kaldı. Ali Alper Akyüz doktora tezi.

düzenlenen Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumları serisiydi. 1994'te başlayan ve 2004 yılına kadar devam eden sempozyumlarda, hem sivil alanda bulunan aktörlerin yan yana gelip iletişim içinde olmasına önemli katkıda bulunuldu, hem de sivil alana ilişkin kavram derinlemesine tartışıldılar.²⁴ Sempozyumlarda, sivil toplum kavramından, gönüllülüğe, yerel yönetimlerin STÖ'ler ile ilişkilerinden, proje odaklı yaklaşımın STÖ'lere etkilerine kadar pek çok farklı konuda tartışma sürdürüldü ve ilgili tartışmaların pek çoğu kitaplaştı. 'Üçüncü sektör kuruluşları' (third sector organizations) yerine 'sivil toplum kuruluşu' (civil society organizations) kavramının seçilmesi bile uzun tartışmalar sonucunda gerçekleşti.²⁵ Kavramın, bir yandan demokratik yurttaşlık ve/ya insan hakları alanında çalışan örgütleri, öte yandan 1990'larla beraber kurulumları artan hizmet odaklı ve/ya hemşehri örgütlerini de kapsamaya için uğraşıldı. Dönemin ikinci büyük etkileyen olayı, 1996 yılında Habitat-II'nin İstanbul'da yapılmasıydı. Habitat-II hem Türkiye'de yeni yeni yapılan pek çok STÖ'ye dünyadan pek çok farklı STÖ ile yan yana gelme, sivil alana ilişkin yeni tartışmalar açma ve sivil alana ilişkin kavramları birlikte düşünme fırsatını verdi. Hem de karar verme ve politika yapma mekanizmalarında STÖ'lerin yer alabilmesi için bir alan olduğunun ('yönetişim' kavramı hakkında) farkındalığını arttırdı.²⁶ 1990'ların son olmasa bile, en önemli kırılması, ise 1999 depremi ile yaşandı. 1999 depremi hem dünyanın dört bir tarafından gelen STÖ'lerle, Türkiye'deki STÖ'lerin birlikte çalışmalarına, hem de STÖ'lerin kullanabileceklerin kaynakların Türkiye'ye gelmesine neden oldu. Her iki gelişme de STÖ'lerin kapasitelerinin gelişmesi açısından çok önemliydi. Öte yandan deprem aynı zamanda sivil alana ilişkin dili de etkiledi. Yabancı kuruluşların kullandıkları terminoloji, alandaki STÖ'ler tarafından duyuldu ve değerlendirildi. Deprem, gönüllülük açısından ise ayrıca bir öneme sahipti. Daha fazla insan mobilize oldu. Ancak birey olarak deprem bölgesine gitmenin faydadan çok karmaşa yarattığını görüldü. Dolayısıyla sivil inisiyatifler ve STÖ'ler aracılığıyla sahada bulunmak için gönüllüler ya örgütlenip bir inisiyatif bir araya getirdiler ya da bir STÖ ile iletişim kurmaya çalıştılar. Elbette tüm mobilize olanların örgütlendiği ve tek başına bölgeye gitmediğini söylemek oldukça iddialı olur. Ancak sürecin gönüllülerin örgütlenmesi yönünde önemli bir farkındalık yarattığının altını çizmek gerekir. Hatta biraz köşeli ve cesur bir okuma olsa bile, "birine yardım etmek"ten ziyade, örgütlü bir yapı içinde gönüllü olmanın daha fazla katkı sağlayabileceğine ilişkin tartışmaların yapılmaya başlandığı söylenebilir. 1990'lar sivil alanın, sadece kavramsal olarak ya da kaynakların artmasıyla gelişmesine tanık olmadı. Tüm bu gelişmeler yaşanırken, gönüllülük, daha fazla insanın sivil alana girmesiyle birlikte görünür ve tartışılan bir kurum haline geldi. Gönüllülüğün 1990'ların sonlarına doğru görünür olmasına belirgin bir örnek olarak adında gönüllülük geçen Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nın 1995 yılında kurulması verilebilir. Gönüllülüğün görünürülüğünün artmasının yanı sıra, dönem içinde farklı alanlarda çalışan STÖ'lerin sayısı artmasıyla yaygınlaştı. Dolayısıyla gönüllü olan bireylerin sayısında da artış oldu. Sahada çalışan ya da örgütlerde gönüllü olanların sayısı arttıkça, gönüllülüğü tanımlama ve sınırlarını çizme ihtiyacı ortaya çıktı. 1990'ları bitirip, 2000'lere geçerken gönüllülük kavramı olarak incelenmek üzere masaya yatırıldı.

2000'ler ve Gönüllülük

2000'leri Türkiye'de gönüllülük tartışmaları açısından ilk yarı ve ikinci yarının oluşan iki bölümde

²⁴ Sempozyumların ve sempozyum kitaplarının listesi için bakınız: <http://www.tarihvakfi.org.tr/cms/index.php/stk-sempozyumlari>

²⁵ Orhan Silier, *Tanzimattan Günümüze İstanbul'da STK'lar, derleyenler Yücekök A.N, Turan İ. & Alkan M.Ö., Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s.4.*

²⁶ Ali Alper Akyüz, *Civic Agency at Work – Sense making and labour process of professionals in issue-based non-governmental organizations in Turkey, PhD thesis, İstanbul Bilgi University, 2010.*

incelemek gerekir. 2000'lerin ilk yarısında kime gönüllü denilmesi gerektiği önemli bir tartışmaydı. STÖ'lerin sayıca artmasının yanı sıra, STÖ'lerin kurumsal yapılarının çeşitlenmesi de tartışmanın karmaşıklaşmasına katkıda bulundu. Dönem içinde kurulan platform ya da inisiyatif gibi yapılar alışlagelen tanımlamaları zorluyordu. Örneğin "bir inisiyatifin faaliyetlerini desteklemek gönüllülük sayılabilir mi yoksa kurumun tüzel kişiliği olmadığı için gönüllülük demek sorun yaratır mı?" o dönemde önemli bir tartışmaydı. Bir başka kafa karışıklığı ise bireylerin STÖ'lerle kurdukları ilişkinin niteliğinin gönüllülük için ne kadar belirleyici olduğu üzerineydi. Örneğin derneklerin üyelerinin yanı sıra, derneğe üye olmayıp faaliyetlerini destekleyen bireylere gönüllü denilmeli mi ya da üye ve gönüllü arasında fark mı gibi tartışmalar uzun zaman uzlaşmaya varılmayan konular oldu. Tüm bu git-geller arasında, ayırt edici ve STÖ'lerin kısa, orta ve hatta uzun dönem politikalarından, örgütlenmelerine, hatta iş yapma biçimlerine kadar tutumlarını belirleyecek olan en can alıcı tartışma ise gönüllülük ve para arasındaki ilişki üzerinedi. Gönüllüğün sınırlarını belirlemeye çalışan tartışmaların ilk adımı, kimin gönüllü olup olmadığını belirleyecek olan öğeler üzerine uzlaşmakta yatıyordu. Birinin gönüllü sayılabilmesi için ilk adım, herhangi bir sivil toplum örgütü ile kurduğu ilişki olarak belirlendi. Bu ilişkinin sürekliliği ve uzunluğu gönüllülüğün "derinliği" açısından belirleyici olsa da, asıl hareketli tartışma gönüllünün para alıp almaması konusunda sürdü. Dünyada da süregelen tartışmalardan etkilenerek, bir grup, ücretli çalışanların gönüllü olamayacağı konusunda net bir duruş aldı. Ancak bir diğer grup, az ya da düzensiz ücretlendirmeye, ilgi duydukları bir konuda ya da alanda faaliyet gösteren bir STÖ'de çalışanların da gönüllü sayılması konusunda ısrarcı oldular. 2013 yılında üzerinde uzlaşmış olan ve gönüllünün emeği, deneyimi ya da zamanı karşılığında ücret almaması durumu, 2000'lerin başında hala arafta kalan bir konuydu.

Kavramlar üzerine karar veren tek bir kaynak (iktidar merkezi) olmadığı için uzlaşma için zamana ve tartışma alanına ihtiyaç duyuldu. Kaldı ki tek ihtiyaç kavramların sınırlarının belirlenmesi üzerine değildi. Aynı zamanda sivil alanın güçlenmesi için STÖ'lerin pek çok farklı konuda desteklenmeye ihtiyaçları vardı. 2000'lerde bir yandan STÖ ve gönüllülük yapan bireylerin sayısında artış yaşanırken, diğer yandan da hem sivil alanın, hem de STÖ'lerin örgüt kapasitelerini geliştirmeye yönelik önemli adımlar atılmaya başlandı. 2002 yılından itibaren Avrupa Birliği tarafından desteklenen Sivil Toplum Geliştirme Projesi, 2004 yılında Sivil Toplum Geliştirme Merkezi'ne (STGM) dönüştü. STGM, Ankara merkezli olan ama ulusal ölçekte sivil toplum örgütlerinin "kapasitesini gelişmesini" sağlayacak faaliyetler, özellikle eğitimler, gerçekleştirdi. Hemen hemen aynı dönemde, Mart 2003'te, İstanbul'da, ilk defa bir üniversitenin içinde STÖ'lerin kapasitelerini geliştirerek sivil alanı güçlendirmeye amaçlayan İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi (Bilgi STK) kuruldu. Aynı dönemde biri İstanbul, diğeri ise Ankara'da kurulan ve STÖ'lerin kapasite gelişimini amaçlayan iki kurum olması ne kadar tesadüfi görünse de, sahanın ihtiyacının ne kadar belirleyici olduğunun da göstergesi sayılabilir. Gerek STGM, gerekse Bilgi STK faaliyetleri aracılığıyla, özellikle STÖ'lere proje yazma, örgüt yönetimi, kaynak geliştirme gibi konularda verdikleri eğitimlerle, STÖ'lerin güçlendirilmesine katkıda bulunmayı amaçladılar. Aynı zamanda, STÖ'lerde ücretli ya da gönüllü çalışanların yan yana gelip diyalog kurabilecekleri bir alan oluşturuldu. Nitekim bu eğitimlerin esas çıktıkları örgütlerin kapasiteleri gelişmesi olurken, katma değeri temel kavramların tartışılarak oluşturulmasıydı. Gönüllülük kavramının sınırlarının çizildiği ve STÖ'ler arasında kavram hakkında uzlaşmaya varıldığı alan bu eğitimler oldu. Hatta eğitimlerdeki tartışmalardan beslenen ve ilgili tartışmaların yansıması olan yayınlar Türkiye'de genelinde sivil alanın, özelinde ise gönüllülük kavramı ile ilgili öncü yazılı malzemeler arasına girdi.

Bir yandan gönüllüğü tanımlama çabası sürerken, bir yandan da gönüllük sayesinde (dolaylı ya da doğrudan) değişimler gerçekleşti. Bunlardan ilki, ister hizmet temelli bir örgütlenmede çalışsın, isterse de savunuculuk temelli bir örgütlenmede yer alsın, gönüllülerin "kendisinden farklı" olanla karşılaştığında deneyimledikleri değişimdi.²⁷ Gönüllülerin, kendisinden farklı olanla karşılaştığı durumda yaşadığı "kültürler arası" öğrenmeye en bariz örnek Avrupa Gönüllü Hizmeti programı olabilir. 2002 yılında Ulusal Ajans tarafından yürütülmeye başlanan Avrupa Gönüllü Hizmeti, gençlerin hareketliliğini sağlayarak Avrupa'nın farklı ülkelerinde gönüllülük aracılığıyla, farklı kültürlerle tanışması amaçlayan bir programdır. Hareketliliğin, "öteki"ni tanımada ve farklı kültürler arasında öğrenme yaratmadaki rolü, toplumsal katılımın artmasında (Avrupa düzeyinde de) da önemli bir yer tuttu. Zira Avrupa Gönüllü Hizmeti aracılığıyla gönüllü olunan projeler, çoğu zaman dezavantajlı gruplarla çalışmayı gerektiriyordu. Elbette gönüllülere, dezavantajlı gruplarla çalışma ve kendisinden farklı olan öznelerle tanışma sağlayan tek program/proje Avrupa Gönüllü Hizmeti olmadı. Ancak benzer alanları yaratan diğer programlara ya da örgütlenmelere geçmeden önce, Avrupa Gönüllü Hizmeti'ni özel kılan kamu desteğinden bahsetmek faydalı olabilir. Her ne kadar Türkiye'de kamunun gönüllüğü arttırmak için gerçekleştirdiği faaliyetler sınırlı olsa da, Avrupa Gönüllü Hizmeti kamu aracılığıyla gönüllüğün teşvik edildiği öncül örneklerden biri olarak yerini aldı.²⁸

Gönüllüğün kendisinden farklı olanla tanışma için bir araç olması, elbette, uluslararası boyutta yapılmasına bağlı kalmadı. Gönüllünün kendi deneyimlerinden farklı deneyimler yaşayanlarla tanışma hali de kültürler arası öğrenme ve toplumsal katılım için önemli bir araç olarak ele alındı ve alınabilir. Kendilerinden farklı deneyimlere sahip öznelerle ve dezavantajlı gruplarla çalışırken, gönüllüler, ilgili öznelerin ve/ya grupların güne ilişkin deneyimlerini, normlarını/ kodlarını ve ihtiyaçlarını öğrendiler. Özellikle yoksullukla mücadelede hizmet sağlayarak çalışan STÖ'lerin hareket alanlarının 2000'lerin ortasına doğru genişlemesi, daha fazla gönüllünün "yoksullukla" tanışmasına neden oldu.²⁹ Ancak aynı dönem, sosyal haklar bağlamında kamu tarafından sağlanması gereken hizmetlerin neden STÖ'ler – dolayısıyla neden gönüllüler – tarafından sağlandığının da sorgulanmasının artmasında tanıklık etti. Her ne kadar hizmet temelli gönüllülük, önemli bir farkındalık alanı oluştursa ve dezavantajlı gruplara görünürlük sağlasa da, sosyal haklarda neden olduğu erozyon yüzünden keskin eleştiriler aldı.

2000'lerin ortasında ortaya çıkan yeni formüllerden biri model geliştirme aracılığıyla savunuculuk yapılması üzerine odaklandı. Bazı hizmet sağlayan örgütler, sağladıkları hizmeti hedef kitlenin ihtiyaçları üzerine kurular ve süreçte hedef kitlenin güçlenip hizmeti sağlamadaki ana aktör – gönüllü – olmasına uğraştılar. Dolayısıyla 2000'lerin ortasına gelindiğinde hizmet sağlayan örgütlere ilişkin iki önemli tartışma oluştu. İlki hizmet sağlayan örgütlerin, sürdürülebilirliği hakkındaydı. İkinci ise, hizmet sağlayan örgütün ve gönüllülerinin, hedef kitle ile kurdukları ilişki hakkındaydı. Hizmet sağlayan örgütlerin sürdürülebilirliği hakkındaki tartışmada, çözüm

²⁷ Her ne kadar bireylerin kendilerine benzer insanlarla, hali hazırda benimsedikleri amaçlar için gönüllü olduklarını iddia eden bir yazın olsa da, çalışmaları "hedef grupla" bile karşılaşmaları gönüllülerde önemli bir değişim yarattı. Bakınız: TOG Etik Araştırması, Sivil Katılımın Sosyal ve Bireysel Gelişime Etkisi, Toplum Gönüllüleri Vakfı Yayınları, 2010.

²⁸ İngiltere, Kanada hatta Amerika Birleşik Devletleri'nde gördüğümüz devlet tarafından kurulan, işletilen ya da kaynağı sağlanan Gönüllü Merkezlerini Türkiye'de görmüyoruz. Kamunun gönüllüğü teşvik etmek için doğrudan kaynak ayırdığı ender örneklerden biri Avrupa Gönüllü Hizmeti oldu. Ancak belirtmek gerekir ki aynı kamu 2000'lerin son kısmında gönüllüğü olmasa da bağış yapmayı teşvik etti. Türkiye'de kamunun gönüllülükle olan ilişkisi başka bir yazının konusu olmalıdır.

²⁹ Deniz Feneri Derneği, Kimse Yok mu Derneği, Can Suyu Derneği gibi tamamen hizmet odaklı çalışan STÖ'lerin görünürlüklerinin ve faaliyet alanlarının genişlediği dönemin 2000'lerin ortası olduğunu söyleyebiliriz.

yollarından biri, hizmetin bir model olarak üretilip, modelin kamu tarafından sahiplenilmesi için savunuculuk yapmaktı. Model üreterek savunuculuk yapmanın önemli örneklerinden biri olarak Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı verilebilir. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, şiddet gören kadınlar için bir sığınak modeli sundu. İlgili modeli sunarken, hizmeti alanların ihtiyaçlarını ve taleplerini göz önünde bulundurdu. Sadece hizmete ilişkin bir iyileştirme gerçekleştirmedi, aynı zamanda kamu tarafından sağlanan sığınakların da ilgili ihtiyaç ve talepler doğrultusunda yeniden yapılandırılması için savunuculuk çalışmaları yaptı. Dahası gönüllüler açısından da önemli bir model oluşturdu. Kamu da bile (ki yurttaşlar sosyal haklarının bir parçası olarak ilgili hizmetleri alıyorlar, bir lütuf olarak değil) sıklıkla gözlemlenen hizmet verenle, hizmet alan arasındaki hiyerarşik ilişkiyi yapı bozumuna uğrattı ve hala uğratmaya devam ediyor.

2000'lerin ortasında gündeme gelen, gönüllü ve hedef grup arasındaki ilişki, 2000'lerin sonlarına doğru ve 2010'la başlayan yakın dönemde daha yaygın ve daha derinlenmesine tartışılmaya başlandı. Bu tartışmada, öncelikli alanlardan biri, hedef grubun sadece hizmet alandan, tercih edebilir/sorgulayabilir olmasına giden sürecin nasıl yönetileceğiydi. Hizmetten yararlanan grubun, güçlendirilmesi ve hem kendi tercihlerini yapabilir, hem de kendi "sesini" duyurabilir olması önemli bir hedef haline geldi.³⁰ Dezavantajlı gruplarla yapılan çalışmalarda, hedef grubun güçlendirilmesi ve toplumsal katılımlarını sağlayabilme için gönüllülük etkin bir araç olarak görüldü. Yaygın olarak gençlik örgütleri tarafından yapılandırılan bu süreçte, genç bir yandan STÖ'den farklı alanlarda hizmet alırken (burs gibi, eğitimler gibi), öte yandan gencin bir gönüllü olarak kendini gerçekleştirme katkıda bulunuldu ya da bunun için gerekli alan yaratıldı. Örneğin 2002 yılında kurulan Toplum Gönüllüleri Vakfı, bir yandan gençleri güçlendirmek için eğitimler aracılığıyla alan açarken, öte yandan gençlerin gönüllüler olarak kendi projelerini yaparak hem kendilerini geliştirmelerine, hem de toplumsal katılımlarını arttırmada önemli bir rol üstlendi.³¹ Sığınaaktan yararlanan kadınların, bir süre sonra sığınakın gönüllüleri olduğu Mor Çatı ise başka bir örnek olarak verilebilir. Dezavantajlı öznelerin gönüllü olarak güçlenmeleri hem kendi seslerini duyurmalarına, görünürlüklerinin artmasına, hem de ihtiyaçlarının kendilerinin dillendirebildikleri bir alan yaratmaya önemli katkıda bulundu. Aynı dönem, gönüllü ve hedef grup arasındaki ilişki için önemli eleştiriler de geliştirildi. STÖ ve gönüllü sayısının artarken, gönüllülerin özellikle hizmet odaklı STÖ'lerde çalışırken yan yana geldikleri hedef grup ve ilgili hedef grubun ihtiyaçları ve zarar görebilir olma ihtimalleri de çeşitlendi. Yeterli ve gerekli eğitimleri ya da süpervizyonu almadan, sahada, dezavantajlı gruplara ya da dezavantajlı gruplarla birlikte gönüllülük yapma hali, konunun uzmanları tarafından – özellikle sosyal hizmet uzmanları ve psikologlar – dikkat çekilen bir konu oldu. "Uzmanlık" ve "dezavantajlı grupların zarar görebilirliği" konuları, gönüllülerin hangi alanlarda çalışmasının uygun olduğu ve gönüllüleri ilgili alanlarda ne kadar hazırlamak gerektiği gibi halihazırda süregiden tartışmaları açtı. Kaldı ki, zarar görebilme ihtimali olanların, yalnızca, hedef grup değil, aynı zamanda gönüllülerin de olabileceğinin altı çizildi.

2000'lerin ortası ve ikinci yarısı, sadece hizmet odaklı örgütlerde değil, savunuculuk odaklı örgütlerde de gönüllü sayısının arttığı bir dönem oldu. Yurttaşlar, demokratik süreçlere katılımlarının önemli bir parçası olarak, karar verme ve politika yapma süreçlerinde yer almak

³⁰ *Güçlendirme kavramı ile ilgili literatüre için bakınız: Paolo Freire, Ezilenlerin Pedagojisi, Ayrıntı Yayınları, 2013, 9. Basım.*

³¹ *Toplum Gönüllüleri Vakfı için bakınız: www.tog.org.tr . Benzer uygulamaları, engeller, romanlar, LGBT bireyler gibi dezavantajlı grupların gönüllü oldukları projeler ya da örgütlerde de gözlemlemek mümkündür.*

için farklı alanlardan pek çok örgütte gönüllü oldular. Kaos GL'nin örgütlenme ve dernek olma (tüzel kişilik) mücadelesi savunuculuk için ilham verici bir örnek olarak ele alınabilir. Kaos GL'de örgütlenen LGBT bireyler, görünürlüklerini ve tanınmaları için önemli bir adım attılar. Son dönemde ise anayasada tanınırlık talep etmekten, farkındalık yaratmaya kadar pek çok farklı alanda savunuculuk yapmayı sürdürüyorlar. Benzer şekilde kadın örgütlerinde gönüllü olanlar da, yasaların yapılmasından, uygulanmasına kadar yerelden ulusala farklı düzeylerde karar verme ve politika yapma süreçlerine katıldılar ve katılıyorlar.³² Ancak burada belirtmek gerekir ki, 2000'lerin özellikle ikinci kısmında, savunuculuk yapan örgütlerin bir kısmında gönüllü olmak mı, aktivist olmak mı üzerine tartışmalar yapıldı ve halen yapılıyor. Savunuculuk odaklı örgütlerde yer alanların bir kısmının, gönüllülük kavramına eleştirel yaklaşıp, kendilerini aktivist olarak tanımladıkları gözlemlendi.³³

2000'lerin ikinci yarısında, gönüllüğü tanımlama çabası, örgütlerdeki gönüllüğün yaygınlaşması ile başa baş gittiği için, göreceli, hem iş yapma alanları, hem de örgüt kapasiteleri daha kısıtlı olan örgütler, "yeni" gönüllüleri nasıl koordine edecekleri konusunda ciddi kaygılar yaşamaya başladılar. Zira hem gönüllü sayısı artmış, hem gönüllü olma biçimi farklılaşmış, hem de gönüllülüğün örgüte ve topluma katkısı önemli hale gelmişti. İlk refleks, işletme literatüründen sıklıkla kullanılan bir kavramı ve yöntemi ithal etmek oldu. "Kapasite geliştirme" kavramının ithal edildiği gibi, "gönüllüleri yönetmek" kavramı da hızlıca ödünç alındı. Ancak süreç içinde önemli tartışmalara neden oldu. Özellikle gönüllülerin örgüt içinde karar verme ve politika yapma süreçlerine katılımlarının sınırlanması ve gönüllülerin sadece kol gücü olarak kullanılmalrı hakkında keskin eleştiriler getirildi. Dahası "örgütün sahibi kim?" tartışması, gerek hizmet, gerekse savunuculuk alanında çalışan STÖ'ler için dönüm noktası oldu. Gönüllüler, pek çok örgütte, kimden kaynak alınacağından, yararlanıcılar ile ilişkilerin nasıl olması gerektiğine kadar pek çok farklı alanda söz sahibi olmayı talep ettiler ve etmeye devam ediyorlar. STÖ'ler, demokratik katılım için vazgeçilmez kurumlar olarak takdim edilirken, STÖ'lerdeki gönüllülerin kendi örgütleri hakkında söz sahibi olmamaları, hiç şüphesiz, oldukça ironik bir durum oldu ve halen oluyor. Dolayısıyla 2000'lerin sonlarında gönüllülük, örgüt içi demokrasi tartışmalarının ayrılmaz bir parçası oldu. Gönüllülerin, örgüt içi karar verme mekanizmalarında yer alıp almaması, aynı zamanda gönüllüğün toplumsal katılımın ne denli bir aracı olabileceğini tartışılı hale getirdi. Eğer gönüllüğün dezavantajlı bireylerin güçlenmesi ya da toplumsal katılım için bir araç olduğu düşünülüyorsa, örgüt içi katılımın sınırlı olması ya da kısıtlanması, aracı işlevsiz kılar. Gönüllülerin ne kadar söz hakkı olması gerektiği tartışılırken, STÖ'lerin dışında da gönüllüğün teşvik edildiği alanlar açıldı. Gönüllüğün gerek kurumsal sosyal sorumluluk altında özel sektörde, gerek üniversitelerde sosyal sorumluluk dersleri aracılığıyla yaygınlaşması, gerekse sivil toplum örgütlerinin de görünürlüğünün artması ile gönüllüğün bir rol olarak daha görünür olması, gönüllüğün bir yurttaşın sorumluluğu altında değerlendirilmesi ya da kurgulanmasına ilişkin dili ve aklı da geliştirdi, hatta yapılandırdı. Bu tartışma, yani yurttaşlık görevi olarak gönüllülük tartışması ayrı bir araştırmanın konusu olabilir, ancak gönüllüğün 1990'ların sonundan 2010'larda geldiği yeri anlamak açısından bahsetmeden geçmemek gerekir.

³² *Medeni kanunun ve Türk ceza kanunun yeniden yapılandırılmasında kadınların etkisi için bakınız: Zeha Ayman, Türkiye'de Kadın Hareketi ve Savunuculuk Çalışmaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi, STK Eğitim ve Araştırma Birimi, Savunuculuk ve Politikaları Etkileme Konferansı Yazıları no 1, 2004.*

<http://stk.bilgi.edu.tr/docs/ozkan.pdf>

³³ "Gönüllü olmak mı?", "Aktivist olmak mı?" tartışmasının detaylı tartışılabilmesi için öznelerin kendilerini neden ve nasıl tanımladıklarına odaklanılan ayrı bir çalışma yapmak faydalı olabilir.

Sonuç

Gönüllülük Türkiye’de sivil alanın genişlemesi ve gelişmesi ile birlikte, öğrenilen, hakkında tartışılan, görünürlüğü artan ve yaygınlaşan bir kurum haline dönüştü. Gönüllülük, yukarıda da belirtildiği gibi, bir yandan dezavantajlı öznelerin ve/ya grupların görünürlüklerini artırarak toplumsal katılımın bir aracı olabilir. Öte yandan sosyal refah devleti tarafından sağlanması gereken hizmetlerin, gönüllüler tarafından sağlanarak hak kayıplarına, hatta ihlallerine neden olabilir. Gönüllülüğün neye hizmet edeceği, gönüllülerin süreçte nasıl desteklendiklerinden, gönüllülerin STÖ’lerde karar verebilirliklerine kadar gönüllülük sürecinin nasıl yapılandırıldığına bağlıdır. Son olarak unutmamak gerekir ki, gönüllülük bir kurum olarak hala gelişmektedir ve tartışılmaya muhtaçtır. Zira gönüllülüğün iyisiyle ve kötüsüyle neler getirebileceğini yaparak öğreniyoruz.

Dünyadan gönüllü yönetimine dair yasal çerçeve ve politikalara örnekler

- Hırvatistan'ın 2007 yılında yürürlüğe koyduğu Gönüllülük Kanunu, Gönüllülüğün Gelişimi için Ulusal Ajans'ın kurulmasını sağlamış ve gönüllülerin toplumsal hayattaki konumlarının gelişiminin yanı sıra kurum içi gönüllü yönetimini de düzenleyen politikaların oluşturulmasına sebep olmuştur.
- İngiltere'nin Gönüllülüğü Geliştirme Konseyi hem iktidar hem de muhalefet partileriyle görüşmeler gerçekleştirerek gönüllülük konusundaki hükümet politikalarını şekillendirmeyi ve bu yönde ülke çapında etkinlikler gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.
- Filipinler'de gönüllülüğü düzenleyen hem yasal bir çerçeve hem de kurumsal yapı mevcuttur. Ulusal Gönüllü Hizmet Koordinasyon Ajansı, Yerel Kalkınma için Strateji Kurumsallaştırma, Gönüllülüğü Güçlendirme ve Diğer Hedefler Yasası'nı uygulamakla görevlidir. Bu kurumun amacı gönüllülere ve gönüllü kuruluşlara teknik yardım ve kapasite geliştirme hizmetleri sağlamanın yanı sıra ulusal gönüllü politikaları ve ilkeleri belirlemektir.
- Lübnan'ın Gönüllülük Ulusal Konseyi, hükümet, Başbakanlık ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde çalışarak ülke genelinde gönüllülüğü yaygınlaştırmayı hedeflemektedir.³⁴

Avrupa Birliği tarafından yayınlanan ve ICF GHK tarafından hazırlanan Avrupa Birliğinde Gönüllülük Üzerine Araştırma adlı yayında, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin ulusal açıdan gönüllülük kavramına nasıl yaklaştığı, ne tür politikalar ürettiği ve 1997 yılından bu yana AB seviyesinde bu konuda hangi belirleyici antlaşmalar ve politikalar edinildiği üzerinde durulmuştur. Araştırma, gönüllülük konusunu düzenleyen yasal mevzuatın ve bürokratik çerçevenin var olmamasının, gönüllülük faaliyetlerinin gelişmesinin önünde önemli bir engel olduğunu belirtirken; bu mekanizmaların orantısız ve yük getirici olması durumunda STK'ların ve gönüllülerin çalışmalarının olumsuz yönde etkilenebileceği de vurgulanmaktadır.³⁵ Kuşkusuz gönüllü politikaları aracılığıyla bu konuda daha etkili ve verimli sonuçlar edinilmesini hedefleyen kamu kuruluşlarının varlığı ve bu kurumların oluşturulması aracılığıyla devletlerin kamu politikalarında bu konuya öncelik vermesi faydalı görülmektedir. Ancak gönüllülük kavramını düzenleyen yasal mevzuatın içeriğine göre ortaya çıkabilecek kısıtlamalar ve zorlukların da olabileceği düşünülmektedir. İşsiz ya da erken emekli bireylerin gönüllü faaliyet gösterebilecekleri saatlerin yasal aracılığıyla kısıtlanması, gençlik çalışmalarında gönüllü olarak çalışacak kişilerde çeşitli yeterlilikler ve eğitim sertifikaları aranması gibi AB ülkelerinde görülen bazı uygulamaların gönüllülük faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyebilecek yasal düzenlemeler olabileceği düşünülmektedir. Bu tür kısıtlayıcı yasal yükümlülükler toplumun çeşitli kesimlerinden bireylerin gönüllülük alanının dışına itilmesine sebep olmanın yanı sıra, STK'ların gönüllü politikalarını belirlemedeki özerkliğini de ellerinden alabilir.

Türkiye'de gönüllülüğü belirleyen yasal bir çerçevenin olmaması uygulamada STK'ları kısıtlayan ve finansal olarak zorlayan kimi durumların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. İzleme 2012'nin, Yasal Çerçeve bölümünde yer verildiği üzere gönüllüleri faaliyetlerine dâhil eden bir STK'nın geçirdiği denetim sonrasında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından "sigortasız işçi çalıştırmak" gerekçesi ile yüklü bir mali cezaya çarptırıldığı bilinmektedir.

³⁴ *Comparative Analysis of European Legal Systems and Practices Regarding Volunteering: The International Journal of Non-for-Profit Law: Erişim Tarihi: 04 Eylül 2012. http://www.icnl.org/research/journal/vol9iss3/art_1.htm*

³⁵ *Avrupa Birliğinde Gönüllülük. Avrupa Komisyonu. Erişim Tarihi: 04 Eylül 2012. <http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/doc1018en.pdf>*

Gönüllüğün yarattığı fırsatlar ve beraberinde getirdiği görev ve sorumluluklar pek çok uluslararası kuruluş tarafından incelenmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Gönüllü Çalışmaların yarattığı değerleri ölçmek için bir el kitabı geliştirmiş,³⁶ Uluslararası Kızıl Haç da gönüllülerin değerleri³⁷ üzerine raporlama faaliyetlerinde bulunmuştur. Birleşmiş Milletler Gönüllü Programı ise, gönüllük üzerine yürüttüğü araştırma ve raporlama çalışmalarının yanı sıra, bünyesinde barındırdığı uluslararası gönüllülerle dünyanın en zorlu çatışma bölgelerinde insani yardım faaliyetleri yürütmektedir.

Türkiye’de de gönüllülük kavramı üzerine yapılan araştırma ve politika üretme çalışmaları da bulunmaktadır. Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Eğitim ve Araştırma Birimi 2004 yılında Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans yazıları kapsamında Sivil Toplum, STK’lar ve Gönüllülük kitapçığını yayınlamış ve Prof. Ahmet İnsel’in konu ile ilgili görüşlerini STK’larla paylaşmıştır.³⁸ Ayrıca STK Çalışmaları Eğitim Dizisi kapsamında Gönüllülerle İşbirliği adlı kitabı da yayınlanarak bu alanda gerçekleştirilen akademik yayınlara katkı sağlanmıştır.³⁹ Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı Türkiye Programı öncülüğünde çeşitli STK’lar ve kamu kuruluşlarının katılımıyla oluşturulan Türkiye’de Bir Gönüllülük Altyapısı Oluşturma Yolunda Ulusal Gönüllülük Komitesi; Türkiye’de gönüllülük algısını ve gönüllülüğün gelişmesine yönelik fırsatları ele almış ve bu alanda yapılabilecek çalışmaların çerçevesini belirlenmesi yolunda çalışmalar başlatmıştır.

Türkiye’deki STK’lar da kendi bünyelerinde gerçekleştirdiği gönüllü faaliyetlerinin etki alanları, kurumlarına ve gönüllü bireylerin kendilerine katkıları açısından inceledikleri çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı 2009 yılında yayınlanan Gönüllülük Kazanımları⁴⁰ ve 2010 yılında tamamlanan Sürdürülebilir Gönüllülük⁴¹ araştırmasıyla gençlerin gönüllü faaliyetlerde bulunmamasının nedenleri, gönüllülüğün kazanımlarını artırmanın yolları, gönüllülük yapmanın toplumsal getirileri konusundaki algılar üzerinde durmuş ve gönüllülükten vazgeçmenin nedenleri gibi çok sayıda önemli konuya bu araştırmalarda yer vermektedir. Toplum Gönüllüleri Vakfı (TOG) ise 2010 yılında gerçekleştirdiği Etki Araştırması’nda TOG bünyesinde gönüllü faaliyetler gerçekleştiren bireylerin sosyo-ekonomik yapıları ve gönüllülüğün bireyleşme sürecine getirdiği katkıları incelenmektedir.

Türkiye’deki STK’ların kendi içlerinde yürüttükleri gönüllü politikalarını irdelediğimizde bu konuyu ele alışıta genel bir eğilim ve yöntem bulunmadığını, STK’ların amaç, ilke ve öncelikleri doğrultusunda kendi özgün gönüllü politikalarını belirlediği görülmektedir. Gönüllülük vaka analizini oluşturulurken gördüğümüz STK’ların yüzde 83’ü gönüllülerini faaliyetlerine dahil etmeden önce bir oryantasyon ve eğitim sürecinden geçirdiklerini dile getirmektedirler. Kimi STK’lar gönüllülerini belirli bir oryantasyon ve eğitim sürecinden geçirirken, diğerleri bir ay gibi belirlenen bir süre boyunca gönüllüleri ofis faaliyetlerinde görevlendirmeyi oryantasyon olarak

³⁶ Gönüllü Çalışmaları Ölçümler için El Kitabı. Uluslararası Çalışma Örgütü. Erişim Tarihi: 04 Eylül 2012. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@stat/documents/publication/wcms_162119.pdf

³⁷ Gönüllülüğün Önemi. Uluslararası Kızıl Haç. Erişim Tarihi: 04 Eylül 2012. <http://www.ifrc.org/Global/Publications/volunteers/IFRC-Value-of-volunteers-report-EN.pdf>

³⁸ Sivil Toplum STK’lar ve Gönüllülük. Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Eğitim ve Araştırma Birimi. Erişim Tarihi: 04 Eylül 2012. http://stk.bilgi.edu.tr/docs/insel_std_5.pdf

³⁹ Gönüllülerle İşbirliği. Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Eğitim ve Araştırma Birimi. Erişim Tarihi: 04 Eylül 2012. http://stk.bilgi.edu.tr/cd/04/Gonullulerle_Işbirliği_Türkiye_Eğitim_Gonulluleri_Vakfi_Arastirmalar/2009_GK_Raporu.pdf

⁴⁰ Gönüllülük Kazanımları. Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı. Erişim Tarihi: 20 Eylül 2012 http://www.tegs.org/i/Assets/pdf/Arastirmalar/2010_GonullulukveSurdurulebilirlik_Arastirmasi.pdf

değerlendirdiklerini ifade etmektedir. Oryantasyon programı olmayan STK'lar ise gönüllülerin çalışacağı ilgili birimler ya da STK aktiviteleri konusunda gönüllülerini bilgilendirme yöntemini seçmiştir. Görüştüğümüz STK'ların birçoğu gönüllülerle karşılıklı sorumluluk ve ilkelerin belirtildiği bir gönüllülük belgesi veya taahhütname imzalatmaktadır.

Rapor için görüşülen STK'lardaki gönüllü sayısı 30 ile 1500 arasında değişmektedir. Gönüllüler kimi örgütlerde haftada sadece 2 saat faaliyet gösterirken, kimi örgütlerde bu süre haftada 5 güne kadar çıkabilmektedir. Görüştüğümüz STK'ların bir kısmında gönüllü yönetimi açısından görülen önemli bir eksiklik bütçe kısıtları sebebiyle gönüllülerin yemek ve yol masraflarının karşılanamıyor olması ve gönüllüler için sağlık ve seyahat sigortasının yapılmıyor olmasıdır. Ancak küçük bir oran da olsa bu tür masraflar için bütçe ayırarak gönüllülerin masraflarını karşılayan STK'lar da mevcuttur. Gönüllü olarak kuruluşlarına destek veren kişileri belli bir sürenin ardından profesyonel kadrolarına dâhil eden STK'lar da bulunmaktadır.

Araştırma kapsamında görüşülen STK'ların büyük bir çoğunluğunda gönüllü yönetiminden sorumlu bir departman ya da koordinatör bulunmaktadır. Ancak kimi STK'lar mali kısıtlamalar sebebiyle gönüllü koordinasyonundan sorumlu kişinin de STK bünyesinde faaliyet gösteren başka bir gönüllü birey olduğunu belirtmiştir. Saha ve stant çalışmaları, duyuru platformları ve sosyal medya STK'lar tarafından gönüllü sayısını artırmak için sıkça başvurulan yöntemler olarak dile getirilmektedir. Düzenli bilgilendirme toplantıları, senelik koordinasyon toplantıları, gönüllülere emekleri için teşekkür ve minnet belirtme mekanizmaları ise gönüllülerin motivasyonlarını artırmak için uygulanan yöntemler arasında yer almaktadır.

Özel sektör ve sivil toplum işbirliğinden doğan ve özel sektör çalışanlarının gönüllü faaliyetlerde bulunmasını teşvik eden şirket politikaları da giderek daha yaygın hale gelmeye başlamaktadır. Özel sektör çalışanlarının toplumsal fayda hedefleyen faaliyetlerde gönüllü olarak yer alması giderek yaygınlaşan bir uygulama olarak görülmektedir. Çalışan gönüllülüğü programları olan şirketlerin, STK'larla kurduğu işbirlikleri sonucu çalışanlar gönüllülük yaparak uzmanlıklarını ya da zamanlarını toplumsal bir fayda için değerlendirebilmektedir. Alanlarında uzman kişilerin gönüllü faaliyetlere destekçi ya da eğitmen olarak katılması, gerçekleştirilen faaliyetlerden elde edilen sonuç ve verimi de olumlu yönde etkilemektedir. TÜSEV'in yayınladığı Şirketlerin Topluma Yatırım Programları Raporu⁴², özel sektör çalışanlarının STK'ların faaliyetlerine katılımı aracılığıyla toplumsal fayda sağlamanın yanı sıra, çalışanların şirketlerine duydukları bağlılığı da artırdığını ortaya koymaktadır.

Gönüllü faaliyetlerin bireylere, STK'lara ve toplumun geneline olan faydalarının giderek anlaşıldığı günümüzde, konunun STK'lar, kamu ve özel sektör nezdinde gündeme gelmesi olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Konunun giderek önem kazanıyor olması göz önünde bulundurulduğunda, gönüllülüğü düzenleyen yasal bir çerçevenin var olmaması yukarıda bahsi geçen sebeplerden ötürü birtakım olumlu ve olumsuz süreçleri beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, STK'lar bünyesinde gönüllü faaliyet gösteren bireylerin motivasyonlarını artıracak gönüllü politikaları geliştirilmesi önem kazanırken; gönüllü bireylerin haklarını göz önünde bulunduran uygulamaların yaygınlaşması da gündeme taşınması gereken konular arasında yer almaktadır.

⁴² *Şirketlerin Topluma Yatırım Programları, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, Erişim Tarihi: 20 Aralık 2012 [http://degisimicinbagisi.org/ust/files/irketlerin_topluma_yatiriyuzdeC4yuzdeB1ryuzdeC4yuzdeB1m_programlaryuzdeC4yuzdeB1\(1\).pdf](http://degisimicinbagisi.org/ust/files/irketlerin_topluma_yatiriyuzdeC4yuzdeB1ryuzdeC4yuzdeB1m_programlaryuzdeC4yuzdeB1(1).pdf)*

Sosyal Politika Geliştirmede Yeni Bir Alan: Gönüllülük

Seyhan Aydınliçil

Seyhan Aydınliçil (Ph.D.) Ankara'da yaşayan, bağımsız kalkınma politikası ve izleme ve değerlendirme danışmanıdır. UNDP Stratejik Politika ve Program Geliştirme uzmanlığından emekli olan ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTU) Sosyal Politika Çalışmaları Enstitüsü'nde insani gelişim, cinsiyet ve sosyal politika konusunda dersler veren eski bir hoca olan Aydınliçil uluslararası kalkınma ve sosyal politika alanında 30 yılı aşkın bir çalışma ve araştırma deneyimine sahiptir. Gelişmiş bir sosyal politika için bir yaklaşım olarak insani gelişim, cinsiyet eşitliği politikaları ve çocuk ve kalkınma hakları gibi konularda yayınlar vermiştir. Sivil toplum kuruluşları, Türk hükümetine bağlı kuruluşlar ve aralarında EU ve UNDP'nin de bulunduğu uluslararası örgütler için danışmanlık hizmeti vermiştir. Aydınliçil daha yakın zamanlarda Türkiye'de çocuklar ve gençler arasında hak temelli bir kalkınmayı desteklemek üzere gönüllülük faaliyetlerine destek veren Çocuk Hakları Zirvesi ve Kalkınma Derneği'ne (ÇHZD) danışmanlık hizmeti vermiştir.

Gönüllülük, tamamı toplumun gelişim evrelerinden etkilenen çeşitli anlam ve tanımlara sahiptir. Gönüllülüğün evrensel bir tanımı üzerinde uzlaşmak mümkün olsa da, gönüllülüğün sosyal ve ekonomik kalkınmaya sağladığı fayda ve katkıların tamamından faydalanabilmek için, gönüllü kavramının ne olduğunu anlamamız son derece önemlidir. Politika belirleme ve karar verme mekanizmaları, toplumun gönüllülüğü benimsemesini sağlayacak sosyal politikaları ancak bu anlayışla gerçekteştirebilir.

Bu makalede gönüllülük kavramı ile yardımdan katılıma ve savunuculuğa kadar çeşitli gönüllülük biçimlerini ele alarak, gönüllülüğün insan gelişimine, dengeli bir toplumun oluşturulmasına ve gönüllü hizmet sağlayan

kişi ve kurumlara yaptığı katkıları örnekleyeceğiz. Önemli bir kavram olmasına karşın, gönüllülük Türkiye'nin siyasi gündeminde henüz yeni bir alan olduğundan, gönüllülüğü teşvik edip geliştiren, gönüllülüğün önündeki engelleri ortadan kaldırılmasını sağlayacak unsurlar tartışılacak. Devlet kurumları ve ilgili diğer paydaşların, gönüllülüğün anlaşılması ve gönüllülüğün tüm boyutlarıyla geliştirilerek toplum içerisinde yaygın bir biçimde uygulanması ve aynı zamanda, daha insan odaklı bir kalkınmaya katkı sağlaması için gerekli 'kolaylaştırıcı toplum ortamı'nı nasıl ve hangi koşullarda yaratabileceklerine de değineceğiz.

Gönüllülük Nedir?

Gönüllülük, kalkınma süreçlerine doğrudan katkıda bulunan ve karşılığında bu süreçlerden etkilenen toplumsal bir olgudur. Gönüllülük farklı toplum ve topluluklarda farklı anlamlara sahip olmakla birlikte, gelişmişlik düzeyi ve sosyal kesimlere bağlı olarak farklı şekillerde yorumlanmaktadır.

Türkiye'de sıkça rastladığımız, bayramlarda geleneksel olarak yapılan yardımlar, bağışlar ve kan bağışı, zaman zaman gönüllülük olarak tanımlanabilir. İşçi sendikaları ve üyelikleri veya ticaret odası tarafından yapılan işler gönüllü birer iş olarak değerlendirilebilir. Bazı toplumlarda gönüllülük, kişisel ve maddi çıkar gözetmeksizin yapılan iş anlamına gelir. Gönüllülük aynı zamanda resmi veya kurumsal ortamın dışında ve dışarıdan gelen herhangi bir zorlama olmaksızın yapılan faaliyetler olarak tanımlanır.

Tüm bu tanımlar, farklı toplumların sosyoekonomik ve kültürel uygulamalarının etkisi altındadır. Gönüllülüğe yönelik yaklaşımlar ve gönüllülük anlayışı, Türkiye içerisinde dahi farklılık göstermektedir. Bu makalede, gönüllülüğün toplumun çoğunluğu tarafından paylaşılan bir tanımı üzerinde durmaya çalışacağız. Ortak bir anlayışla, Ortak bir anlayışı paylaşarak,

gönüllülüğün sosyal kalkınmayı destekleyici bir biçimde gerçekleştirilmesine olanak sağlayacak etkin politikalar geliştirmek ve sosyal bir ortam yaratmak da mümkündür.

İlk olarak, gönüllülüğün yardımseverlik ve yardım ederklik kavramını bünyesinde barındıran bir kavram olduğunu söyleyebiliriz. Gönüllülük, başka bir kişi veya bir amaca hizmet anlayışıdır. Bu anlayış, gönüllülüğün, bireyler ve kurumlarca herhangi bir karşılık beklemezsizin, kendileriyle doğrudan ilgili olmayan kişilere, sosyal sorunlara ve durumlara yönelik olarak hizmet sunma anlayışını vurgular. Diğer bir deyişle, gönüllülük herhangi bir maddi çıkar olmaksızın yapılan eylemler bütünüdür.

İkinci olarak, gönüllülük kişinin dışarıdan herhangi bir zorlamak olmaksızın, tamamen kendi özgür iradesiyle gerçekleştirdiği bir hizmettir. Ancak, bu anlayış birçok çelişki ve farklı algıları da beraberinde getirebilmektedir. Örneğin, bir çocuğun okul meclisinde gönüllü olarak çalışması özgür bir seçim midir, yoksa okul idaresinin beklentileri doğrultusunda hareket etmenin bir sonucu mudur? Peki siyasi amaçlar veya din kardeşliğine yönelik gönüllülük temelli hizmetler? Bu hizmetleri kişinin özgür iradesiyle yaptığı işler olarak tanımlamak mümkün müdür? Bu sorunun yanıtlanması, insanları gönüllülük konusunda harekete geçiren şeylerin ne olduğunu anlamaktan geçer.

Gönüllülüğün tanımlayıcı bir diğer unsuru, yapılan gönüllü hizmetten faydalanan birinin olması niteliğidir. Diğer bir deyişle, gönüllülüğün sağladığı hizmet ve katkının, gönüllünün aile bireyleri gibi doğrudan tanıdığı birinin 'iyi olma' durumuna hizmet etmesi veya ihtiyacına cevap vermesi gerekir. Başka bir deyişle, gönüllülüğün faydalanan bir hedef kitlenin olması gerekir. Bu kitle ile kastedilen, toplum veya çevrenin yanı sıra, gönüllülerin doğrudan tanımadığı kırsal bölgede yaşayan kadınlar, yoksul köylüler veya genç kızlar olabilir.

Son olarak, gönüllülüğün kurumsal ve örgütlü bir yapısının bulunması gerekir. İster doğrudan bireyler arasında, isterse kurumsal (kamu ve özel sektör) düzeyde ve daha resmi bir biçimde olsun, gönüllülük faaliyetlerinin, sürdürülebilir örgütlenme ve yukarıda bahsedilen diğer tüm niteliklerin bir araya geldiği türden bir iş olarak belirlenmesi gerekir. Kısa süreli ve ara sıra yapılan yardım ve hizmetlerin ne ölçüde gönüllülük olarak görülebileceği konusu, bu açıdan önem kazanmaktadır. Bu çalışmaların sürekliliği, özellikle de Türkiye'de gönüllülüğün kurumsallaşması, önümüzdeki dönemde, özellikle gönüllülüğün sürdürülebilirlik ve toplumun genelinde yaygın bir biçimde benimsenmesi ve sosyal politikalarla da desteklenen bir konuma gelmesi açısından önem kazanacaktır.

Gönüllülük Yöntemleri

Gönüllü çalışma biçimleri çeşitli olmakla birlikte, toplumlar arasında farklılıklar gösterir. Türkiye'de gönüllülük en çok toplumun köklü ortak değerlerine hizmet eden faaliyetler olarak, komşulara, ailelere ve yoksullara yardımseverlik, dini bayramlar ve diğer özel günlerde yoksullara gıda yardımı; vakıfların sunduğu burslar ve eğitim yardımları, Örgütlü bazı Sivil Toplum Kuruluşlarının sağladığı yardımlar ve zekat verme ile özdeşleştirilmektedir.

Yakın zamanda başarılı gönüllülük çalışmalarıyla öne çıkan Bilim İlaç Şirketi Genel Müdürü ve Özel Sektör Gönüllüleri Derneği (ÖSGD) Başkanı Dr. Erhan Baş, 'bayramda fakire sadaka vermek' geleneğinin Türkiye'de gönüllülük adı altında sürdüğünü dile getirerek, gönüllülüğün örgütlü olmaktan çok bireysel bir biçimde gerçekleştirildiğine dikkat çekmektedir. Bu anlayış, Türkiye'de örgütlü gönüllülük faaliyetleri içerisine giren kişilerin sayısının neden düşük bir düzeyde kaldığını açıklamaktadır. Kuzey Amerika'da toplumun yaklaşık yüzde 68'i sivil toplum ve gönüllülük faaliyetlerine katılırken, İsveç'te bu oran yüzde 57, Ukrayna'da yüzde 13, sosyoekonomik düzeyin Türkiye'den pek farklı olmadığı Hindistan'da ise yüzde 32 düzeyindedir. Örneğin, Kuzey Amerika ve Kanada'da gönüllülük sektörü çok gelişmiştir. Bu sektörün üyeleri ve hayırseverler devletten yardım alarak, kamu kurumlarının sosyal hizmetler alanında yetersiz kaldığı noktalarda oluşan boşluğu doldurmaktadır. Türkiye'nin bu aşamaya gelebilmesi için önünde uzun bir yol vardır.

Erhan Baş'ın da dile getirdiği gibi, belirli gelişmelerin yaşanmasına karşın, gönüllülük Türkiye'de oldukça dar bir kapsamda anlaşılmaktadır. Bu algıyı değiştirmek adına, gönüllülük hizmeti veren ana kuruluşlar olan sivil toplum kuruluşlarıyla daha yakından çalışmak faydalı olacaktır. Baş ayrıca Genel Müdürü olduğu Bilim İlaç şirketine, gönüllülüğü teşvik etmek amacıyla, çalışanlarına haftada 2 saat gönüllü hizmetlerde bulunmaları için olanak sağlandığını, bu sayede, şirketin 2,300 çalışanından neredeyse yarısının gönüllülük çalışmaları içinde yer aldığını belirtmektedir. Türkiye'de Coca Cola, Vodafone gibi diğer birçok özel sektör kuruluşunun benzer gönüllü çalışma programları sürdürdüğünü biliyoruz. Turkcell, KOÇ, Sabancı, Boyner ve Sutexs Tekstil gibi kuruluşlar, BM Kadın Ofisi tarafından organize edilen 'Kadınların Güçlendirilmesi İlkeleri'(WEPs) etkinliğinin destekçisi oldu. Bu kuruluşlar, bir taraftan çalışanlarına gönüllülüğünü benimsetirken, diğer taraftan da şirketlerinin, kalkınma ve toplum gereksinimlerine kurumsal düzeyde katkıda bulunmak üzere yeni şirket içi yapılanmalarını da geliştirme çabasında olduklarını belirtiyorlar. Bu açıdan, BM Küresel İşbirliği Mutabakatı 2000'li yıllardan bu yana şirketler için önemli bir rehber görevi görmektedir. Türkiye'de hem Sivil Toplum Kuruluşları (STK), hem de özel sektör kuruluşları gönüllülüğü BM ve kamu kuruluşlarının gerçekleştirdiği projelere katkı yapmak suretiyle, çoğunlukla STK'lar tarafından örgütlenerek geliştirmeye çalışmaktadır.

Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde yoğunlaşan bu programların çoğu kadınların ve gençlerin yerel ekonomi ve sosyal faaliyetlere katılımını destekleyici ve çevrenin ve doğal yaşamın korunmasına, tarım ve çiftçiliğin modernleşmesine, gençler için eğitim ve iş imkanları yaratılmasına odaklanan çalışmaları ve yerel kalkınma için kısa ve uzun vadeli ihtiyaç odaklı araştırma faaliyetlerini kapsamaktadır.

Öte yandan, son yıllarda, kamu sektöründe de gönüllülük çalışmalarına kamu kurumlarının paydaş olmasının örneklerini görmekteyiz. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, bu örneklerin en göze çarpanı olarak öne çıkıyor. Örneğin, yakın bir zamanda, Bakanlık, Turkcell ile işbirliğinde 'Kadına Şiddete Sıfır Tolerans' kampanyasını başlatarak, Alo 83 Danışma Hattını hayata geçirdi. Benzeri projelerin sayısı giderek artmakta olup, kamu ve özel sektör işbirliği gönüllülük ve gönüllü çalışma alanında da yeni bir çalışma yöntemi olarak benimsenmeye devam etmektedir.

Katılımcılık ve savunuculuk, Türkiye'de son zamanlarda gönüllülük türleri olarak anlaşılmaya başlamıştır. Katılımcılık, kişi ve grupların her düzeyde kendilerini ilgilendiren karar ve yönetimlerde söz sahibi olması ve bir katılma biçimi olarak tanımlanabilir. Katılımcılık, daha

demokratik ve şeffaf bir topluma ulaşmanın bir yöntemidir. Vatandaşları kendi hayatlarını ilgilendiren karar ve politikalar konusunda bilgilendirmek, katılımın en basit uygulamalarından biridir. 2012 yılında olduğu gibi, yeni Anayasanın oluşturulması sırasında vatandaşlara ve STK'lara danışmak, katılımın iyi bir örneğidir. Ancak, sürdürülebilir bir katılımın sağlanması aynı zamanda bunu mümkün kılacak sosyal bir ortamın oluşturulmasını, yönetişimin her düzeyinde katılımı, sistemin hesap verme mecburiyetini ve vatandaşların karar uygulamalarına katılabilmesini gerektirir.

1995 yılında Kopenhag'da toplanan BM Sosyal ve Ekonomik Kalkınma Zirvesinde, katılımcılık iyi yönetişimin en önemli unsurlarından biri olarak kabul edilmiştir. Ancak, katılımcılık günümüzde hala çok geniş ve henüz somut bir yönetime indirgenememiş bir kavram olarak algılanmaya devam etmektedir. Bu amaçla, kavramın daha iyi anlaşılması daha ilerici toplumun bir ölçütü olarak görülse de, bu yöntemin uygulanmasında ülkeden ülkeye farklılıkların olacağı malumdur. Bazı durumlarda, kitlelerin değil, uygun siyasi görüşlere sahip avantajlı grupların sesi duyulmaktadır. Bu nedenle, katılımcılık kavramının daha iyi anlaşılması ve uygulanmasına dair somut örneklerin bilinmesi, insanların gönüllülüğü ve tanımını daha iyi anlamasını sağlayacaktır. Katılımcı kalkınma ve gönüllü katılımcılık konularında uygulanmış bir başarılı bir katılımcılık örneği ile bu düşüncemizi daha somut bir hale getirmeye çalışalım:

Çocuk Hakları Zirvesi ve Kalkınma Derneği (ÇHKD) 'Çocuklar için, Çocuklarla birlikte' sloganıyla, Türkiye'deki çocukların kendileriyle ilgili kalkınma konularında bilgilendirmek ve ilgili girişim ve faaliyetlere 'değişimin doğrudan aktörleri' olarak katılımlarını sağlamak amacıyla 'Çocuk Hakları Platformu'nun çalışmalarıyla 1990'lı yıllarda kuruldu. Bu girişimle birlikte, Türkiye'nin farklı illerinden gelen çocuklar 'değişim gönüllüleri' adıyla çalışmalarını sürdürerek, panellerde hakları, yaşam ilkeleri ve gönüllülüğün birey, çocuk ve vatandaş olarak faydaları hakkında konuştu. Bu girişim, çocukları doğrudan kendilerini ilgilendiren konularda gönüllü örgütlenme yoluyla harekete geçmek üzere bir araya getirmesi itibarıyla önemli bir girişim olmakla birlikte, BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin Türkiye tarafından da kısa bir süre içinde onaylanmasına da katkıda bulundu. Buna ek olarak, bu model, diğer STK'lar tarafından da benimsenerek yaygınlaştı ve çocuk hakları alanında gönüllü bir çalışma türü olarak gelişmeye devam etti.

Diğer taraftan, savunuculuk son yıllarda Türkiye'de öne çıkan yeni bir gönüllülük çalışma biçimidir. Yukarıdaki örnekte de görüleceği gibi, savunuculuk, toplumu ilgilendiren herhangi bir sorun veya konu hakkında bilgiye dayalı çözüm önerileri sunularak kullanılan ortak hareket edebilme yöntemi olarak tanımlanabilir. Bu çalışmalar, toplumsal bilinci artırmak, araştırma, görsel ve yazılı materyal geliştirmek, kampanyalar düzenlenmek, sorun ile ilgili bilginin yaygınlaştırılmasını sağlamak ve bilgiyi farklı platformlarda kamu ve toplum kesimleri ile paylaşmak gibi çok çeşitli yöntemleri içerebilir.

ÇHKD, çocuk hakları konusunda savunuculuk çalışmalarını, 1990'lı yıllarda başlatmış olup, çocukların insan ve vatandaş olarak haklarla donatılmış bireyler olduğu düşüncesini toplumda yaygınlaştırma çabasını sürdürmektedir. ÇHKD, UNICEF ve yerel yönetimlerle işbirliği içerisinde çocuk işçiliği, eğitim hakkından yoksun bırakılan kız ve erkek çocuklar, çocuk evlilikleri ve çocukların oyun ce sağlıklı yaşam haklarına odaklanan savunuculuk faaliyetlerine girişmiştir. 2011-2013 yılları arasında ÇHKD çocuk hakları, eğitim ve eğitim ve okul kalitesi konularında alan

araştırmalarını sürdürmüş olup (Çeltikçi,E.,2011), yeni Anayasa alışmaları kapsamında ocuk hakları ve kadınlara aile içi şiddet konusunda görüşlerini sunmuştur.

Türkiye’de olduğu gibi diğer ülkelerde de evre ve ekolojik yaşamın korunmasına yönelik savunuculuk hareketleri, belirli yasa ve yönetmelikleri değiştirmede başarılı olmuştur. Uzun zamandır kadın haklarını ne çıkaran savunuculuk hareketleri, birer vatandaş ve insan olarak kadınlar hakkında bilgi ve farkındalığın yaygınlaşmasını sağlayarak, doğru politikalar yoluyla sosyal ve ekonomik hakların elde edilmesini mümkün kılmıştır. Doğal yaşam ve evre konusundaki birçok ihlal, gönüllü grupların önderliğinde gerçekleştirilen savunuculuk çalışmaları sayesinde sona ermiştir. Dini ya da geleneksel gerekçelerle bazı topluluklarda Kadınların recmedilmesi, kız çocuklarının sünnet edilmesi veya kız çocuklarının okula gitmesinin nlenmesine karşı yürütülen yerel ve uluslararası savunuculuk kampanyaları, gönüllü savunuculuk çalışmalarının en iyi örnekleri arasında yer almaktadır (UNV, 2011). Yakın zamanda, Türkiye’de Gezi Parkı veya Brezilya, Yunanistan ve Mısır’da benzer halk hareketleri, gönüllü kuruluşların ve halkın geniş kesimlerinin desteklediği ‘kapsamlı savunuculuk’ hareketleri olarak nitelendirilebilir.

Doğası gereği savunuculuk, gönüllüleri resmi kurumlarla karşı karşıya getirebilmekte olup, bu faaliyetler devlet tarafından yasaklanabilmektedir. Ancak, burada vurgulamak istediğimiz, topluma ilişkin sorumlara karşı ortak hareket edilmesi ve demokratik bir toplum kalkınmasında savunuculuğun önemli bir gönüllülük türü olduğunu vurgulamak isteriz. Bu nedenle, savunuculuğun bir kalkınma yaklaşımı ve yöntemi olarak irdelenmesi, sosyal kalkınma ve demokratikleşme kapsamında ele alınarak daha kapsamlı incelenmesi gerekir.

GnlllĞun Kalkınmaya Katkısı

Bu durumda, hükümetin gnlllĞu neden teşvik etmesi gerekir? İik olarak, devlet topluma ve vatandaşlarına karşı görevlerini yerine getirmeye ve yaşamlarını sağlıklı ve kaliteli bir ortamda sürdürmelerine hizmet eden bir kurum olarak görülmelidir. Devlet, gelişme ve kalkınma fırsatlarına herkesin erişimini eşit kılmak ve vatandaşların toplumsal değişim süreçlerine etkin ve bilgili bir biçimde katılımı için kolaylaştırıcı ortamı yaratmakla yükümlüdür.

Buna ek olarak, gönüllülük kapsamında yapılan faaliyetlerin çoğu devlet eliyle yapıldığında çok daha maliyetli olabilir. Dolayısıyla, gönüllü olarak yapılan işlerin maliyeti düşük olurken sağladığı sosyal veya ekonomik ve insani kalkınma hedeflerine yaptığı katkı yüksek olabilmektedir. Örneğin, son yıllarda cinsiyet eşitliği, kadın hakları ve evre koruma konularında STK ve gönüllülerin başardığı çalışmaların çoğu, aslında devletin görevleri dahilinde olan fakat devlet tarafından yapılması durumunda oldukça maliyetli olacak çalışmalardır. Bu bağlamda, gönüllülük çalışmaların Gayrisafi Milli Hasılaya katkısı yeni bir politika geliştirme ve btelendirme alanı olabilir. Türkiye’de şu an gnlllĞun ekonomik değeri konusunda herhangi bir hesaplama bulunmamakta olup, bu verilerin elde olması, daha insan odaklı sosyal ve ekonomik politikaların geliştirilmesi bakımından da önemlidir.

Ancak, gnlllĞun ekonomik değerinin karar verme süreçlerinin yönlendirilmesinde önemli olmasının yanında, gönüllülük toplumun ortak sorunlarına çözüm bulunması ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi açısından daha da önemlidir. Hangi yöntemle uygulanırsa

uygulansın, gönüllülük vatandaşlar arasındaki sosyal dayanışmayı güçlendirerek, vatandaşların ortak toplumsal sorunlara odaklanmasına ve sorunları çözme becerisi geliştirme konusunda birlik içinde hareket etmesine katkıda bulunur. Bu yöntem aynı zamanda demokratikleşme, paylaşım ve katılımı artırmakta olup, iyi işleyen bir kalkınma sürecinin ayrılmaz bir parçası niteliğindedir. Yukarıda belirtildiği gibi, gönüllü grupların sağladığı hizmetler, sosyal refahı sağlayan kurumların tamamlayıcısı olabilir. Bunu sağlamak için, kurumsal kapasitenin, ilgili politika ve yasaların iyileştirilmesi gerekir.

Toplumun her zaman gereksinim duyduğu insan ve sosyal sermayenin sağlıklı bir biçimde gelişmesinde de önemli bir rol oynayan gönüllülük, insanlar arasında güçlü bir dayanışmanın olduğu dengeli ve birleştirici toplumun oluşmasında da doğrudan etkili olabilir. Gönüllülük, aynı zamanda sosyal ve insan odaklı kalkınmaya kattığı değer açısından da dikkatle izlenmesi gereken bir sosyal alandır. Son yıllarda, tüm dünyada ve Türkiye’de yürütülen önemli gönüllülük çalışmaları, sosyal kalkınma bilincinin artması, eğitim, insan, kadın ve çocuk hakları, kız çocuklarının eğitim hakları, çocuk evlilikleri konusundaki düşünce biçimlerini etkilemiştir. Bu bağlamda, gönüllülük çalışmalarının yarattığı sosyal ve ekonomik değerin ne ölçüde olduğunun bilinmesi daha insan odaklı ve bilgiye dayalı sosyal ve ekonomik politikaların gelişmesi bakımından da gerekli olacaktır.

Ancak, gönüllülük konusunda güvenilir bilgi ve veri eksikliği nedeniyle, gönüllülüğün ekonomiye ve toplumun geneline ne şekilde katkı yaptığı konusunda net bir bilgi sahibi değiliz. Bu nedenle, gönüllü hizmetler yoluyla yapılan katkıların ölçülmesi ve yaratılan bu ‘kalkınma değeri’ konusunda kamuoyunun aydınlatılması amacıyla, Türkiye İstatistik Kurumu ve benzer kuruluşlar tarafından düzenli istatistik toplanması önemli bir hale gelmektedir. İlgili veriler yoluyla, gönüllülüğü toplumun boş gezen kesimi tarafından yapılan “önemsiz, geçici faaliyetler” olarak gören kişilerin görüşlerini değiştirebiliriz. Gönüllülük konusundaki istatistik ve bilgi eksikliği, gönüllülüğü sağlıklı bir ortam yaratılmasına yönelik olarak harekete geçmeyi geciktirmektedir.

Son olarak, sivil toplum ve gönüllülük çalışmalarına katılım, sosyal içerilmeyi güçlendirip dezavantajlı kişilerin içinde buldukları topluluklara katılımını sağlayan bir ‘sosyal sermaye’ olarak görülmelidir. Gönüllülük, özellikle topluma katılmakta zorluk çeken yoksul kişilerin, kadınların, kırsal kesimde yaşayan kişilerin ve çocukların topluma katılması için bir yol çizerek, daha eşitlikçi ve sosyal katılımı destekleyen bir sosyal sermayenin oluşturulmasına katkıda bulunur.

Gönüllülük, Sosyal Politika ve Devletin Görevleri

Türkiye gibi, gönüllülük ve gönüllülüğün kurumsal bir yapısının bulunmadığı ve yasal eksikliklerle karşı karşıya kaldığı ülkelerde, gönüllülüğü teşvik etmek için devlete çok sayıda görev düşmektedir. Devlet ve hükümetler, en başta gönüllülüğü teşvik edecek yeni politikaları ve toplumun sosyal ve kültürel dokusuna uygun gönüllü çalışma uygulamalarını hayata geçirme çabası içinde olmalıdırlar. Bunun için, genel olarak tüm kamu ve özel sektör kuruluşlarının deneyim ve düşüncelerinden yararlanılması gerekir. Kapsayıcı süreç içerisinde gönüllülüğün teşvik edilmesi için bir ihtiyaç analizi gerekmektedir.

Hükümet, gönüllülüğü kolaylaştıran ve zorlaştıran yönetmelikleri ve kurumsal yapıları gözden geçirmelidir. Gönüllülüğe yönelik daha destekleyici bir ortamın yaratılması için nelerin yapılması gerektiğini kısaca özetleyelim:

- Gönüllülüğe yönelik ulusal bir stratejinin oluşturulması, hükümetin kurumsal yapısı içerisinde gönüllülüğü teşvik edecek bir kurumsal liderlik veya koordinasyon biriminin kurulmasıyla kolaylaşacaktır.
- Devlet bütçesinden gönüllülük ve gönüllü gruplar için düzenli bir pay ayrılmasıyla, gönüllülüğü koordine eden kuruluşlara mali imkanlar sağlanabilecektir. Düzenli bir bütçenin sağlanması, gönüllülük faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinin garanti altına alınması açısından önemlidir.
- Gönüllülüğün kalkınma ve sosyal bütünleşme konusundaki önemi ve gönüllülük fırsatlarının neler olduğu konusunda toplumun bilgilendirilmesi gerekir. Kitlemel medya yoluyla örnek gönüllülük çalışmaları hakkında kampanyaların düzenlenmesi, kamuoyunun bilgilendirilmesi ve gönüllülük yoluyla katılımcılık fırsatlarının yaratılması, devlet tarafından öncelikli kılınmalıdır.
- Gençlerin ve çocukların gönüllülük yoluyla kendilerini ve toplumu ilgilendiren meselelerin geliştirilmesine katılımını sağlayan programlar teşvik edilmelidir.

Devletin önemli bir rol oynadığı başka bir alan da, STK ve gönüllülerin çalışmalarını kolaylaştıracak hukuki, ekonomik ve sosyal ortamın acilen yaratılmasıdır. Hükümetin şu görevleri üstlenmesi gerekir:

- Geçmişte birçok kentte kurulan ve iyi sonuçlar doğuran Yerel Gündem Meclisleri, Kent Meclisleri, Yerel Meclisler, Gençlik Evlerinin, gönüllü kuruluşlar ve gönüllülerin gerçekleştirdiği faaliyetlerin ve bu grupların haklarının korunması için güvence sağlaması amacıyla gönüllülüğü içerecek biçimde geliştirilmesi.
- Gönüllülük konusunda doğru ve güvenilir bilgi, istatistik ve verilerin toplanması ve gönüllülüğe ilişkin politikaların geliştirilmesinde bu verilerin etkin bir biçimde kullanılması. TÜİK gibi kuruluşlarla işbirliği içerisinde çalışılması sırasında, ilgili bilgilerin sürekli ve bilimsel yöntemler doğrultusunda paylaşılması, gönüllülüğün yeni bir sosyal politika olarak geliştirilmesine katkıda bulunabilecektir.
- Yasaların gözden geçirilerek, gönüllülüğü destekleyici veya zorlaştıracı maddelerin vurgulanması ve yeni teşvikler yoluyla, gönüllülüğü destekleyici ortamın geliştirilmesi.
- Vatandaşların gönüllülük konusunda kamu politikalarının geliştirilmesine aktif katılımına yönelik ortam yaratılmasını amaçlayan tüm önlemlerin alınması.
- Türkiye de dahil olmak üzere AB Üyesi tüm Ülkelerin, vatandaşların gönüllü faaliyetlere katılımını sağlayacak daha etkin strateji ve politikalar üretmesi gerekir.

Sonuç

Son yıllarda yasalarda yapılan düzenlemeler, Türkiye’de daha insan odaklı sosyal politikaların geliştirilmesine doğrudan katkı yapan gönüllülük çalışmalarının artmasını mümkün kılmıştır. Bu nedenle, yasal altyapı, yasa ve bilgi konusundaki yetersizliklerin önüne geçilerek bunların geliştirilmesi gerekir. Gönüllülük bir politika önceliği olup, toplumun farklı kesimlerine hitap edecek biçimde geliştirilmeli ve gönüllülüğün ülkemizde insan gelişimi için önemli bir araç olarak tanınırlığı desteklenmelidir.

Ulusal Gönüllülük Komitesi Çok Taraflı Ortaklık Yoluyla Gönüllülüğün Geliştirilmesi

Ulla Gronlund, Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı Türkiye

Sektörler arasında güçlü ve çok taraflı ortaklıkların ve işbirliğinin geliştirilmesi, gönüllülüğün Türkiye’de gerçek anlamıyla filizlenmesi için kilit bir öneme sahiptir. Bunu sağlayabilmek ve buna destek olmak için Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı Türkiye, 2012 yılında gönüllülük faaliyeti ile çalışmalarını yürüten farklı örgütleri bir araya getiren bir işbirliği ekibi oluşturmak üzere bir süreç başlattı. Bu ekip, daha sonra Nisan 2013’te kurulan Ulusal Gönüllülük Komitesi’ne dönüştü.

Girişimin Arka Planı

Ulusal Gönüllülük Komitesi’nin kurulması, Türkiye’de gönüllülük alanında tespit edilen ihtiyaçlara yönelik bir cevap niteliğindedir. Gönüllülük aracılığıyla katılım giderek daha dinamik bir hal alırken, gönüllülüğün öneminin düşük bir düzeyde anlaşılması sebebiyle bu sivil katılımın gelişmesi de sektöre uğramaktadır; bu da imkan yaratıcı bir gönüllülük altyapısının üzerinde geliştirilebileceği gönüllülüğe ilişkin bilgi ve anlayışın geliştirilmesini ve genel anlamıyla sektör içerisindeki işbirliğinin ve yardımlaşmanın artırılmasını gerekli kılmaktadır.

Sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliği artıyor gibi görünmesine rağmen, işbirliği temelindeki ilişkiler halen genel olarak sektöre bağlı, enformel, geçici ve konuya bağlı inisiyatifler şeklinde ortaya çıkmaktadır⁴³. Pek çok STK, yalnızca kendi alanlarında çalışan örgütler (çoğunlukla STK’lar) ile işbirliği yapmakta, çok az sayıda dışarıdan ortak sürece dahil olmaktadır, bu da çok taraflı ortaklıkların nadir olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır⁴⁴. Söz gelimi, Ulusal Gönüllülük Komitesi’nin esinlenebileceği, Engelli Ayrımcılığını Önleme ve Mücadele Platformu veya Ekolojik Anayasa Girişimi gibi Türkiye’deki platformların hepsi tematik çizgiler etrafında bir araya gelmiştir.

Dahası, hükümet ve STK’lar arasındaki diyalog da sınırlı düzeydedir. Örneğin yeni bir anayasa yapılmasına ilişkin son süreç kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğinin geliştirilmesi için önemli bir kanal açmış olsa da⁴⁵, bu iki unsur arasındaki kapsamlı ve kurumsallaşmış diyalog düzeyi halen oldukça düşüktür ve işbirliği genel olarak tek seferlik danışma toplantıları ve etkinlikler ile sınırlıdır. Tematik bir konu olarak gönüllülüğün kendisi halen politikaya ilişkin tartışmalara yabancı olduğundan, gönüllülük etrafında bir araya gelmiş farklı kuruluşların işbirliğine ilişkin bir öncü oluşum da bulunmuyor.

Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı Türkiye, 2012 yılında ulusal gönüllülük komitesine duyulan ihtiyaç, bu komitenin rolü ve yapısı ile ilgili konuların tartışıldığı açık toplantı ve çalıştaylar gerçekleştirdi. Gönüllülük alanında faaliyet yürüten 35 örgütü temsilen toplantılarda

⁴³ *İhtiyaç Değerlendirme Raporu, TACSO (Sivil Toplum Kuruluşlarına Teknik Destek) (2011):s.22*

⁴⁴ *A.g.e.: s.22*

⁴⁵ *Sivil Toplum İzleme Raporu 2012 (2012): s. 20-23*

yer alan katılımcılar teklif üzerinde yüksek çoğunlukla hemfikir oldular. Buna ilaveten, çok taraflı bir ortaklığa ilişkin öneri de genel olarak kabul gördü.

Türkiye'deki mevcut kalkınma bağlamı, çok taraflı bir tepki mekanizmasını harekete geçirerek gönüllülüğün desteklenmesi hususunda olanaklar sunan bir ortam sağlıyor. Sivil toplum kuruluşları daha fazla kişinin gönüllülük faaliyetlerine katılımını bekliyor ve aynı zamanda bunun oluşmasına yardımcı olacak bir ortamın yaratılması yönünde de çağrıda bulunuyor. Türk Hükümeti, 2013 yılında sona erecek olan 5 yıllık bir kalkınma planı yürütmekte ve bu plan yoksulluğun azaltılması, demokratik yönetim ve eşitlikçi bir sosyal politika konularına odaklanıyor; bu konuların hepsinde gönüllülük çok önemli ve bunların gerçekleşmesine olanak sağlayacak bir role sahip. Dahası 2014-19 yıllarını kapsayan yeni kalkınma planı, sosyal ve ekonomik kalkınmada güçlü ve çeşitli bir sivil toplum için sürdürülebilir bir ortam yaratarak toplumun bütün kesimlerinin dahil olduğu katılımcı süreçleri destekleme konusunda açık bir hedef ortaya koyuyor.

Buna ek olarak, Birleşmiş Milletler, yakın zamanda aldığı bir kararla, üye devletlere gönüllülük faaliyetlerini kalkınma süreçlerine entegre etme ve bunu gerçekleştirebilmek için bütün taraflarla işbirliği kurma çağrısında bulundu; bu karar aynı zamanda Türk Hükümeti tarafından da imzalandı⁶⁶.

Komitenin Hedefleri

Komitenin kendi içindeki gelişimi halen sürmekle birlikte, komite hali hazırda kendini gönüllülüğün tanınması, güçlendirilmesi ve genişletilmesine destek veren stratejik bir danışma kurulu olarak tanımladı. Komitenin tanımladığı ilkeler; Komite şeffaf, bağımsız, demokratik, katılımcı ve çoğulcu bir yapıdır. Komite, tüm faaliyetlerinde işbirliğini, bir arada olmayı ve ileriye gören eylemler ile hareket etmeyi hedefler; bunu yaparken de evrensel temel hak ve özgürlüklere duyduğu saygıyı kendine rehber edinir ve nihayetinde gönüllülere ve gönüllülük faaliyetlerine fayda sağlamayı hedefler.

Ulusal Gönüllülük Komitesi aşağıdaki hedefleri başarmak üzere çalışmalarını yürütür:

- Toplumun tüm kesimlerinden artan sayıda gönüllü katılımına ve genel anlamda toplumda gönüllülüğü geliştirme çalışmalarına katkı sağlamak;
- Gönüllülüğe imkanlar tanıyan politikaların geliştirilmesine ve yasal çerçevenin oluşturulmasına destek olmak;
- Gönüllülüğe daha çok önem verilmesine, görünürlüğünün artmasına ve gönüllülükle ilgili bilincin gelişmesine katkı sağlamak;
- İyi çalışma koşulları ile bütün gönüllülerin haklarını savunmak;
- Gönüllülük alanında çalışma yürüten tüm öznelerin gönüllü yönetim kapasitelerini artırmaya katkıda bulunmak;
- Gönüllülük alanındaki sektörler arası iletişimi ve işbirliğini sağlamak ve desteklemek;
- Gönüllülükle ilgili veri toplanmasını, araştırmalar yapılmasını ve yayınlar hazırlanmasını desteklemek ve farklı taraflarla bu hedefin gerçekleştirilmesine yönelik işbirliği yapmak.

⁶⁶ A/Res/66/67

Gençlik, çevre, eğitim, sağlık, sosyal değişim ve afet yönetimi gibi bir dizi alanda çalışma yürüten kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri, Komitede temsil edilmektedir.

Etkili Bir Ortaklık Yoluyla Enerjik Bir Gönüllülüğe Doğru

Bir dizi heterojen örgüt arasındaki işbirliğinin –en azından ilk aşamada- zorlayıcı olacağı belliydi. Örgütsel zorunluluklar ve bir ortaklığa dahil olma durumu gibi konular halihazırda zorluk taşıırken, 2013 yazında Türkiye’de yaşanan siyasal iklim, toplumsal katılıma ilişkin zaman zaman politik olarak hassas konuları ortaya çıkarmıştır.

Ulusal Gönüllülük Komitesi’nin gönüllülük için elverişli bir ortam yaratma konusunda nihai olarak elde edeceği başarı, üyelerinin ortak bir hedef ve amaç etrafında bir araya gelebilme becerilerine bağlı. Bu koşul, gönüllülük faaliyetlerinin, tek tek bireyler tarafından değil, ancak ortak bir hareket ile geliştirilebilen doğası tarafından şekillendiriliyor. Bu çerçevede, Ulusal Gönüllülük Komitesi’nin üyeleri, birbirlerinin şartlarına, hedeflerine ve yeterliliklerine saygı göstererek, üzerinde anlaşılmış ortak hedefleri gerçekleştirmek üzere iş birliği yapmak konusunda bir bütün olarak çalışacaklarını beyan etmişlerdir.

Orta vadede, Komitenin başarısı aynı zamanda vizyon ve hedeflerinin açıklığı, etkili bir karar alma mekanizması, açık bir işleyiş kuralları bütünü, üyelerinin sürece dahil olma düzeyi ve bir arada iş yapmaya yönelik gerçek bir kararlılık gibi içsel kapasite unsurları tarafından belirlenecek.

Komitenin ilk toplantıları, kullanılacak olan ortak dil ve terminolojinin bulunmasına ilişkin baskın bir ihtiyacı da ortaya çıkarmıştır; bu durum aynı zamanda artan düzeyde bir profesyonelliği, gönüllülüğün ne olduğuna ilişkin ortak bir anlayışı ve alanda kullanılan terimlere açıklık getirilmesini talep eden genel anlamıyla gönüllülük alanını da yansıtmaktadır. Komite, özü itibarıyla bu ihtiyaca bir cevap niteliğindedir, çünkü yalnızca ortak bir tartışma ve işbirliği, gönüllülüğe ilişkin genel olarak kabul görmüş bir terminoloji yaratabilir.

Çok taraflı işbirliğinin zorlukları her seferinde karşımıza çıksa da, çok sayıda örgütü enerjik bir gönüllülük alanı yaratma konusundaki ortak hedef etrafında bir araya getirmek, konunun bütün taraflarına güçlü bir mesaj da yollayacaktır. Bu, Türkiye’deki sosyal kalkınmaya önemli derecede katkı sağlayan bir faaliyet olarak, gönüllülüğün öneminin artan düzeylerde teslim edilmesini ve sivil toplum kuruluşları ve benzer bir şekilde kamu kuruluşları ile ilgili ortak bir temanın oluşturulmasını yansıtmaktadır.

Sosyal İnovasyon Merkezi’nden Suat Özcağdaş, gönüllülüğe ülke çapında önem gösterilmesi gerektiğini vurgularken şöyle ekledi ; «Gönüllülük, ilerlemenin sadece ekonomik getiriler ile ölçülemez olduğunu kabul eden herhangi bir toplumun önemli bir parçasıdır. Bu tür kalkınma stratejileri, insanın yalnızca kişisel çıkarlar ile değil ancak derinden gelen değerler ve inançlar ile motive olduğunu kabul eder. Gönüllülük sayesinde yurttaşlar bu değerleri uygulayabilir, aynı zamanda toplumun tümü için fayda yaratabilirler.

Temel gözlemler

- Vatandaşların ve genel anlamıyla bir ülkenin refahına anlamlı bir katkı sağlayan canlı bir gönüllülük alanının geliştirilmesi, değişmez bir şekilde taraflar arasında güçlü bir işbirliğini ve farklı sektör ve kurumlar arasındaki yardımlaşmayı gerekli kılar.
- Gönüllülük tek tek bireyler tarafından geliştirilemez, aynı zamanda kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarının da ortak eylemi gereklidir.
- Ulusal Gönüllülük Komitesi, Türkiye’de gönüllülüğe gereken önemin verilmesi, gönüllülüğün güçlendirilmesi ve genişletilmesini destekleyerek, gönüllülük için elverişli bir ortamın yaratılmasına katkı sağlamaktadır.

Türkiye'de Gönüllülüğü Yaygınlaştıran Avrupa Birliği Programları

Ibrahim Demirel, Ulusal Ajans

Ulusal Ajans olarak da bilinen AB Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı, Avrupa Komisyonu tarafından yürütülen eğitim ve gençlik programlarının 2004 yılından bu yana Türkiye'de uygulanmasından sorumludur. 2011 yılından beri Avrupa Birliği Bakanlığı'na bağlı olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Avrupa Birliği'nin eğitim ve gençlik programlarını ülke içinde duyurmak, bu programlara katılım çalışmalarını koordine etmek, yürütmek ve izlemek, Avrupa Komisyonuna rapor halinde sunmak, program uygulamaları hakkında Komisyon ile gerekli görüşmeleri yapmak ve uygulama sözleşmelerini imzalamak görevleri arasındadır.

Avrupa Birliği'nin oluşturduğu ve uyguladığı Gençlik Programı, 2004 yılından itibaren Türkiye'de AB Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı - Ulusal Ajans tarafından yürütülmektedir.

2011 yılından itibaren Avrupa Birliği Bakanlığına bağlı olarak faaliyetlerini yürüten Ulusal Ajans, Gençlik Programı içerisinde yer alan Avrupa Gönüllü Hizmeti (AGH) ile de gönüllülük alanında bilinen bir kurum haline gelmiştir.

Gençlik Programı

1988 yılında başladığımız Gençlik Programının 2007-2013 periyodunu (Youth in Action) kapatmak üzere olduğumuz şu anlarda aynı zamanda da 2014-2020 programını (Erasmus+) da karıştırmaya hazırlanıyoruz. Gençlik programı genel olarak;

- aktif vatandaşlık
- gençler arasında dayanışma ve toleransı teşvik etmek
- gençleri Avrupa'nın geleceğini inşa etmeye davet etmek
- Avrupa içinde ve dışında gençlerin hareketliliğini teşvik etmek
- Yaygın öğrenimin daha fazla uygulanmasını sağlamak, bilinirliğini ve kabul edilirliliğini arttırmak
- Tüm gençleri, özellikle imkanları kısıtlı gençleri dahil etmeye çalışmak

başlıklarını hedef olarak belirlemiştir.

2008 yılı sonunda yapılan bir değerlendirmede toplam 20 yılda 1.2 Milyar Avronun AB tarafından programa aktarıldığı görmek, programın büyüklüğü hakkında bir bilgi verecektir.

Avrupa Gönüllü Hizmeti

Gençlik Programının bir alt başlığı olan Avrupa Gönüllü Hizmeti de, program ile birlikte hem etki alanını hem de bilinirliğini arttırmıştır. Avrupa Gönüllü Hizmeti; gençlere kendi ikamet ettikleri ülke haricindeki bir ülkede 12 aya varan sürelerde gönüllü olarak çalışma imkanı sağlayan önemli bir fırsattır. Bu gönüllülük fırsatı, gençlere herhangi bir maddi külfet getirmemekte ancak aynı zamanda da maddi bir kazanç imkanı da yaratmamaktadır. Bu gönüllülük hizmeti, Avrupa Birliği'nde sosyal uyumu güçlendirmek ve gençlerin aktif yurttaşlığını teşvik etmek adına, karşılıklı anlayış ve gençler arasında hoşgörü geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Avrupa Gönüllü Hizmeti'nin Aktörleri:

- Gönderen ve ev sahibi kuruluşlar (kar amacı gütmeyen kuruluşlar olmalıdır)
- Gönüllüler
- Ulusal Ajans – Avrupa Komisyonu

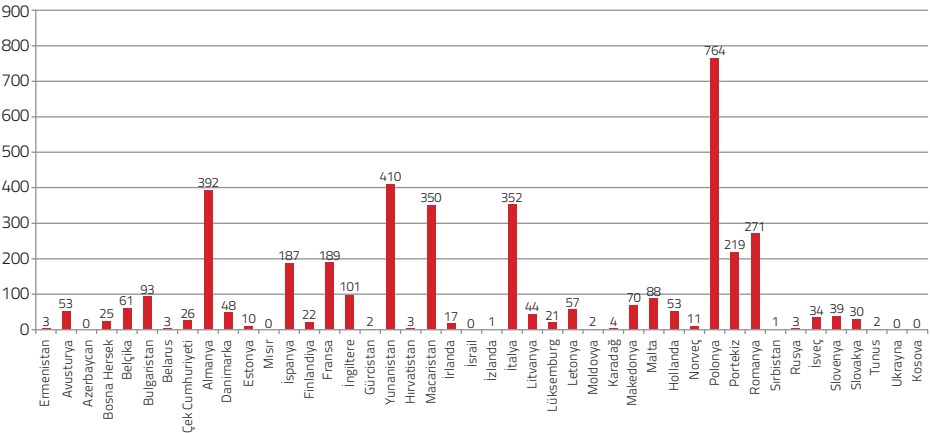
18-30 yaş arasında olan bir genç, başka hiç bir kriter gerekmeksizin bu programdan faydalanabilmektedir. Program, gönüllülerin muhtemel kazanımları üzerine odaklanmıştır. Gönüllülerin birlikte çalıştığı topluluk ve kuruluşlar da süreçten kazanım sağlarken, en çok fayda sağlayan gönüllünün kendisidir.

Türkiye'de Avrupa Gönüllü Hizmeti

Avrupa Gönüllü Hizmeti programı ile hem Türkiye'den gençler başka bir program ülkesinde gönüllü hizmet yapabilmekte hem de diğer ülkelerden gençler Türkiye'deki kurumlarda gönüllü hizmette bulunabilmektedir.

Aşağıdaki iki farklı tabloda 2004-2012 yılları arasında Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den giden gönüllülerin sayısını görebiliriz:

2004-2012 Gönderilen Gönüllü - Ülkelere Göre - Toplam 4061

Bu yıllar arasında da tüm bu projelere Türk Ulusal Ajansı'nın tahsis ettiği hibe miktarı 21,358,774 Avro olarak gerçekleşmiştir.

İstatistiklere baktığımızda, Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den giden gönüllü sayıları arasında oldukça büyük bir fark bulunmaktadır. Bu farkın sebebi, Avrupa'daki gençlerin farklı programlardan da faydalanabiliyor olması, Avrupa Gönüllü Hizmetinin Türkiye'deki gençlerin çok fazla eleme kriteri olmaksızın katılabileceği ender programlardan biri olması gibi sebepler düşünülebilir.

Türkiye'den Avrupa Gönüllü Hizmetine katılan gençlere katılma motivasyonu sorulduğunda ilk verilen cevaplar genellikle;

- yabancı dili geliştirmek
- farklı ülkeler görmek
- farklı kültürlerle, farklı insanlarla tanışmak
- hazırlanmakta olduğu iş hayatı için daha iyi bir CV'ye sahip olmak'tır.

Gönüllülük ve gönüllüler üzerine çalışan her kurumun tecrübe dağarcığında şu mutlaka vardır;

"Gönüllülük anlam olarak elbette bir karşılık beklemeden yapılan bir hizmettir, ama..."

Bu "ama"dan sonra gelen cümleler genel olarak bir gönüllünün manevi tatmin, kişisel gelişim gibi kazanımlarının da beklenen sonuçlar olacağını içerir ki bu kişisel kazanımlar Avrupa Gönüllü Hizmeti'nin hedefleri arasındadır.

Burada aslında değerlendirilmesi gereken, bir gencin gönüllü hizmete katılmadan önce ve katıldıktan sonraki değişimidir.

Türkiye'den Avrupa Gönüllü Hizmetine katılan gençlerle yapılan görüşmelerde, bir çoğunun aslında Türkiye'de bulunduğu yerinde de herhangi bir gönüllü hizmeti yapmadan bu programa katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bu cevap elbette, gönüllülük kavramının anlamı, içeriği ve kapsamı üzerinden tekrar değerlendirilebilir ve bu durumda da aslında bu gençlerin daha önceden de gönüllülük yaptığını ortaya çıkarabilir. Ancak, bu cevabı olduğu gibi birakalım ve bu gençlerin Avrupa Gönüllü Hizmeti deneyimlerinden sonraki görüşlerine bakalım:

"Ben de gitmeden önce aslında gönüllü olarak bir şeyler yapmışım..."

Bu cevap Türkiye'deki gönüllülüğün en büyük engelini aslında apaçık ortaya koymaktadır; belirli bir program dahilinde yapılmaması, görünürlüğünün olmaması, tanınırlık kazanmaması ve yeteri kadar takdir edilmemesi.

Zira, Avrupa Gönüllü Hizmetine katılan gençler yapacakları faaliyetlerin tümünü belirli bir program dahilinde yapmaktadırlar. Bu programlar neredeyse günün saatlerine kadar detaylandırılmıştır. Yapmış oldukları faaliyetler, hedef kitle odaklıdır. Önce sorunlu alanlar, gönüllü hizmete ihtiyaç duyan hedef kitleler tespit edilmiş daha sonra da onlara uygun bir program geliştirilmiştir. En nihayetinde de hizmete katılan gençlere yapmış oldukları faaliyete istinaden Youthpass (detaylar için www.ua.gov.tr) isminde bir sertifika verilmiştir.

Halbuki Türkiye'de gençler de farklı şekillerde de olsa bir çok gönüllülük faaliyetinde yer almaktadır. Ancak bu yaptıkları faaliyetlerin pek çoğunda yukarıda kısaca bahsedilen adımlar ya eksik ya da hiç bulunmamaktadır. Bu da gençlerin "gönüllülük" kavramını evrensel bir anlamda algılamalarını engellemektedir.

Bunu değiştirmek adına atılacak bazı adımlar ile önemli mesafe katedilebilir. Türkiye'den Avrupa

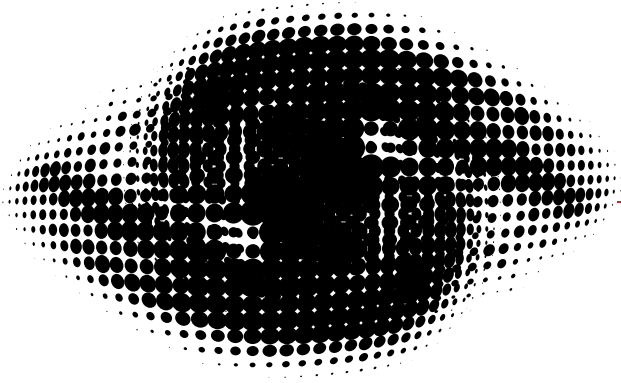
Gönüllü Hizmetine katılan gençlerin gitmeden önce ve döndükten sonraki bakış açıları da göz önünde bulundurursak, aşağıdaki adımların gerçekleşmesi gerekmektedir:

- gönüllülüğün özendirilmesi için etkili iletişim kanalları
- gönüllülüğün çerçevesini belirleyen ulusal seviyede kabul gören tabiri yerindeyse gönüllük anayasası diyebileceğimiz bir belgenin oluşturulması
- gönüllülüğün kazanımlarının gençlere daha çarpıcı bir şekilde aktarılması
- gönüllülüğün görünürlüğünün artırılması
- hali hazırda gönüllülük alanında faaliyetleri olan kesimler arasında işbirliğinin artırılması
- gönüllülüğün, özel sektörün de ajandasına girebilmesi için çalışmalar yapılması.

Yukarıdaki maddeler içerikleri açısından oldukça uzun vadeli ve zor gibi gözükebilir. Ancak, tüm paydaşlara mutlak bir surette fayda getiren bir hazine olarak görebileceğimiz gönüllülük için bu adımların atılması zaruridir.

Son olarak, bu durumun farkında olarak çalışmalarına başlayan ve gönüllülüğün geleceğine iyimser bir bakış açısı sağlayan bir komiteden de kısaca bahsedelim.

Türkiye’de gönüllülük ve gönüllüler üzerinde faaliyetler yürüten bir çok STK ve kamu kurumu bir süredir Türkiye’de “Ulusal Gönüllülük Komitesi” kurulmasına gayret sarfetmektedirler. Sürecin başından beri bu faaliyetin içerisinde yer alan ve her türlü desteği sağlayan Ulusal Ajans olarak da, alanda tecrübesi ve emeği olan diğer paydaşlarımızla işbirliği yapmaktan gurur duyduğumuz bu sürecin kısa süre içerisinde somut çıktılar ile kamuoyuna çıkacağını biliyor ve bu önemli adımın Türkiye’de gönüllülüğe bakışı pozitif yönde değiştireceğine inanıyoruz.

GÖNÜLLÜLÜĞÜN
KALKINMAYA
KATKISI

Genç Gönüllülüğü: Kişisel ve Sosyal Kalkınmaya Giden Çift Yönlü Yol

Görkem Bağcı, GSM Gençlik Servisleri Merkezi

GSM – Gençlik Servisleri Merkezi, 1985 yılında genç bireylerin sosyal, kültürel, sanatsal, bilimsel ve profesyonel gelişimlerini desteklemek ve genç bireylerin sosyal ve ekonomik hayata aktif bir şekilde katılmalarını sağlamaya yönelik projeler geliştirmek üzere Ankara’da kuruldu. GSM gönüllülüğünün hem gençlerin psiko-sosyal gelişimine katkı sağlayan hem de onlar adına toplumsal faydalar ortaya çıkararak iki yönlü bir eylem olduğunu düşünmektedir. Buna ek olarak, bu tarz etkinliklerde görev almak gençlere iletişim becerilerini geliştirme, paylaşmanın anlamını idrak etme, takım çalışmasını ve dayanışmayı öğrenme, yeni deneyimler elde etme, farklı insanlarla tanışma, etkinliklerin nasıl organize edildiğini öğrenme, farklı kurumlar hakkında bilgi sahibi olma, toplumu ve dünyayı daha iyi anlama ve gençlere duydukları güveni geliştirme gibi fırsatlar sunmaktadır. Dahası, GSM gönüllülüğünün önemini içselleştirmiş genç bireylerin aynı zamanda aktif birer yurttaş olmayı da öğrendiğini savunmaktadır. Buna ek olarak, aktif bir yurttaşlık fikrini öğrenmeyi başarmış bireyler arasında karşılıklı güven ve saygının inşa edilmesi kolaylaşır; bu da daha sağlam temellerde bir toplumun oluşturulmasının önünü açmaktadır. GSM gençlerin bencil birer birey olmak yerine hem bugüne hem de geleceğe dair umut taşıyan yurttaşlara dönüşmesi için sosyal, ekonomik ve siyasi hayata katılmalarının desteklenmesi gerektiğini savunmaktadır.

arasında daha iyi bir kültürel anlayış, sosyal sermaye ve kaynakların daha verimli kullanımı, insanlar arasında vatandaşlık bilincinin yerleştirilmesi, gönüllülük sayesinde hız kazanan ve gelişmeye devam eden süreçlerdir.

Gençler için gönüllülük iyi bir öğrenme yöntemidir. Bireyler gönüllü faaliyetler yoluyla kişisel özelliklerini güçlendirip geliştirirken, aynı zamanda yeni beceriler edinir ve hatta kendi içlerindeki yeni yetenekleri keşfeder. Gönüllülük yoluyla elde edilen beceri ve yetkinlikler, gençlerin mesleki gelişimine de katkıda bulunabilir. Örneğin, sosyal ilişkilerin geliştirilmesi, özgüveninin artması, toplum içerisindeki farklı sosyal konularda bilgi sahibi olması, yardım toplama, proje uygulama, çeşitli paydaşlarla ilgilenme gibi faaliyetlerin her biri, bireyin profesyonel kapasitesini olumlu yönde etkileyerek iş bulmasını kolaylaştırıcaktır.

Ancak, genç gönüllülüğünün sosyal ve politik boyutları da bulunmakta olup, bu gönüllülük türünün yalnızca resmi olmayan bir tür eğitim yöntemi olarak görülmemesi gerekir. Gönüllülük, farklı kültürler, dinler, diller ve yaşam tarzları arasında sosyal işbirliği yaratmak suretiyle, olumlu sosyal gelişmelere katkıda bulunup sosyal dayanışma ve nihayetinde sosyal barış yaratarak, Türk toplumunda aktif vatandaşlığın bir göstergesi olmuş ve olmaya devam etmektedir. Dahası, gönüllülük birçok kişi için politik bir duruş ve hatta felsefe benimseme anlamına gelmektedir.

Buna rağmen, gönüllülük Türk gençliği ve genel anlamda Türk toplumunun pek aşına olduğu

Gönüllülük kavramı, tıpkı tanımı ve etkisi altında olduğu çeşitli gönüllülük faaliyetleri gibi, devinim halinde olan bir kavramdır. Daha önceleri yoksul ve evsizlere gıda, giyim ve barınma yardımı gibi, daha az avantajlı gruplara yardım sağlamakla özdeşleştirilmesine karşın gönüllülük, zaman içinde, yoksulluk ve eşitsizliği azaltmaya yönelik ekonomik ve sosyal politikaları savunan, insanlar ve kültürler arasında karşılıklı anlayış ve diyaloga dayalı sosyal dayanışmayı güçlendiren ve insanlar arasındaki önyargıların ortadan kaldırılmasına katkıda bulunan çok yönlü bir süreç haline gelmiştir.

Türkiye’de genç gönüllülüğü genellikle gençlerin boş zamanlarını değerlendirmek için bir araya geldiği ve yükseköğrenim gördükleri yıllar içinde bir şeyin parçası olduğu bir faaliyet olarak algılanıyorsa da, gönüllülük bundan çok daha fazlasıdır. Özellikle gençler için gönüllülük çift yönlü bir yoldur; gençlerin kişisel gelişimine katkıda bulunurken, aynı zamanda yaşadıkları toplum üzerinde değişim ve olumlu bir etki yaratır. Toplum içi işbirliği, farklı kültürler

bir fikir değildir. Aslında, gençleri bir araya getirip gönüllülüğe sevk eden, genellikle siyasi veya başka büyük olaylardır. Son zamanlarda bunun iki örneğiyle karşılaştık. 2011 yılı Kasım ayında, Türkiye'nin doğusunda bulunan Van ilinde binlerce insanı evsiz bırakıp yüzlerce can kaybına yol açan bir deprem meydana geldi. Afete tepki vermede en etkin gruplardan biri, gençleri, Van ilinde bulunan çeşitli gençlik grupları ve örgütlerinin oluşturduğu bir ağ içerisinde bir araya getirerek, kampanyalar organize etmek, afetzedeler için giysi ve gıda gibi kaynak yardımı toplamak ve hatta deprem sonrası yeniden yapılanma çalışmalarına destek vermek suretiyle yardım sağlayan gençlik gruplarıydı. Binlerce gencin bir araya gelmesi, aslında gönüllülük ve dayanışmanın gençler için uzak bir kavram olmadığını gözler önüne serdi.

2013 Mayıs ve Haziran aylarında Türkiye'de gerçekleşen gösteriler de bu konuya bir örnek olabilir. Katılımın politik ve ideolojik nedenlerini bir kenara bırakırsak, sosyal işbirliği, dayanışma ve birlik kavramları, gençlerin gösterilere katılmasını sağlayan unsurlardı. Gençler gıda paylaşmak için tezgâhlar oluşturdu, bağışlanan kitaplardan oluşan çeşitli kütüphaneler kurdu, genç doktorlar yaralılara ücretsiz müdahale etti, gönüllü genç avukatlar hukuki destek sağlayıp, gerektiğinde avukatlık yaptı. Dahası bu durum, Türkiye'deki kadınlar, çocuklar, engelliler, çevre ve gençlikle ilgili gönüllü faaliyetlere katılan gençlerin yalnızca hizmet sağlamak veya faaliyetleri organize etmekle yetinmediğini; aynı zamanda birer savunucu olmak istediklerini ve faaliyetleri sonucunda harekete geçen veya elde edilen bu olumlu gelişmelerin sürdürülebilirliğini sağlamak için politika yapma düzeyindeki yetkililere seslerini duyurmaya çalıştıklarını göstermektedir.

Bu açıdan, gönüllülük yalnızca gönüllü faaliyetlerden faydalanan kişiler veya bu yolla kendi kapasitelerini geliştiren gönüllüler üzerinde olumlu farklar yaratmakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal dayanışma ve sonunda sosyal barış yaratarak toplumda daha büyük bir rol oynamaktadır. "Dünya Değer Araştırması"na göre, Türkiye'de gönüllü bir faaliyete katılan kişiler yüzde 1,7'lik bir dilimi oluşturmaktadır. Bunu 55 ülkenin sonuçlarıyla karşılaştırdığımızda, Türkiye maalesef sıralamanın sonunda yer almaktadır. Araştırmalara göre, 15-27 yaş arası gençler arasında STK üyeliği 1999 yılında yüzde 8, 2003 yılında yüzde 4, 2006 yılında ise yüzde 6 düzeyindedir.⁴⁷ Ayrıca, TEGV'nin yayımladığı bir araştırmanın sonuçlarına göre, gençlerin herhangi bir gönüllülük faaliyetine katılmamasının nedeni, yaşamlarından gönüllülük için yeterli süre ayıramamalarıdır. Buna ek olarak araştırma, zaman yetersizliğinin gençlerin fazla çalışması ve gençlerin para için çalışmak yerine gönüllülük yapmasının önüne geçen ekonomik kaygılar olduğunu göstermektedir. Gençler arasında gönüllülük, sosyal, ekonomik ve eğitim geçmişine bağlı olarak da değişiklik göstermektedir. Gönüllü faaliyetlere katılan gençlerin çoğunluğu erkek olmakla birlikte, yükseköğrenim düzeyinde ve öğrencidir.⁴⁸

Genç gönüllülüğünün artırılması, her şeyden önce sosyal sorumluluk, aktif vatandaşlık ve karar verme süreçlerine dahil olma gibi konularının savunularak bu konularda farkındalık yaratılmasını gerekli kılmaktadır. Gençlerin, ister engelli haklarının korunması, ister çevrenin, çocuk ve kadın haklarının korunması, isterse de işsizlik ve eğitim konuları olsun, içinde buldukları toplumda gözlemledikleri sorunlara çözüm üretmede aktif rol almalarının teşvik edilmesi gerekmektedir. Gençler, birey ve vatandaş olarak taşıdıkları sorumluluklar dahilinde bu zorluklara karşı harekete

⁴⁷ www.worldvaluessurvey.org

⁴⁸ <http://www.tegv.org/i/Assets/pdf/Arastirmalar/TEGV%20GonullulukArastirmalari.pdf>

geçme konusunda teşvik edilmelidir: onların bu hissi içselleştirmesi için desteklenmesi gerekir. Gençlerin düşünmesi, sorgulaması, toplumda çözüm yaratması ve bu olumsuzluklara kayıtsız kalmamaları gerektiğinin farkına varması için gerekli ortamın yaratılması hayati öneme sahiptir. Okul, aile ve toplumun bu süreçte sağladığı eğitim oldukça önemlidir. Zorunlu eğitim çerçevesinde gönüllülüğün, vatandaşlık ve demokrasi gibi kavramların gençlere iletildiği bir öğrenim modülü olarak eklenmesi gerekir. Dahası, okul dışı veya yaygın eğitim süreçleri ile hükümet, sivil toplum kuruluşları ve aileler arasında kurulacak ortaklıklar yoluyla gençlerin gönüllülük ve aktif vatandaşlık konusundaki farkındalığını artırmak, gönüllülüğün daha fazla teşvik edilmesinde etkin bir biçimde kullanılabilir. Bu sürecin nasıl uygulamaya geçirileceğini planlamak, yine ancak sivil toplum örgütleri ve hükümetin ortaklığıyla gerçekleştirilebilecek kapsamlı bir stratejinin geliştirilmesini gerektirir. Her şeyin ötesinde, gençlerin hakkı olarak gönüllülük kavramının toplum içerisinde savunulması gerekir.

Günümüz gençlerinin yaşam tarzları, beklentileri, eğitim ve toplumun daha geniş bölümündeki yaşam ve deneyimleri sürekli değişimle karşı karşıyadır. Gönüllülük fikri ve gönüllü faaliyetlerin kendisi de bu değişimleri yansıtmaktadır. Daha geleneksel bir bakışla gönüllülük, bu kavramı kişinin kendisi için herhangi bir beklenti olmadan yardım etmesi, paylaşması ve başkalarıyla işbirliği içerisinde olmasını vurgulayarak tanımlar. Ancak, birer gönüllü olarak gençleri motive eden, sosyal sorumluluk ve dayanışma idealleri olsa da, gençlerin aynı zamanda gönüllü faaliyetlere katılmadan da beklentileri bulunmaktadır. Bu nedenle gönüllülüğün tek yönlü değil, iki yönlü bir süreç olarak değerlendirilmesi gerekir. Bu beklentilerin maddi beklentiler olması gerekmez. Genç bir insanın yeni beceri ve yetenekler edinme, yeni insanlarla tanışma, sosyalleşme veya farklı kültürlere aşina olma gibi beklentileri olabilir. Gönüllülük örgütlü bir biçimde yapılıyorsa, gençlerin örgütten de beklentileri olabilir. Bu açıdan, gönüllülüğün savunulması ve teşvik edilmesi, gençlerin kendilerinin motivasyon ve beklentilerinin göz önünde bulundurulmasını gerektirir.

Sivil toplum kuruluşları, genç gönüllülüğünü teşvik etmede önemli bir rol oynar. Gençler arasında sosyal sorumluluk ve dayanışma fikirlerinin savunulmasını sağlamak için daha çekici ve cazip gönüllülük fırsatları ve gençlerin beklentilerine yanıt veren gönüllülük faaliyetlerinin oluşturulması ve daha yenilikçi, renkli, gerçekçi, çeşitli, yaratıcı yöntemlerin geliştirilmesi gerekir. Genç gönüllülüğünün sivil toplum kuruluşlarında sıradan ofis işleri, poster asma veya el ilanı dağıtma sınırlı olmaması; bunun yerine, gençlerin konuşma, fikirlerini geliştirme, paylaşma ve faaliyet geliştirme haklarını yerine getirmesini mümkün kılacak gerçek bir alanın oluşturulması gerekir. Sivil toplum kuruluşlarının, demokrasinin önde gelen paydaşları ve sosyal dayanışmanın savunucuları olarak, gönüllülük, aktif vatandaşlık ve sosyal sorumluluğun teşvik edilmesinde önemli bir rol oynadığı unutulmamalıdır. Gençlerin kendisi bu kuruluşların itici gücü olabilir. Genç nüfus göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye etkin sivil toplum kuruluşları ve bunların gerçekleştireceği sosyal kalkınma için gerekli insan gücü ve enerjiye sahiptir.

Gönüllülük, gençlerin harekete geçerek sosyal gerçeklikleri ve topluluklarında karşılaştıkları sorunlara çözüm bulmasına olanak sağlayan esnek ve karşılıklı bir süreçtir. Genç gönüllülere gönüllülük yoluyla kişisel gelişim fırsatı sağlamanın yanında, gönüllülük bu faaliyetlerden faydalanan kişilerin yaşam kalitesinin yükseltilmesine de katkıda bulunur. Bu da gönüllülüğü sosyal katılım ve içerilmeyi mümkün kılan bir süreç haline getirmektedir. Aslında, bu kavramların

ideal bir gençlik politikası içerisinde önemli bir rolü bulunmaktadır. Günümüzde, Avrupa'da özellikle gençlik politikasına ilişkin tartışmalarda katılım kavramı sıklıkla tartışılmaktadır. Türkiye'de ise, gençlik meseleleri son zamanlarda birçok gelişmeye şahit olmuş ve karar vericilerin gözünde tanınırlığa kavuşmuştur. Bu gelişmekte olan alanlar içerisinde gönüllülüğün de yerini bulması ve ideal bir gençlik politikasının kilit unsurlarından biri olarak öne çıkarılması gerekmektedir. Bu süreçte hükümet ve gençlikle ilgili sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği sağlanması gerekir.

Önemli tavsiyeler:

- Gönüllülük, gençlerin kişisel beceri ve yeterliliklerini geliştirirken, aynı zamanda toplum içerisinde sosyal kalkınma ve dayanışmaya katkı sağladığı iki yönlü bir süreçtir.
- Gönüllülük, gençler için sosyal sorumluluk fikirlerinin ifade edilebildiği bir aktif vatandaşlık sürecidir.
- Daha fazla genç bireyin gönüllü faaliyetlere girişmesini sağlamak için, sivil toplum kuruluşlarının gençlerin ihtiyaç ve beklentilerine daha duyarlı olması gerekir.
- Etkin bir gençlik politikasının, gençlerin katılımında kilit bir yöntem olan gönüllülüğe hitap etmesi gerekir.
- Genç gönüllülüğünü teşvik etmenin, sivil toplum kuruluşları ve hükümetle işbirliği içerisinde geliştirilen kapsamlı bir stratejisinin oluşturulması gerekir.

Istediğimiz Dünya İçin Gönüllülük: Genç Gönüllülerin Çağrısı

Binyıl Kalkınma Hedeflerinin bitimine yaklaşırken, Birleşmiş Millet Türkiye ofisi liderliğinde bir seri ulusal istişare toplantısı aracılığıyla bir çok paydaş; Türkiye'nin hedef edilen 2015 sonrası ve gelecek 10 içerisinde karşılaşılabilecek zorluklar üzerine tartışmalar yapmak için bir araya gelmiştir.

Bu toplantılarda ortaya çıkartılan ana konular cinsiyet ayrımcılığına bağlı olarak ortaya çıkan sosyal eşitsizlikler ve yoksulluk etrafında toplanmıştır. İnsan odaklı bir gündem oluşturabilmek için, insanların ülkelerindeki toplumsal kalkınmaya aktif olarak katılmaları gerekmektedir. Bu bakış açısı özellikle toplumun değişim aktörleri olarak görülen gençlere formal ve non-formal eğitim aracılığıyla ömür boyu öğrenme fırsatı sağlamaktadır.

23 değişik şehirden, 84 gönüllü aktiviteler düzenleyen örgüt ve kurumdan 100'ün üzerinde gönüllü ve temsilci 4-7 haziran 2013 tarihleri arasında Ankara'da kalkınmanın önündeki engellere yönelik gönüllülüğün ortaya koyabileceği katkıları tartışmak ve belirlemek üzere bir araya gelmiştir.

Gönüllüler, savunucular ve gönüllü aktiviteleri düzenleyenler olarak, tekrarlıyoruz ki;

- Gönüllülük sosyal eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasında; kırsal kesimlere temel hizmetlerin götürülmesi, değişim temel aktörleri olarak dezavantajlı grupların dahil edilmesi ve cinsiyet rollerini sorgulayarak hem kadınların hem de erkeklerin eşit şartlarda kamusal alanları paylaşabilmeleri için katkıda bulunmaktadır.
- Gönüllülük yerel ihtiyaçlara yerel çözümler üretebilmek için yerel toplulukları harekete geçirir. Böylece yerel kalkınmaya dair sahiplenme ve dayanışma duygusu güçlenir, sosyal uyum ve sürdürülebilirlik artar.
- Gönüllülük non-formal eğitim aracılığıyla beceriler oluşturmak, duygusal gelişimi desteklemek ve başkalarına saygı ve sorumluluk çerçevesinde tutumlar oluşmasını sağlayarak özellikle gençler için kişisel gelişimi destekler.
- Gönüllülük sayesinde kazanılan beceri ve yetenekler istihdam edilebilirliği arttırır ve gençlerin sosyal girişimciliğini destekler.
- Gönüllülük sayesinde artan katılım topluma olan aidiyet duygusunu ve sorumluluğu geliştirir, topluma katkıda bulunmaları için yetkinleştirir.
- İnsanların gönüllülük aracılığıyla katılımlarını arttırmak sivil toplumu güçlendirir; böylece kapsayıcı (içermeci) sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlar ve çoğulcu demokrasiyi arttırır.

Kolaylaştırıcı bir çevre yaratabilmek ve gönüllülüğün katkısına olanak sağlamak için tavsiye ediyoruz ki:

Bünyesinde gönüllü bulduran kuruluşlar ve sivil toplum:

- Medya ile ortaklığı güçlendirmek gönüllülüğün tanınmasını kolaylaştıracak, gönüllülerin ve gönüllü hikayelerinin görünürlüğüne arttıracaktır.
- Katılmaları ve gönüllü olabilmeleri için ötekileştirilmiş ve dezavantajlı gruplara kapılar açık tutulmalıdır.
- Gönüllüler için öğrenme stratejileri geliştirmek ve gençleri öğrenilen beceri ve yetenekleri

belirlemek ve ifade edebilmeleri için desteklemek gerekir.

- Araştırmalar aracılığıyla gönüllülüğün etkilerini ortaya koymak gerekir.
- Birbirinden öğrenmek, tecrübe paylaşımı sağlamak ve ortak savunuculuk stratejileri geliştirmek için diğer sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği ve ortaklıklar kurulmalıdır.
- Herhangi bir gönüllü insiyatifi, ihtiyaç analizi üzerine kurgulanmalıdır. En başından itibaren hedef grup planlama ve uygulama aşamalarına aktif katılımı ve gönüllü olarak dahil edilmelidir.
- Bilgi ve gönüllü hareketlerin paylaşımı için yeni teknolojilerin kullanımı arttırılmalıdır. Örneğin; tüm gönüllülük alanlarına hizmet eden, gönüllü fırsatlarının bulunduğu online bir portal oluşturulmalıdır.
- Gönüllü yönetim becerileri geliştirilmeli ve hem gönüllü yöneticilerine, koordinatörlere hem de gönüllülerin kendisine profesyonel eğitimler sağlanmalıdır.
- Gönüllü aktivitelerini ödüllendirmek ve belgelendirmek gerekir.
- Yeni gönüllülerin daha deneyimli olanlar tarafından desteklenmesi teşvik edilmelidir.

Kamu sektörü:

- Gönüllülük toplumda dönüştürücü bir güç olarak tanınmalıdır.
- Gönüllülük kalkınma stratejilerine ve politikalarına dahil edilmelidir.
- Özellikle aileleri ve okulları hedef alarak, yerel topluluklarda gönüllülük ve değerleri konusunda farkındalık yaratılmalıdır.
- Gönüllülüğün sosyal ve ekonomik etkileri hakkında bilimsel araştırmalar ve kamuoyu yoklaması yapılmalıdır.
- Yerel gönüllü hareketlerini desteklemek ve yerel gönüllü grupların kapasitelerini geliştirmek için sivil toplum örgütleriyle işbirlikleri geliştirilmelidir.
- Gönüllülüğün de dahil olduğu sivil katılımın gerçekleşebilmesi için yerel fırsatlara olanak sağlanmalıdır.
- Gönüllülük bir hayat boyu öğrenme aracı olarak tanınmalı ve itibar edilmesi için stratejiler geliştirilmelidir.
- Eğitim müfredatının her aşamasında gönüllülük için alan oluşturulmalıdır. Create spaces for volunteering within education curricula at all levels.
- Gönüllülükle ilgili profesyonel bir eğitim programları geliştirilmelidir.
- Özel sektörün gönüllü hareketlere katılımını ve desteğini arttırmak için vergi imdirmisi sağlanmalıdır.
- Ülke içerisinde bağlılığı ve sosyal uyumu destekleyecek ulusal gönüllü değişim programlarının uygulanabilmesi için yapılar kurulmalıdır.
- Gönüllü çalışmalar yürüten kuruluşlara verilen doğrudan destek arttırılmalıdır.

Gençlerin gelecek on yıllık süreç içerisinde hayatını kökten etkileyecek olan kalkınma çerçeveleri şekillendirilirken; bizler herbir bireyin yapabilecekleri çerçevesinde gönüllü katkılara müşterek bağlılığı kabul ettiği, ortak yararları, barışın ve uyumun ideallerini takip eden bir gelecek öngörüyoruz.

Gönüllülüğün Eğitim Alanına Etkisi: Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV)'nin Deneyimleri

İstem D. Akalp, TEGV

Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nın (TEGV) hedefi 7-16 yaşlarındaki çocuklara, beceri, bilgi ve yetkinliklerini geliştirmeleri için eğitim programları ve müfredat dışı aktiviteler uygulamaktır. TEGV ülke çapındaki gönüllülerinin desteği ile Eğitim Parklarında, Öğrenme Birimlerinde, Ateşböceği Mobil Birimlerinde, Şehir Temsilciliği Ofislerinde ve ilkokullarda Sosyal Etkinlikleri Destek Projesi Protokolü aracılığıyla kendine has eğitim programları sunmaktadır. TEGV büteni faaliyetlerini gönüllülerinin desteği ile gerçekleştirmektedir. Gönüllülerimiz sosyal sorumluluk perspektifi ile geleceğin aydın nesillerini yaratmada en büyük katkıyı ortaya koymaktadır. Gönüllüler yalnızca çocuklarımızın eğitimini desteklemekle kalmaz, aynı zamanda sosyal duyarlılığa ve sivil toplum kuruluşu kavramının anlaşılmasına da katkıda bulunurlar.

"Gönüllülük", bireylerin toplumsal sorumluluk içinde, çıkar gözetmeksizin bilgi, beceri ve kaynaklarını, bir sivil toplum kuruluşunun amacı doğrultusunda kullanmalarınıdır.

Gönüllülük, aldığımız ve verdiğimiz eğitimlerle kendimizi yeniden tanımamıza yarayan zihinsel ve duygusal gelişim; tanımadığımız, bilmediğimiz ama aynı topağın insanları olduğumuz bireylerle bir arada olmanın yarattığı farklı görüş açıları; sosyal sorumluluğu yerine getirmenin yarattığı iç barış ve mutluluk kazandırır.

Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nın TEGV'in amacı; ilköğretim çağındaki çocuklarımızın, Cumhuriyetimizin temel ilke ve değerlerine bağlı, akılcı, sağduyulu, özgüven sahibi, düşünen, sorgulayan, kendi iç yaratıcılığını harekete geçirebilen, barışçı, farklı düşünce ve inançlara saygılı, insan ilişkilerinde cinsiyet, ırk, din, dil farkı gözetmeyen bireyler olarak yetişmesine katkıda bulunacak eğitim programları ile etkinlikler oluşturmak ve uygulamaktır.

TEGV, misyon ve hedeflerini, aynı görüşleri paylaşan gönüllülerinin katkılarıyla gerçekleştirebileceğini düşünür. Aktif sorumlu yurttaş olmanın gereğini gönüllü olarak toplumsal projelerde yer alarak gerçekleştirmek isteyen bireyleri örgütlemeyi işinin en önemli parçalarından biri sayar. Gönülden fakat profesyonelce yürütülen bu çalışma, tek yönlü bir ilişki değil; karşılıklı bilgi, duygu ve gönül alışverişinden oluşan dinamik bir süreçtir. Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı 18 yıldır sayısı 55 bini aşan gönüllüsünün desteğini alarak, gönüllülük kavramını sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel planda olabildiğince geniş bir yelpazeye yaymıştır. TEGV'in en önemli hedeflerinden birisi de gönüllülerle çalışmak, gönüllülük kavramının tanıtılması, benimsetilmesi, yaygınlaştırılması ve süreklilik kazanmasını sağlamaktır. TEGV tüm gönüllülerini, "Adım Adım Gönüllülük" sürecinde, Vakfın öncelikleri doğrultusunda belirlenmiş içerikte bir dizi eğitimden faydalandırarak donanımlarını artırmayı ve eğitim desteği verdiği çocuklar gibi, gönüllülerinin de hayatlarında bir fark yaratmayı ve kişisel gelişimlerini desteklemeyi hedeflemektedir. Oluşturulan bu gönüllülük platformunda gönüllülere; yaşadıkları topluma yarar sağlayacak projelerde yer alma fırsatı vermek, yaşam becerileri kazandırmak, mesleki gelişimlerinde destek olmak, sosyal sorumluluklarına yerine getirme imkânı sunmak, TEGV'in gönüllülerle çalışma anlayışının temelini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, Türkiye'de 'Toplum Hizmeti' ve 'Sosyal Sorumluluk' anlayışının gelişmesine ve tecrübe edilmesine de büyük katkıda bulunmuştur.

TEGV Gönüllülük Modeli

TEGV'de gönüllü aday olmak için; 18 yaşını bitirmiş olmak, lise mezunu olmak, vakfın amaç, vizyon ve misyonunu benimsemek ve Vakfın amaç, vizyon ve misyonuna uygun olarak belirlediği

etkinlik ve fonksiyonlara somut katkıda bulunabilecek eğitim, meslek ve kişilik özelliklerine sahip olmak gerekmektedir.

TEGV’de çocuklarla uygulama yapacak gönüllülerin aşağıdaki özelliklere sahip olması beklenir:

- İletişim kurabilen,
- Bilgi ve becerilerini paylaşabilen,
- Türkçeyi etkin ve doğru kullanabilen,
- Toplumsal değerlere saygılı,
- Sorun çözebilen,
- Anlık inisiyatif geliştirebilen,
- Çocuğun özgüven geliştirmesine katkıda bulunan,
- Çocuğu araştırma ve soru sormaya teşvik eden,
- Oyunun eğitimdeki yerini algılayabilen ve uygulayabilen,
- Çocuğun yaratıcılığını geliştirmesine destek olabilen,
- Takım çalışmasına önem veren,
- Çocukların beceri ve davranış geliştirmelerini destekleyen.

TEGV gönüllülük modeli, gönüllülerle çalışma literatürünün ilkeleri doğrultusunda ve gönüllülerin hak ve sorumlulukları çerçevesinde belirlenen, 7 aşamadan oluşan bir modeldir:

1. Kurumda Yapılacak İşlerin Belirlenmesi ve Planlama
2. Gönüllü Bulma – Gönüllüleri Kuruma Çekme
3. Gönüllülerin Kuruma Oryantasyonu
4. Gönüllü Eğitimi
5. Görevlendirme
6. Kayıtlama ve Raporlama
7. Gönüllü Motivasyonu

Tegv’de Gönüllülük Araştırması ve Savunuculuğu

Gönüllülük programını geliştirmek amacıyla TEGV, gönüllülüğün arkasındaki güdülenmeyi ve gönüllülüğün, gönüllülerin kendisi üzerindeki etkisini araştıran birçok çalışma yayımlamıştır. Türkiye’de Gönüllülük ve Sosyal Sermaye (2008) araştırması, Türkiye’de gönüllülüğün durumunu ana hatlarıyla ele alarak, kişileri gönüllülüğe teşvik eden unsurları tartışmıştır. Bu çalışma, Türkiye’de gönüllülüğün gençler arasında ne kadar yaygın olduğunu göstermiş ve gönüllü faaliyetlerde bulunan gençleri herhangi bir gönüllü faaliyette bulunmayan gençlerle kıyaslayarak, gönüllülüğün faydalarını ele almıştır.

Gönüllülüğün, gönüllüler üzerindeki eğitsel ve sosyal etkisini değerlendirmek amacıyla Gönüllülük ve Faydaları (2009) araştırması yapılmıştır. TEGV Sürdürülebilir Gönüllülük Araştırması (2010) gönüllülerin gönüllü çalışmayı bırakmasına yol açan etkenleri ele almıştır.⁴⁹

⁴⁹ TEGV Volunteering Research Studies: <http://www.tegv.org/Assets/pdf/Arastirmalar/TEGVGonullulukArastirmalari.pdf>

TEGV, gönüllülüğü teşvik etmek için 2006 yılından bu yana 5 Aralık Uluslararası Gönüllülük Gününü kutlamaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Meclisi'nin 1985 yılında aldığı kararla başlattığı Uluslararası Gönüllülük Günü, gönüllülük hakkında farkındalık yaratmayı ve gönüllü katılımını artırmayı amaçlamakta olup, Türkiye dahil olmak üzere dünya genelinde her yıl kutlanmaktadır. TEGV, gönüllülüğün gündemde bir tartışma konusu olarak kalmasını sağlamak ve bu alanda faaliyet gösteren gönüllüler, akademisyenler ve sivil toplum kuruluşlarıyla bilgi ve deneyim paylaşımını güçlendirmek için 5 Aralık'ta gönüllülük konulu konferanslar düzenlemektedir. Bugüne dek, gönüllülüğün kalkınmadaki rolü, Bin Yıl Kalkınma Hedeflerine ulaşmada gönüllülük, gençlik ve gönüllülük, yaşam boyu gönüllülük ve teknolojinin gönüllülükteki rolü de dahil olmak üzere, bu konferanslarda birçok konu ele alınmıştır.

TEGV'de Gönüllülüğün Olumlu Etkileri

Aşağıda yer alan bilgiler, 2010 yılında TEGV için İnfakto Araştırma Şirketi tarafından yapılan TEGV Etki Araştırması'nın sonuçlarıdır.

Araştırma sonuçları, formal eğitime ek olarak TEGV gönüllüleri tarafından verilen etkinlikleri alan çocukların kazanımlarını ve bu etkinlikleri veren gönüllülerin kazanımlarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

TEGV Çocukları Daha Mutlu

Araştırma çalışmasının sonucunda, TEGV etkinliklerine katılan çocukların diğer çocuklardan daha mutlu oldukları ortaya çıktı. TEGV çocukları neşe, kişisel tatmin ve yalnız hissetmeme gibi duygularda diğer çocuklardan daha yüksek skorlara sahipler.

TEGV Çocuklarının Dersleri Daha İyi

Her ne kadar akademik başarı TEGV'in amaçları arasında birinci sırada yer almasa da; araştırma çalışması sonucunda TEGV çocuklarının eşdeğer örneklemdaki çocuklardan daha "yüksek" akademik başarıya sahip oldukları ortaya çıktı.

TEGV çocuklarının genel ders ortalamaları diğer çocuklardan yaklaşık 5 üzerinden 0,4 puan daha yüksekken, bu fark matematik dersi ortalamasında 0,5 puana çıkıyor. Beden Eğitimi ve Türkçe ders ortalamalarındaysa kayda değer bir fark gözlenmiyor. Öte yandan öznel başarı açısından da TEGV çocuklarının kendileri hakkında farklı bir algıya sahip olduğu görülüyor. Kendisini sınıf ortalamasının üzerinde görenlerin oranı TEGV çocuklarında diğer çocuklara kıyasla daha fazla.

TEGV Çocukları Kendileri Hakkında Daha Bilinçli

TEGV çocukları arasında boyunu-kilosunu bilme, diş fırçasını değiştirme, her gün dişlerini fırçalama ve her sabah kahvaltı etme oranı diğer çocuklara kıyasla daha yüksek. Bu, TEGV çocuklarının öz bakım konusunda daha bilinçli oldukları şeklinde yorumlanabilir.

TEGV Çocukları Kendilerine Daha Fazla Güveniyorlar

Araştırma çalışmasına göre, TEGV çocuklarının kendilerine olan güvenleri diğer çocuklara kıyasla daha fazla. Bu kendine güven yeni insanlarla tanışırken daha az sıklıkla; bir soru sorulduğunda kolayca yanıt verebilme; oyunlara ve diğer faaliyetlere katılma konusunda daha yüksek

gönüllülük gösterme ve yaptığı şeylerin beğenilmeyeceğinden daha az korkma gibi konularda açıkça görülüyor.

TEGV Çocukları Daha Hoşgörülü ve Takım Oyununa Daha Açıklar

TEGV çocukları kendilerine güvendikleri kadar, etrafındaki arkadaşlarına yönelik yüksek bir hoşgörüyü sahipler. Başka çocuklardan öğrenebilecekleri şeyler olduğunu; kendi düşüncelerini değiştirebileceklerini; başka düşüncelere açık olduklarını daha yüksek oranda belirtiyorlar. Mutlaka kendi dediklerinin olmasını ya da başkalarının kendi fikirlerini desteklemesini diğer çocuklara göre daha az isteyen TEGV çocukları bu özelliklerinin bir sonucu olarak takım oyununa daha fazla açıklar.

TEGV Çocukları Daha Fazla Öğrenme Becerisine ve Sorumluluğa Sahipler

TEGV çocukları daha fazla problem ve bilmece çözmekten hoşlanıyorlar, başladıkları işi her zaman bitiriyorlar, ödevlerini kendileri yapıyorlar ve zamanları gereken işleri daha fazla sıraya koyuyorlar. Bu açıdan bakıldığında TEGV çocuklarının daha yüksek öğrenme becerisine sahip oldukları söylenebilir.

TEGV Çocukları Arkadaşlığa Daha Fazla, Zenginliğe Daha Az Önem Veriyorlar

Hemen hemen aynı değer silsilesine sahip ailelerden gelmelerine karşın; TEGV çocukları diğer çocuklara kıyasla arkadaşlığa ve dürüstlüğe daha fazla; zenginliğe ise çok daha az önem veriyorlar.

Araştırma çalışmasında elde edilen verilerin ileri istatistik yöntemleriyle analizi, çocukların kendilerine güvenlerinin ve dışa dönüklük derecelerinin mutluluğu ve ders başarısını etkilediğini gösterdi. Kendilerine daha fazla güvenen çocuklar, daha mutlu oluyorlar ve not ortalamaları daha yüksek. Benzer şekilde öğrenme kapasitesi daha yüksek olan çocukların da hem mutluluk dereceleri hem de not ortalamaları daha yüksek.

TEGV Gönüllüleri Daha Mutlular

TEGV çocuklarında olduğu gibi, TEGV gönüllülerinde de kendinden memnuniyetin diğer gençlere kıyasla daha yüksek olduğu görülüyor. TEGV gönüllüleri kendileri hakkında daha olumlu algılara sahipler ve kendilerini değerli bulma oranları diğer gençlere göre daha yüksek.

TEGV Gönüllülerinde Anomi Duygusu Daha Düşük

Bireylerin yaşamda nasıl mutlu ya da başarılı olacakları konusunda fikir sahibi olmamaları olarak tanımlanan anomi duygusu, Durkheim'in 19. yüzyıl Avrupa'sı için geliştirdiği bir kavram ancak Türkiye'nin de karşı karşıya kaldığı önemli sorunlardan biri. Araştırma çalışmaları Türkiye'de yüksek anomi duygusuna sahip olanların oranının yüzde 20 olduğunu, bu oranın gençler arasında yüzde 40'a kadar yükseldiğini gösteriyor. TEGV gönüllülerinde yüksek anomiye sahip olanların oranı sadece yüzde 13. Gönüllülüğün yarattığı olumlu ortamın anomi duygusunu azalttığı yönündeki öngörü yanlışlanmamış oluyor.

TEGV Gönüllülerinde Genelleştirilmiş Güven Daha Yüksek

Bireylerin tanımadıkları kişilere ne kadar güvendiklerini ölçmeye çalışan araştırmalarda, Türkiye 55 ülke arasında sondan ikinci sırada yer alıyor. Araştırma çalışmalarına göre Türkiye'de

genelleştirilmiş güven düzeyi yüzde 6 civarında. Gençlerde de bu oran geçerliken; TEGV gönüllülerinde bu oran yüzde 20; yani üç katından fazla.

TEGV Gönüllüleri İçin Gönüllüğün Kazanımı Hem Çevresel Hem de İçsel

Gönüllüğün kazanımlarını sorguladığımızda TEGV gönüllüleri çevrelerinden saygı görmek ve iş hayatında olumlu etkilerini görmek gibi "çevresel" kazanımlardan ve "kendini işe yarar hissetmek" ve "sürekli yeni şeyler öğrenmek" gibi "içsel" kazanımlardan bahsediyorlar.

Karşılıklı İletişim Arttıkça Değişim ve Kazanım Algısı Artıyor

Araştırma çalışması gösterdi ki gönüllülerin diğer gönüllülerle kurdukları iletişim düzeyi arttıkça; her açıdan değişim ve kazanım algıları yükselmekte. Başka bir deyişle gönüllülerin diğer gönüllülerle iletişim kurmaları kazanımlar ve değişim algıları üzerinde çarpan etkisi yapıyor. Gönüllülerin kazanımlar ve değişim konusundaki algıları arttıkça, TEGV'de gönüllülük yapmaktan tatmin düzeyleri ve sonuç olarak TEGV elçilikleri artıyor.

Bu araştırmanın sonucu gösteriyor ki, TEGV gönüllüsü olmakla gelen kişisel tatmin ve genel mutluluk düzeyleri artmakta, gönüllülerin kendileri ile ilgili olumsuz algıları azalmaktadır. Aynı zamanda dışlanmışlık hissi azalırken, empati kurma ve sosyal sorumluluk duyguları gelişmektedir.

Sonuç

Çocukların TEGV'de buldukları sürede ve kendilerini özgürce ifade edebildikleri çocuk dostu ortamlarda, başarı algılarının olumlu yönde değiştiği gözlemlenmiştir. Kendileri de akranları tarafından eğitilen, ardından çocuk ve akranlarına eğitim veren gönüllüler, bu makalede yazan sonuçların ortaya çıkmasını sağlayan mimarlardır.

Türkiye'de Afet Yönetiminde Gönüllülük

Elvan Cantekin, Mahalle Afet Gönüllüleri Vakfı (MAG)

Deprem ya da diğer doğal afetler meydana geldiğinde kurbanların pek çoğu profesyoneller tarafından değil bölgede yaşayan diğer insanlar, komşular ve akrabalar tarafından kurtarılır. Çok önemli bir gerçek ise depremin gerçekleşmesinin ardından geçen 72 saatlik sürede hayatta kalma olasılığının her saat daha da azalmasıdır. Dolayısıyla derhal olay yerine ulaşma şansı bulunan yerli halk, yaralıları kurtarma konusunda profesyonel yardım ekiplerinden çok daha fazla şansa sahiptir, özellikle de bu yerli halk, kurtarma konusunda eğitilmiş ve örgütlü ise.

Geçmişteki deneyimler, herhangi bir acil durum yönetim sisteminin etkinliğinin toplumun becerileri, örgütlülüğü, yetenekleri ve bağlılığına bağlı olduğunu göstermektedir. Mahalle Afet Gönüllüleri (MAG) Vakfı, Türk toplumunun olası bir felakete hazırlıklı olmasını sağlamak üzere kurulmuş bir sivil inisiyatif. Vakfın görevi, Türkiye genelinde felaket sonrasında ilk yardım ekibi görevi gerçekleştirmek, yaralılara yardım etmek ve kritik arama kurtarma çalışmalarını yürütmek üzere Mahalle Afet Gönüllüleri takımları oluşturarak olası bir doğal afet sonrasında mümkün olduğunca çok sayıda kişinin hayatının kurtarılmasını sağlamak. Vakfın bunun için her bir aileyi ve şirketi içinde bulunduğu çevreyi daha güvenli hale getirmek üzere çalışma konusunda bilinçlendirmek üzere kampanyalar yürütüyor ve mühendislerin, mimarların, sağlık profesyonellerinin ve hükümet yetkililerinin etkin bir biçimde eğitim almalarını sağlamak için üniversiteler ve profesyonel kuruluşlarla iş birliği içerisinde çalışmalar yürütüyor. 2013 yaz mevsimi itibarıyla, MAG Vakfı İstanbul, Kocaeli, Yalova, İzmir ve Bursa illerinde 107 mahallede 500'den fazla gönüllüyü eğitti, ekipman sağladı ve örgütledi. Bu gönüllü ağı aracılığıyla yüzbinlerce konut sakini ve öğrenciyi ulaştı ve bu kişiler doğal afete hazırlıklı olma ve riskin azaltılması konularında eğitildi.

yönetimine gönüllü katılımı teşvik edilmekte ve bu konuda teşvik edici ve kolaylaştırıcı önlemler alınmaktadır. Birleşmiş Milletler'in öncülüğünde oluşturulan Afet Risklerinin Azaltılması Hyogo Çerçeve Eylem Planı (2005)'inde afet risklerinin azaltılması çabalarına halkın katılımını teşvik edilmesi önerilmiş ve gönüllülüğün afet yönetiminde sivil toplumun katılımının, dolayısıyla da afetlerle baş edebilirliğin sağlanmasında önemli etmen olduğu vurgulanarak "Gönüllülük ruhunu güçlendirin" denilmiştir.⁵⁰

Plan, yerel düzeyde afetlerle mücadelede etkinlik ve sürdürülebilirlik için sivil toplum

insanlar için fiziksel, ekonomik, sosyal ve çevresel kayıplar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplulukları etkileyen, etkilenen topluluğun kendi imkân ve kaynaklarını kullanarak baş edemeyeceği doğal, teknolojik veya insan kökenli olayların sonuçlarına afet denilmektedir.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de gönüllü çalışmanın en yaygın olarak yapıldığı alanlardan bir tanesi afetdir. Son dönemlere kadar afet konusunda yapılan çalışmalar çok önemli oranda afet sonrasında gerçekleştirilen kriz yönetimi, arama-kurtarma, insani yardım ve acil barınma ihtiyaçlarının karşılanması etrafında yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla, gönüllülerin katılımı da bu alanlarla sınırlı kalmıştır.

Afet Yönetiminde gönüllü katılımı geniş bir yelpaze içersinde gerçekleşmektedir. Bunlar, arama kurtarma, ilkyardım, ulaşım; ambulans hizmetlerine destek; yardım ve kriz merkezlerine destek, hastahanedeki destek hizmetleri, giyinme, barınma, telefon destek hattı, kültürel ve ruhsal destek; içecek, çocuklara bakıcılık, haberleşme, hayvanların bakımı; dinlenme, dokümantasyon gibi çok değişik kapsamda ve disiplinlerde gerçekleşmektedir.

Bu gerçekten hareketle tüm dünyada afet

⁵⁰ http://www.unisdr.org/files/1037_1yogoframeworkforactionenglish.pdf

kuruluşlarının, yerel toplum kuruluşlarının katılımı için daha fazla olanaklar yaratılmasını, daha çok destek sağlanmasını ve gönüllülüğün teşvik edilmesi daha ön plana çıkartılmasını ve bu çalışmaların daha sistematik olarak yapılmasını öngörmektedir.

Yakın Tarihimizde Afet Yönetiminde Gönüllülük

1999 Öncesi

Sivil toplum kuruluşlarının sivil savunma hizmetlerine katılımına ilişkin ilk düzenleme 1958 yılında çıkartılan Sivil Savunma Kanununun 11. maddesinde görülmektedir. Bu maddede "sosyal yardım kuruluşlarının sivil savunma hizmetlerine katılım esasları Sivil Savunma Genel Müdürlüğü veya mahallin en büyük mülki idare amiriyle söz konusu kuruluşların sorumlu idarecileri ile müştereken tespit olunur" denilmektedir.

1999 yılına kadar afetlerde gönüllü çalışmaları örgütlü olmaktan daha çok, afetin hemen ardından harekete geçen yardım faaliyetleri olarak kendini göstermektedir. Bu çalışmalarda çeşitli gençlik gruplarının çalışmaları, bazı basın organları etrafında oluşturulan yardım grupları, Kızılay bünyesinde mevcut gönüllü yapılanmasını yer aldığını görüyoruz. Ayrıca çeşitli merkezlerde düzenlenen yardım kampanyalarında yer alan çoğunluğu spontane gönüllülerden oluşan bir çalışmadan söz etmek de mümkün. Afetlerde gönüllü çalışmalar için dönüm noktası olan 1999 depremlerine kadar örgütlü çalışmalardan örnek vermek gerekirse, Telsiz Radyo Amatörleri Cemiyeti (TRAC) 1991 Tiflis ve 1992 Erzincan depremlerinde çalışmalarda resmi ekiplerle birlikte yer aldığını ve 18 Ekim 1993 tarihinde Sivil Savunma Genel Müdürlüğü ile işbirliği protokolünü imzalayarak bu alanda ilk olduğunu görüyoruz. 1998 Adana Ceyhan depreminde gönüllü olarak arama kurtarma çalışmalarına katılan Arama Kurtarma Derneği (AKUT) ise 25 Ağustos 1998 yılında protokol imzalamıştır.⁵¹

1999 ve Sonrası

1999 Marmara Depremi afet alanında gönüllü çalışmalar konusunda bir dönüm noktası olmuştur. Çeşitli alanlarda aktif birçok gönüllü kuruluş, çok kısa bir sürede harekete geçerek afet bölgesinde faaliyet göstermeye başlamış ve organize olmakta zorluk çeken kamu kurumlarının da boşluğunu doldurmuşlardır.

Öncelikle arama kurtarma alanında başlayan gönüllü çalışmaları, çok kısa sürede insani yardım ve sonrasında da hayatın normale döndürülmesi çalışmalarında uzun bir süre devam etmiştir. Depremin hemen ardından bireysel girişimler olarak başlayan çalışmalar çok geçmeden örgütlenmeye başlamış ve çok kısa süre içerisinde sayıları yüzlerle ifade edilebilecek sivil toplum kuruluşu ortaya çıkmıştır. Örneğin Afete Karşı Sivil Koordinasyon (ASK) 17 Ağustos depreminin hemen ertesinde İstanbul'da bir araya gelen birçok gönüllü sivil toplum kuruluşunun ve gönüllülerin çalışmaları sonrasında oluşturulan bir sivil toplum yapılanmasıdır. Gene aynı şekilde Ağ 17, ağırlıklı olarak internet üzerinden örgütlenip, afet bölgesinde çok yoğun faaliyet gösteren bir başka oluşumdur.

⁵¹ *Sivil Savunma Genel Müdürlüğü Sunumu, Sivil Toplum Kuruluşlarının ve Gönüllülerin Afet Yönetim Modeline Katkıları Sempozyumu, Afet Karşı Sivil Koordinasyonu Destekleme Derneği, 3-4 Temmuz 2004, İstanbul*

Öte yandan, asıl çalışma alanı afet olmayıp, 17 Ağustos depreminin hemen ardından bu alanda çalışmalar başlayan yüzlerce gönüllü kuruluş, ilk müdahale ve insani yardım, hayatın normale döndürülmesi gibi çalışmaların içerisinde yer almıştır.

Depremi ilk şoku atlattıldıktan sonra gönüllü kuruluşların başarılı, başarılı olduğu kadar medyanın da desteği ile görünür çalışmaları, afetin yarattığı endişe ve farkındalık gönüllü yapılanmaların sayısının hızla artması sonucunu doğurmuştur. Afete yönelik çalışmalar göstermektedir ki; afet öncesi, sırası ve sonrası faaliyetleri içeren pek çok çalışma alanı arasında sivil toplum kuruluşlarının katılımı daha çok arama kurtarma alanına yoğunlaşmıştır.

1999 depremlerin ardından 7126 sayılı Sivil Savunma Kanununda değişiklik yapılmış ve "gönüllü kişiler ve kuruluşlar İçişleri Bakanlığı'nca belirlenecek esaslar çerçevesinde, sivil savunma teşkilatının eşgüdümünde sivil savunma hizmetlerine katılabilirler" hükmü eklenmiştir. Bu değişikliğe istinaden Mayıs 2000'de Gönüllülerin Sivil Savunma Hizmetlerine Katılma Esasları yönergesi çıkarılmıştır. Uzun yıllar mükellefiyet esası ile sivillerin katılımını gerçekleştirmeye çalışan devlet, karşılaştığı bu yeni olguyu düzenlemek ve denetleyebilmek için hazırladığı bu yeni mevzuatta eski alışkanlıkların kurtulabilmiş değildir. Yaklaşım gene bir tür tek taraflı mükellefiyet uygulamasını andırmakta ancak "gönüllülük" ve "sivil toplum kuruluşları" gibi kavramlar mevcut yapının içerisine yerleştirilmektedir.

Öte yandan, 1999 Marmara ve Düzce depremlerinden çıkartılan dersler doğrultusunda, afet sonrası yardım ve iyileştirme çalışmalarına ek olarak STK'lar, yerel düzeyde kapasite oluşturarak afet öncesi hazırlık ve risk azaltımına çalışmaları yapmaya, kamuoyunda afet bilinci oluşturma kampanyaları, çalıştaylar ve konferanslar düzenleme gibi birçok alanda çok önemli rol oynamaya başladılar. Örneğin 2001 yılında Kocaeli'de filizlenen Mahalle Afet Gönüllüleri uygulaması kısa sürede Yalova, İstanbul, İzmir ve Bursa'ya yayılarak toplum tabanlı afet risklerinin azaltılması çalışmalarında örnek bir model oldu. Çeşitli illerde Toplum Afet Gönüllüsü uygulamaları Sivil Savunma teşkilatı işbirliği ile hayata geçirildi. STK'lar, kamu-özel sektör ile işbirliği yaparak projeler geliştirmeye başladılar.

Afet yönetiminde ortaya çıkan aksaklıkların giderilmesi amacıyla afet konusunda faaliyet gösteren bazı kuruluşların aynı çatı altında toplanarak Başbakanlığa bağlı bir kurum oluşturulması için 2009 yılında Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) kurulmuştur. Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü kapatılarak görevleri bu başkanlığının uhdesine devredilmiştir. Bir taraftan Avrupa Birliği uyum çalışmalarının etkisi, öte yandan, Türkiye afet yönetiminde kriz yönetim anlayışından, risk yönetimi yaklaşımına geçiş çabaları ve sivil toplum kuruluşları ve gönüllülerin çeşitli olaylarda gösterdikleri yadsınamaz etkinlik yeni başkanlığın kuruluş mevzuatında bireysel ve örgütlü gönüllüğün ilk defa yer alması ve kurum yöneticilerin söylemlerinde sık sık yer bulması sonucunu doğurmuştur.

AFAD'ın kuruluşunun hemen ardından oluşturulan Deprem Danışma Kurulu ülkenin deprem stratejisinin temel ilkelerini belirlerken "Kapsamlı afet yönetiminin her aşamasında bireysel ve örgütlü gönüllüler önemli yer tutar. Bu durumda afet konusunda çalışan STK ve gönüllülerin afet yönetimi erkini elinde tutan kamu kurumlarıyla olan ilişkilerinin geliştirilmesi, afet yönetimi ve

mevzuatındaki yerlerinin belirlenmesi ve afet yönetimi konularında da eğitilmesi gerekmektedir” tespitinde bulunmuştur.⁵²

18.08.2011 tarih ve 28029 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe yürürlüğe giren Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2013)⁵³ adlı belgede afet gönüllülük sisteminin kurulması, gönüllülüğün teşvik edilmesi, asgari standartların oluşturulması ve bu amaçla yapılacak çalışmalar Strateji C.1.4 başlığı altında irdelenmiştir.

Bugün gelinen noktada, afet alanında gönüllü çalışma konusunda ortak bir dil ve anlayışa ulaşma konusunda önemli adımlar atılmıştır. Marmara depremini takip eden dönemde, gönüllü kişi ve kuruluşlar ile kamu kurumları arasında işbirliği kanalları çoğalmış, birçok STK kamu ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği sayesinde kıymetli birikimler edinmiştir. Van depreminde ve yakın zamanda yaşanan Suriye kriziyle tekrar gündeme geldiği üzere, Türkiye’yi etkileyen tüm afetlerde STK’lar, afetlerden etkilenen topluluklara insani yardım sağlama anlamında çok önemli bir rol oynadılar. STK’ların hedef gruplarının çeşitliliği ve hızlı bir şekilde müdahale etme becerileri, kaynakları afetlerden etkilenen topluluklara ve bireylere ulaştırma anlamında başarılı olmalarını sağlamıştır. Yara sarma odaklı anlayışın yanında koruyucu ve önleyici çalışmaları da gündemleri haline getiren STK’lar, artık afet yönetimi çalışmaları içerisinde daha kapsamlı olarak yer almaktadır.

Son yıllarda ülke dışındaki afet durumlarında da Türkiye’den gönüllü kuruluşların etkin olduğunu görülmektedir. Doğa ve insan kaynaklı afet yaşanan bölgelere yapılan insani yardımlarda, devlet politikasındaki açılımlara paralel olarak birçok sivil toplum kuruluşu ve gönüllüler değişik ülkelerde faaliyet göstermeye başlamıştır.

Gönüllülük ve Katılımcılık

Hyogo Çerçeve Eylem Planında da belirtildiği gibi gönüllülük afet yönetimine sivil toplumun katılımı için en önemli araçlardan biridir. Afet risklerinin azaltılması sadece hükümetlerin yapabileceği bir şey değildir. Çok paydaşlı katılım en etkin yoldur. Yerel grupların ve gönüllülerin katılımı yerel ihtiyaçları anlamak ve bu ihtiyaçlara çözüm getirmek anlamında hayati önemdedir. Eğitilmiş, örgütlenmiş ve kendi ayakları üzerinde durabilecek toplum-temelli organizasyonlar (yapılanmalar) afete karşı etkin bir mücadele için ön şarttır.

Şayet; kültürel ve sosyal yapıdaki farklılıkları, mevcut kapasite ve yetkinlikleri dikkate alıyorsa, halkın yerelde katılımını teşvik ediyorsa, çok ortaklıysa, iyi koordine ediliyor, yönetiliyor ve destekleniyorsa, kabul edilebilir standartlarda eğitim sağlanabiliyor ve teşvik edilerek gönüllülerin yetkinlikleri geliştirilebiliyorsa, kazanılan bu yetkinliklerle bireylerin ve toplulukların afette zarar görme riskleri azalıyorsa, gönüllü katkısı paha biçilmezdir.

Yaşanan Sıkıntılar ve Çözüm Önerileri

Bugün için, afetlerde gönüllü katılım konusunda tüm aktörlerin hevesli ve istekli olmalarına

⁵² *Ulusal Deprem Stratejisinin Temel İlkeleri, T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Deprem Danışma Kurulu, Aralık 2010, Sayfa 18.*

⁵³ https://www.afad.gov.tr/UserFiles/File/udsep_1402013_kitap.pdf

karşın, Marmara depreminin üzerinden geçen 14 seneye rağmen bu konuda arzulan gelişim kaydedilememiştir. Dolayısıyla, çok önemli bir potansiyel tam randımanlı olarak kullanılamamaktadır. Karşımızdaki sorunlar şunlardır:

Mevcut afet yönetimi sisteminde gönüllü katılımına izin veren ve onu teşvik eden sağlıklı bir yapı yoktur. Sivil toplumun karar verme mekanizmalarına katılımını teşvik için yeni ve yaratıcı fikirler geliştiren, yerelde de gönüllüğü cesaretlendirici yollar aranmalıdır. Gönüllü katılımın tüm potansiyelinden yararlanılabilmesi için hükümetlerin gerekli yasal çerçeveyi oluşturmaları gerekir.

Gönüllü katılımında stratejik bir seçim yapılmalıdır. İstenen devlete ait işlevleri yerine getirilmesine yardımcı olacak etkin teknisyenler varlığı mıdır yoksa yerel ve merkezi hükümet kurumları ile işbirliği yapmaya hazır sivil yapılanmalar mı? Bugün için kamu tarafında beklentinin ilk tercih yönünde olduğu gözlenmektedir. Bu sürdürülebilir bir katılım modeli oluşturma önünde bir engeldir.

Gönüllülerin afet alanındaki çalışmalarının kamu yönetimleri tarafından kabul ve teşvik görmesi yanında takdir edilmesi gerekir. Bu kabul ve takdirin sözde kalmaması, gönüllü çalışmalarına mali ve insani kaynakların temini ile etkin bir gönüllü yönetimi uygulamasının afet yönetim sistemi içerisine entegrasyonu gerçekleştirilmelidir.

Afet yönetiminde faaliyet gösteren gönüllü kişi ve kuruluşların çalıştıkları alanlarda belli bilgi, beceri ekipman ve organizasyona sahip olmaları gerekmektedir. Ülkemizde bu anlamda ciddi eksiklikler mevcuttur. Çözüm olarak öngörülen akreditasyon uygulaması son dönemde gözle görülür bir çaba olmasına karşın bir türlü uygulamaya konulamamıştır. Akreditasyon uygulamalarının kıstatlayıcı ve dışlayıcı değil, öğrenmeyi ve gönüllü katılımı teşvik edici olması gerekmektedir.

Merkezi hükümetler gönüllü yönetimi konusunda standartlar ve programlar geliştirmeli ve bunların yerelde uygulanmasını sağlamalıdır. Yerinden yönetim yerel katılımı artırır, kişilerin kendi çıkarları ve hemşehrilerinin iyiliği için gönüllü olarak çalışmalarda yer almalarını teşvik eder.

Ülkemizdeki STK'ların afet ve insani yardım alanındaki uluslararası standartları bilmiyor veya uygula(ya)mıyor olmalarında ayrı bir sorundur. STK yöneticilerinin ve gönüllülerin bu konuda kapasitelerini değiştirmeleri acilen gerekmektedir.

Afet alanında çalışan STK'lar, gönüllü kişiler arasında ve bunlarla kamu kurumları arasında iletişim kopukluğu ve koordinasyonsuzluk kronik boyutlardadır. Çocuk Vakfı'nın 2012 yılında hazırladığı Van Depremi Sosyolojik Gözlem Raporu'na göre, Van depremi sonrasında STK'lar arasında da bir koordinasyon olmadığı, STK'lar birbirinden habersiz aynı kitleye çok sayıda yardım dağıttıkları ifade edilmiştir⁵⁴. Gönüllüler arasında bilgi ve tecrübe akışını sağlayacak, platform/ağ vb yapılanmalar yoktur. Çok büyük kaynak kaybına ve kargaşaya ve sürtüşmelere yol açan bu durumun oluşturulacak bir Sivil Toplum Afet Platformu (SITAP) ile düzeltilmesine

⁵⁴ http://www.cocukvakfi.org.tr/resource/docs/sosyolojik_gozlem_raporu.doc

çalışılmaktadır. Bu platform ile paydaşlar arasında bilgi paylaşımı ve ortak çalışma alanı yaratılması amaçlanmaktadır.

Gönüllülük konusunda araştırma eksikliği, gönüllü kapasitesi ve faaliyetlerine ilişkin kayıtların yetersizliği son yıllarda bu konuda yapılan ciddi çalışmalara karşın hala çok yetersizdir. Kamu kaynaklarının ve özellikle mali desteklerin varlığından söz etmek mümkün değildir. Gönüllülük alanında çalışan profesyonellerin yetkinliklerini arttırbilmeleri için yeterli fırsatlar mevcut değildir.

Günümüzde gönüllülük alanı son derece dinamik ve büyümektedir. Afet gönüllülüğü yapılanmalarının afet yönetimi içerisindeki öneminin gittikçe daha iyi anlaşılması ve itibar kazanması neticesinde ülkemizde kamu kurumlarının bu yapılanmaları kendi elleriyle gerçekleştirme eğilimini ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu yapılanmaların kamu kurumları tarafından oluşturulmaya veya oluşturulmaya çalışması beraberinde gönüllülük kavramının içini boşaltması ve toplumsal dinamizme de engel teşkil etmesi tehlikesini yaratmaktadır.

Sonuç

Ülkemizde afet yönetiminde gönüllü katılımının etkin hale getirilmesi ve yukarıda sayılan sorunlara çözüm bulunması için;

- Afet yönetimine gönüllü kişi ve kuruluşların katılımının altyapısını oluşturacak, düzenleyici, destekleyici ve teşvik edici mevzuatın oluşturulması,
- Afet yönetimi alanında STKların kamu kurumlarıyla olan ilişkilerin ve birlikte çalışma olanaklarının geliştirilmesi,
- İlgili STK'lar arasında iletişim, bilgi akışı ve koordinasyon sağlanması,
- Afete yönetimi çalışmaları kapsamında uluslararası standartların, bilinirliğinin ve uygulanırlılığının artırılması, eğitici yayınların, raporların derlenerek elektronik ortamda ulaşılabilir hale getirilmesi,
- Afet alanında gönüllü ve profesyonel insan kaynağının geliştirilmesi,
- Yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası ölçekte afet yönetimi çalışmalarına STK'ların yaygın ve aktif katılımının sağlanması, gerekmektedir.

Türkiye'de Kurumsal Gönüllülük

Başak Güçlü, Özel Sektör Gönüllüleri Derneği

2002 yılında kurulan Özel Sektör Gönüllüleri Derneği (ÖSGD), gönüllülük yoluyla sivil toplumu güçlendirmek için insan kaynaklarını ve özel sektör uzmanlığını geliştirir. Dernek, özel şirketleri kendi çalışan gönüllülük programlarını geliştirme konusunda destekler. ÖSGD'nin hedefleri, halk ve şirketler arasında dinamik bir ilişki kurmak; Türkiye'deki şirketlerde çalışan gönüllülüğüne önderlik etmek ve bunu teşvik etmek; toplum için önemli olan konularla ilgili çözümler üretmek üzere kâr amacı gütmeyen sektörler ve kamu sektörü ile işbirliği içerisinde çalışmalar yürütmektir. ÖSGD şirketlere çalışan gönüllülüğü programlarını hayata geçirme konusunda yardımcı olur; anlık gönüllülük programı yönetimi hizmetleri sunar; gönüllülük projeleri geliştirir; şirket gönüllülük günleri düzenler ve sosyal girişimcilik ve liderlik gelişimi programları yürütür.

Kurumsal Gönüllülük bir başka deyişle çalışan gönüllülüğü son 10 yıldır Özel Sektör Gönüllüleri Derneği (ÖSGD)'nin kurulması ve çeşitli alanlarda çalışmalarına başlaması ile iş dünyası kavramları arasına yerleşti. Türkiye'de sivil toplumun önemli bir değişim ve dönüşüm yaşadığı 1999 depremi sonrası ve Birleşmiş Milletler 2001 Dünya Gönüllüler Yılı'nın Türkiye çalışmalarının hemen ardından kuruldu ÖSGD.

Kuruluşundaki temel nokta, özel sektörün bilgi, beceri ve zamanlarını gönüllülük yolu ile sivil topluma aktarmaktır. 2003 yılında 30 üye şirketin liderliği ile faaliyetlerine başlayan ÖSGD, 2013 yılı itibarı ile 170,000'den fazla çalışanı

olan 70 üye şirketin 8,000'den fazla gönüllü çalışanın yarattığı etki ve enerji ile çalışmalarını sürdürüyor.

Şirket içinde, gönüllülüğün aynı iş hedefleri gibi, organize, hedefleri belirlenmiş, ölçümlenen şekilde yönetilmesine, "Kurumsal Gönüllülük Programı" diyoruz. Kurumsal Gönüllülük Programı bütün gönüllülük projelerinin ve etkinliklerin tek bir çatı altında toplanması ve planlı bir şekilde yönetilmesidir. ÖSGD'nin liderliği ve yöntemi ile son on sene içinde uluslararası bir çok örnek uygulama geliştirildi ve başarıyla yönetilmeye devam ediyor.

Kurumsal Gönüllülük Programı'nın Kurumsal Sosyal Sorumluluk(KSS) kapsamında hangi noktada durduğuna da değinirsek; KSS aktiviteleri şirket bünyesinde sadece toplumsal ihtiyaçlara çözüm bulma aşaması ile sınırlı değildir. Aynı zamanda iş yapma yöntemi, kültürü ve sistemleri ile doğru yapıların kurumunu, gelişimini ve iyileşmesini destekleyecek yaklaşımlar içermektedir. KSS faaliyetlerinin bu yönü daha genel kabul görmüş standartlar ve bu standartlara uyum gerekliliği olarak algılanmaktadır. Şirketler için, Kurumsal Sosyal Sorumluluk faaliyetlerinin temeli oluşturulan Küresel İlkeler Sözleşmesi (Global Compact) ve Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative-GRI) Yönergesi kurumsal gönüllülük programları açısından da eşit derecede önem teşkil ediyor. Standartlar, gönüllülük uygulamaları sırasında kurumlara yol gösterici ve yönlendirici nitelikte.

Şirketler, KSS faaliyetlerine çalışanları da dahil ettiğinde çalışanların "sosyal sorumluluk" bilincini geliştirmeleri yanısıra katılımları ile daha etkili sonuçlar elde edebilecek, standartlara uyum ve iyileştirme anlayışı şirket kültürüne daha güçlü bir şekilde dahil olabilecektir.

Kurumsal gönüllülük, gönüllülük çalışmalarının şirketlerin hamiliğinde, onların desteği ve yönlendirmesi ile gerçekleşmesidir. Özel sektörde pek çok çalışan, seçtikleri sivil toplum

*Gönüllülük, insanların doğasında olan
"yararlı olma" duygusunu, parasal
karşılık beklemeden bir amaca
bağlanma, içinde bulunduğu topluma
bir değer katma ihtiyacını en iyi şekilde
karşalayabilmelerini sağlar.*
Dr. Yılmaz Argüden
ARGE Danışmanlık / ÖSGD Başkan
Yardımcısı

kuruluşlarında ya da bağımsız olarak kendi inisiyatifleri ile gönüllülük faaliyetleri yapmaktadır. Kurumsal Gönüllülük çalışmalarında ise şirket, çalışanlarının hepsini kapsayarak gönüllülüğün sistemli şekilde yapılmasına olanak

sağlamaktadır. Şirketler çalışanlarını teşvik eder ve kolektif olarak belirli alanlarda faaliyetler göstermesini destekler.

Kurumsal Gönüllülük Programı uygulamaları arasında incelenebilecek örnekler paylaşabiliriz;

- Bilim İlaç - Bilim İlaç Toplum Takımı
- Borusan Holding - Okyanus Gönüllü Borusanlılar Platformu
- Boyner Grubu - Boyner Grubu Gönüllüleri
- IBM - Kurumsal Hizmet Gücü
- Garanti Bankası - Gönüllü Yoncalar

Kurumsal Gönüllülük Programlarının, kurumların sosyal sorumluluk alanları, çalışanların ilgisi, iş alanı gibi bir çok faktörle şekillenirken hem şirkete hem çalışana hem de işbirliği yapılan kuruma sağladığı değerli katkıları bulunuyor.

Çalışanlar tarafında sağlanan faydalar arasında; profesyonel ve kişisel gelişime, yetkinlik gelişimine katkı sağlaması, daha pozitif bakış açısı yaratması ve hayata anlam katması gibi faydalarına ek olarak; sosyal farkındalık ve sorumluluk duygusu yaratması, kişisel değer ve inançları yansıtabilme fırsatı sunması, birçok toplumsal konuda bilinçlendirmesi, kişileri iş hayatında farklılaştıran bir çok becerinin kazanılması ve özellikle yeni kuşağın iş-yaşam dengesi ihtiyacına katkıda bulunmasını sıralayabiliriz.

Gönüllülük çalışmalarının, şirketlerin iç iletişimine ölçülebilir faydalar sağlaması hem insan kaynakları hem de iletişimciler tarafından önemli bir araç olarak değerlendiriliyor; çalışan motivasyonuna katkı sağlaması, pozitif çalışma ortamının yaratılması, çalışanların kuruma bağlılığının artması, çalışanların iş performanslarının artması, ilgi alanlarının desteklenmesi, sosyal konuların kurum kültürüne entegre edilmesi, çalışan aileleri ile iletişimin sağlanması ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projelerine çalışan katılımının sağlanması ilk akla gelen faydalar arasında.

Ayrıca, gönüllülük çalışmalarının kurumun itibarı açısından iyi kurumsal vatandaşlığın göstergesi olması, organizasyonlar arası iletişim ağını güçlendirme potansiyeli ve motivasyon ve verimliliği geliştirme aracı olmasına katkı sağlanması da kurum iletişimde gönüllülüğün önceliklendirilmesini sağlamakta.

Özel sektörün profesyonel iş gücünün toplumsal konularda yarattığı değerini yanı sıra, sivil toplum kuruluşları nezdinde, insan kaynağı desteği sağlanması, yönetim kalitesi, finansal desteklerin ve kurumların bilinirliklerinin artması gibi olumlu sonuçlar getiriyor. Özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının doğru işbirlikleri ile iyi örneklerin yaygınlaşması da sayılabilecek bir diğer katkı.

Kurumsal Gönüllülük Programları'na değinirken, birkaç adımla kolayca işe başlayabilmeleri için önerileri sıralayacak olursak;

- Şirketin üst yönetimin desteğini alın; gönüllülüğü kurumunuzun tüm süreçlerine ve kültürüne dahil edin,
- Şirket içinde hali hazırda var olan ve istekli olan gönüllüleri bulun; gönüllü takımlar kurumlar içinde çok değerli farklar yaratıyor.
- Gönüllü grubunu kurun, markanızı oluşturun; gönüllü grubunuzun logosu ve tanımlanmış bir misyonu olmalı.
- Organizasyon şemasını oluşturun, rol ve sorumlulukları belirleyin.
- Amaçları ve Hedefleri belirleyin; Hedeflerinizi, kaç gönüllüye ulaşmayı ve kaç projeyi gerçekleştirmeyi hedeflediğinizi tanımlayın.
- Doğru projeyi seçin alanları belirleyin; kurumunuz hangi konuya önem veriyor? Gönüllüleriniz en çok hangi toplumsal konulara eğilmek istiyor? En fazla gönüllüyü nasıl bir proje ile çekebilirsiniz?
- Alanlarında uzman Sivil Toplum Kuruluşları ile ortaklık yapın,
- İletişime önem verin; Kurum içerisinde herkesin farkındalığını ve motivasyonu arttıracak yaratıcı yöntemleri deneyebilirsiniz.
- Gönüllülerinizi ödüllendirin, motive edin

Bu adımları başarılı bir şekilde uygulayan şirketlerin katıldığı önemli bir değerlendirme sistemi de ÖSGD tarafından 2007 yılında Gönülden Ödüller; Özel Sektörde Kurumsal Gönüllülük Ödülleri adıyla başlatıldı. Kurumsal Gönüllülük Programları alanında başarı kriterlerinin belirlendiği ödül sürecinin amacı; özel sektördeki gönüllülük çalışmaları ve bu alandaki başarıları desteklemek, toplumda fark yaratan iyi örnekleri ödüllendirmek ve özel sektörde gönüllülüğün yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmak.

Ödüller, 3 farklı kategoride veriliyor;

En Başarılı Gönüllülük Programı Ödülü; Gönüllülük Programı'nı kurumsal bir şekilde ve etkin olarak yürüten ve kurum çalışanlarında gönüllülüğü yaygınlaştırmada başarılı olan şirketin ödüllendirilmesini içeriyor.

En Başarılı Gönüllülük Projesi Ödülü ise toplumun bir ihtiyacını karşılamada başarılı olan ve/veya ilgili konuda önemli derecede katma değer ve pozitif etki yaratan Gönüllülük Projesi'nin ödüllendirilmesidir.

Özel sektörün yaratıcılık ve yenilikçilik alanında fark yaratabildiği noktada **En Yaratıcı Gönüllülük Projesi Ödülü** ise bir toplumsal ihtiyaç belirleyerek buna yaratıcı ve kalıcı çözüm geliştiren Gönüllülük Projesi'nin ödüllendirilmesini kapsıyor.

Gönülden Ödüller'de ödüle değer görülen birkaç uygulama örneğini özetleyebiliriz;

VİKO - Aydınlik Toplum Gönüllüleri – En Başarılı Gönüllülük Programı 2012

VİKO, gönüllülük çalışmalarını "VİKO Aydınlik Toplum Gönüllüleri" adıyla yürütmektedir. "İşğe Muhtaç Her Sosyal Konuda Tüm Gönümüzle Aydınlatmak İçin Varız" sloganı ile KSS projelerinde

"Hayatının bir döneminde - ve daha iyisi, her zaman- gönüllü olarak ağaç dikenleri, öğrenci kulüplerinde konferanslar düzenleyenleri, temizlik kampanyalarına katılanları, mahallenin çocuklarına ders verenleri kaçırmayın. Hele bir de bunları örgütlü olarak yapmışlarsa... Çünkü gönüllüler bilgilerini, insanları, zamanlarını ve hatta kendi enerjilerini yönetme deneyimi kazanır. Ayrıca onlar çok çeşitli kişilerle çalıştıkları için iletişimi güçlü, çevresi geniş kişilerdir."
İdil Türkmenoğlu
İK Yöneticisi-Yazar , ÖSGD Yönetim Kurulu Üyesi

aktif olarak katılım gösteren VİKO çalışanları "kelebek etkisi" teorisine dayanan bir anlayışla, bugün toplum için oluşturulan her bir ışığın, gelecekte dünyayı aydınlatacak enerjilere dönüştüğünün farkındadır. VİKO Aydınlık Toplum Gönüllüleri yıl içerisinde toplumdan gelen talepler ve çalışan önerileriyle projelerini planlamakta, her bir bireyin "Dünya ve Gelecek için ne yapıyorum?" sorusunu kendisine sormasına fırsat vermektedir. Meslek Eğitimine Destek, Yetişkin Okuma Yazma Kursları, Köy Okulları Projeleri, GIVE&GAIN Çalışan Gönüllülüğü Günleri, Okullarda Enerji Verimliliği Projesi, Ağaçlandırma Projeleri, Kan Bağışı Kampanyaları ve Geri dönüşüm projeleri VİKO Aydınlık Toplum Gönüllülerinin projelerinden bazılarıdır.

Koç Holding – Ülkem İçin – En Başarılı Gönüllülük Programı Ödülü 2011

"Ülkem İçin" Koç şirketleri, çalışanları, bayileri ve tedarikçileri arasında toplumsal sorunlara karşı katılımcı bir tutum geliştirmeyi amaçlamaktadır. 2006 yılında başlayan "Ülkem İçin"de iki yılda bir değişen tema çerçevesinde uygulama yapısı belirlenmektedir. 2006-2007'de 81 ilde, "sorumlu vatandaşlık" örneği ile 387 yerel projeye imza atılmıştır. Okul tadilatları, ekipman destekleri, sağlık ocaklarına destek, hayvan barınakları oluşturulması, çevre düzenlemeleri, köy yardımları gibi çalışmalar hayata geçirilen projelerden bazı örneklerdir.

2008'de çevre konusuna odaklanılmış, Çevre ve Orman Bakanlığı ve TEMA Vakfı'nın işbirliğiyle 7 bölgede "Ülkem İçin Ormanları" oluşturulmuş; 1,084,000 fidan toprakla buluşturulmuştur. 2009'da ise "Dünyayı Kurtaran Çocuk" konsepti çerçevesinde ilköğretim öğrencilerinde çevre bilincinin geliştirilmesi ve doğal kaynakların kullanımında farkındalık yaratmak amacıyla TEMA ile işbirliği içinde 81 ilde 18,000'i aşkın çocuğa çevre eğitimleri verilmiştir.

2010-2011'de Kızılay ile kan bağışının önemi konusunda toplum nezdinde farkındalık yaratmak ve gönüllü, düzenli ve bilinçli kan bağışçıları kazanılması hedeflenilmiş ve 11 Kasım 2011 itibarıyla 79,690 kişide farkındalık yaratılarak 63,650 ünite kan bağışı sağlanmıştır. Program, 2012 yılından itibaren de Engel Tanımıyorum Projesi ile devam etmektedir.

Bilim İlaç - Bilim İlaç Toplum Gönüllüleri "Kariyerimin Kontrolü Bende" Kişisel Gelişim Kongresi – En Yaratıcı Gönüllülük Projesi - 2011

"Kariyerimin Kontrolü Bende" Kişisel Gelişim Kongresi, mezun olmaya hazırlanan bir üniversite öğrencisine verilebilecek en değerli hediye kariyer ve gelişim fırsatıdır. Bilim İlaç Toplum Gönüllüleri ülkemizin doğu bölgelerindeki üniversitelerindeki öğrencileri için bu fırsatı yarattı. Bilim İlaç Toplum Gönüllüleri, potansiyeli yüksek, bilgi ve beceriler ile donanımlı bir çalışan aday olmak isteyen, üniversite öğrencilerinin profesyonel eğitimden 4 tam günlük eğitim almalarını sağlıyor. Öğrencilerine teknik ve mesleki gelişimleri yanında kişisel gelişimleri noktasında da destek olmak, kariyer gelişimi konusundaki farkındalıklarını artırmak isteyen üniversitelere telekomünikasyon, otomotiv, ilaç gibi dev sektörlerin profesyonel eğitimlerini götürüyor. Ayrıca yetenekli, potansiyel çalışanları bünyesine katmak isteyen, topluma gönüllülük yolu ile destek olmak isteyen ülkemizin önde gelen şirketine kongreye katılan öğrenciler arasından stajyer öğrencileri yönlendiriyor.

Kayıbolmamış Duyarlılıkların Ortaya Çıkarılmasında Gönüllülük Anlayışının Önemi

Aygül FAZLIOĞLU, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, şimdilerde "Toplum Kalkınmasında Gönül Elçileri" başlıklı bir proje yürütmekte ve bu proje ile Türkiye'de gönüllülüğü geliştirme ve toplumsal iyi için yurttaşları harekete geçirme hedefini gütmektedir. Makalenin yazarı bir sosyolog ve Bakanlıkta görev yapan bir bakanlık müşaviridir.

Gönüllü çalışmalar ortak çıkar ve ilgi birliği, ortak politik ve toplumsal tutumlara sahip grup ve grupların varlığını gerektirmektedir.

Tarihsel süreç içinde farklı toplumsal koşullarda, farklı gönüllü çalışmalar ortaya çıkmıştır. Kırsal alanda var olan toplumsal dayanışma, birincil

ilişkiler, aile ve akraba bağlarının güçlü olması kentsel yaşam ile birlikte zayıflamakta, ikincil ilişkiler ortaya çıkmakta, aile bağları, sosyal kontrol ile dayanışma zayıflamakta, alt gruplar oluşmakta ve böylece geleneksel toplumsal dayanışma ağları erimektedir. Ünlü Fransız sosyolog E. Durkheim., toplumlarda organik dayanışmanın teknolojik gelişme ve buna bağlı olarak ortaya çıkan iş bölümü sonucunun yerini bireyler arasında davranış, kanaat, duygu benzerliği olan mekanik bir dayanışmaya bıraktığı görüşünü ileri sürer. Durkheim'e göre mekanik dayanışmanın egemen olduğu toplumlarda bireyler düşünce ve ahlaksal açıdan homojendir. Bunun sonucunda da ortak amaç, hedef ve çıkarları olan gruplara yönelmekte, böylece gönüllü çalışmalar bütün olarak toplumun uyum içinde olmasına katkıda bulunmaktadır.

Gönüllülük; insanları mutluluğa ulaştıran, geçmiş-bugün-gelecek çizgisinin devamını sağlayan, kapsamlı, güçlü ve önemli bir hizmet anlayışıdır. Gönüllülük, bir medeniyet göstergesi olarak; maddi ve manevi gücün, birlik ve beraberliğin sembolüdür.

Gönüllülük, neredeyse insanlık tarihi kadar eski ama eskimeyen bir gerçeklik ve bir pratiktir. Bir başka ifadeyle gönüllülük; içinde yaşadığımız coğrafya için hem gelenek, hem güncellik ve hem de gelecektir.

Gönüllülük, bir bireyin maddi karşılık beklemeden ya da başka bir çıkar beklentisi içinde olmadan, ailesi ya da yakın çevresi dışındaki bireylerin yaşam kalitesini artırmak ya da genel olarak toplumun yararına olduğu düşünülen bir hedefe ulaşmak için, yalnızca içinden gelerek ve doğru olduğuna inanarak, bir toplumsal girişime destek olmasıdır.

En yalın özelliğiyle yardımlaşmada şekil bulan gönüllülük dünya üzerinde her toplumda görülen bir olgudur. Bu durumu tanımlayan terimler ve gönüllülüğün ifade biçimleri kültürden kültüre ve dilden dile değişiklik gösterse de gönüllülüğün güdüleyen değerler ortak ve evrenselidir:

Ancak, detaya inildiğinde ve günlük yaşamda karşılığı arandığında gönüllülüğün daha kapsamlı ve çok boyutlu olduğu görülmektedir.

Örneğin gönüllülük;

- Çözümü başkasından beklemek değil, bireysel gücünü çözüm bulmak için kullanmaktır.
- Başkasını mutlu etmenin en büyük mutluluk olduğunu fark etmektir.
- Güveni, dürüstlüğü ve paylaşmayı öğrenmek ve öğretmektir.
- Karşılık beklemeden sevmektir.
- Yolunda gitmeyen her şey için bireysel olarak yapılabilecek bir görev olduğunu bilmektir.
- Kendini başkasının yerine koyabilmektir.
- Karşılığını veremeyecek birine iyilik yapmanın hazzını ömür boyu kendine yaşatma demektir.

Neden “Gönüllü” Olunur?

İnsanlar, yaşadıkları toplumda bireysel veya kitlesel olarak birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Çevreden sağlığa, afetlerden insani yardıma kadar geniş bir alanda ortaya çıkan bu gelişmeler duyarlı insanları bu alanlarda bir şeyler yapma ihtiyacına yönlentmektedir.

Gönüllü olma gerekçeleri toplum yapısı ve kişisel özellikler doğrultusunda çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitliliği kişiler özelinde anlamak; iyi bir iletişim ve işbirliği içinde gönüllü hizmet sunumu ve alımındaki en önemli unsurlar içindedir. Gönüllülük vermek kadar almaya da yönelik bir etkinliktir. Gönüllülük ile iletişim becerileri, organizasyon yeteneği, kendini keşfetme, karşılıklı öğrenme ve uzmanlık becerileri gelişmektedir.

Gönüllü olma gerekçelerini kişi ve toplum odaklı nedenler olarak iki temel kategoride ele almak mümkündür. Örneğin;

Kişi odaklı nedenler;

- Bir inanca bağlılığını göstermek,
- Hayatına değişiklik katmak,
- Başkalarına yardım ederek kendini iyi hissetmek,
- Sahip olduklarını paylaşmak,
- Bilgi, beceri ve deneyimleri paylaşmak,
- Başkalarına örnek/ model olarak takdir ve övgü kazanmak,
- Belirli bir konuda yetki ve yetkinlik kazanmak,
- Kendisini ihtiyaç duyulan birisi olarak görmek,
- Sosyal bir çevre ve konum edinmek,
- Aidiyet duygusunu yaşamak,
- Ekip çalışmasının parçası olmak,
- Kendini geliştirmektir.

Toplum odaklı nedenler;

- Kamu yararı faaliyetlere katkıda bulunmak,
- Toplumsal bir soruna çözüm bulmak,
- İnanıldığı ve güvendiği bir çalışmayı veya kuruluşu desteklemek,
- İnsan kaynağı ihtiyacına katkı vermek,
- Temsil ettiği kurumun/ toplumun/ grubun tanıtımına aracı olmaktır.

Gönüllüler Neden Önemlidir?

- Kurumların/sivil toplum kuruluşlarının gönüllülerden destek alması başarı göstergesi olup, tanınırlıklarını artırır.
- Devlet ile toplum arasında köprü görevi görürler
- Devlet ile toplum arasında birer iletişim aracıdır.
- Mevcut hizmet ve çalışmaların toplum tarafından görülmesini sağlarlar.
- Yapılan çalışmaların başarısını artırır.
- Hizmetlerin sunum ve kullanımının daha etkili olmasını sağlarlar.
- Profesyonel olarak çalışan ekibe moral oluştururlar.
- İnsan kaynaklarının güçlendirilmesine katkı sağlarlar.
- Toplum kalkınmasındaki çalışmalarda katılım ve katkı kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlarlar.

Gönüllülerin Yapması Gereken İşler

Sahip olduğu bilgi birikimini, zamanını, fiziki gücünü sunabilecek durumda olan ve bunun karşılığında maddi beklentisi olmayan kişi olan gönüllülerin var olması ve kurumlar/sivil toplum örgütleri için çalışmaları kurumları güçlendiren süreçleri beraberinde getirmektedir. Toplumsal kalkınma için gönüllülerin kırılgan/hassas nüfus kesimlerine yönelik çalışmalarını içinde bulunması, zamanın, bilgisini, birikimini ve enerjisini paylaşması son derece önemlidir.

Gönüllü çalışmanın esası olan sosyal ilişkiler, bireyin ve topluluğun refahı için kritik öneme sahiptir. Dahası, gönüllülük genelde yoksulluğun, marjinalleşmenin ve eşitsizliğin diğer biçimlerinin sonucu olan sosyal dışlanmayı azaltmaktadır. Aynı zamanda gönüllülük kadın, gençler, yaşlı, engelli, kent yoksulu, topraksız, az topraklılar gibi sıklıkla dışlanan nüfus gruplarının topluluğa dâhil olmasının da bir yoludur. Özellikle kırılgan/hassas nüfus grupların topluma entegrasyonlarında gönüllülük ve gönüllü kişilerin önemli bir rolü bulunmaktadır.

Gönüllü çalışmalara katılan bireyler, hem kendilerinin hem ailelerinin hem de içinde yaşadıkları sosyal çevrenin sahip olduğu tüm olanaklarının (bilgi, beceri, sosyal ağları ve lojistik vb.) toplumun yararına olan çeşitli alanlarda kullanabilme fırsatı bulabileceği gibi bu yolla yaşadıkları topluluğun ve-veya toplumun yaşamında söz sahibi olabilmektedirler.

Gönüllülerin Yapmaması Gereken İşler

Gönüllülerin toplumsal sorunlara duyarlılığı ve toplumsal sorunlara yönelik çözüm önerileri bugünün ve geleceğin inşasına, toplumun tüm farklılık ve zenginliklerini keşfetmeye, bir arada ve birlikte yaşayabilme becerilerimizin gelişmesine büyük fırsat yaratmaktadır. Dolayısıyla gönüllüler, gönüllü çalışmayı plansız programsız, sorumluluk üstlenmeden, istediği zaman vazgeçilecek bir lütuf olarak görmemelidir. Ancak kurumlar/sivil toplum kuruluşları da gönüllüleri istedikleri her şeyi yaptırabilecekleri ellerin altında ücretsiz işgücü olarak algılanmamalıdır. Böyle bir yaklaşım, gönüllünün kendisini mekanik bir araç gibi görmesine ve bir süre sonra toplumsal çalışmalardan uzaklaşmasına yol açabilmektedir.

Gönüllüğün Önündeki Engeller

Ülkemizde gönüllü çalışmalara katılımında toplumun en dinamik ve enerjisi en yüksek kesimini oluşturan gençlerin yanı sıra emekli olmuş belli bir alanda birikimi olan ancak bunu kullanmayan/ kullanılmayan çok büyük potansiyel söz konusudur. Gönüllü katılımın önündeki engellerin başında; bireylerde oluşan gönüllülük algısının ağırlıklı olarak maddi yardım sağlama veya çıkar bekleme olarak oluşması, dolayısıyla insan kaynağı olarak gönüllü katılımın göz ardı edilmesi, bireylerin gönüllük faaliyetlerine nasıl ve nereden başlayacakları hakkında bilginin yetersizliği ve katkı sağlanabilecek alanlara yönlendirilmelerinin eksikliği gelmektedir. Ayrıca kamu ve sivil toplum örgütlerinin önündeki en önemli kısıtlayıcı faktörler arasında insan kaynaklarına ilişkin sorunlar ve sürdürülebilir bir finansman sağlamada yetersizlik yer almaktadır.

Gönüllü Bireyler İçin Fırsatlar

- Edindiği teorik bilgileri hayata geçirme fırsatı bulur,
- Deneyimlerine dayalı fikirleriyle katkı verir,
- Hayallerine dayalı farklı bakış açıları içeren fikirleriyle katkı verir,
- Emek gücüne katkı verir,
- Parasal kaynak sağlar,
- Kamuoyu oluşturur,
- Sözcülük yapar,
- Hedef grupların yerel düzeydeki ihtiyaçlarına göre gündem belirler,
- İletişim ve bilgilendirme faaliyetlerini yürütür;
 - Benzer amaçlı faaliyetlere katılarak bilgi alış-verişinde bulunur,
 - Farklı fırsatlar sunan ortak eğitimler düzenler,
 - Yerel medya ile iletişim kurar,
- Araştırma yaparak ya da asıl işi gereği yaptığı araştırmaları yönetici ve toplumla paylaşır,
- Sorumlu bir vatandaş olarak verilen hizmetlerin kalitesini izler ve paylaşır

Gönüllülük Anlayışına Dayalı Bir Model: Toplum Kalkınmasında Gönül Elçileri Projesi

Köklü bir medeniyetin bize mirası olan gönüllülük veren elin alan elden üstün olduğu bir inancın eseridir. Bireysel hakların yükselen değer olduğu yeni dünyada "ben" olmaya çabalarırken "biz" olmayı unutturduk. İşte "Toplum Kalkınmasında Gönül Elçileri Projesi" ile unuttuğumuz insanı insan yapan gönüllü olmanın sorumlu olmanın yeni bir modelini Bakanlık gönüllülerle hayat geçirmiştir.

Söz konusu Proje, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak 2012 yılı içinde Türkiye genelinde toplumda gönüllülük kavramına yönelik farkındalığının geliştirilmesi, toplumsal kalkınmaya katkı sağlayacak gönüllü sayısının artırılması, insan kaynağı ihtiyacının güçlendirilmesi ve gönüllü çalışmanın yaygınlaştırılması amacıyla başlatılmıştır.

Proje kapsamında tanımlanan **Gönül Elçileri** dayanışma ruhu içinde, herhangi bir maddi karşılık beklemezsizin sahip olduğu deneyim beceri ve kaynakları toplumun dezavantajlı gruplarından önceliği bulunan kadın, çocuk, genç, yaşlı, özürlü, gazi ve şehit aileleri ve diğer (kent yoksulları,

madde bağımlıları vb.) nüfus gruplarının yaşam kalitelerini yükseltmeye yönelik olarak kullanıp,, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının vermiş olduğu kurumsal hizmetlere ve çalışmalarına katkı sağlamaktadır.

Projenin hedef kitlesini başta mülki idare amir eşleri olmak üzere, karar mercilerindeki kişiler ve eşleri (kamu, üniversite, özel sektör), STK, meslek odaları, emekliler, gençler ve öğrenciler vb. gruplar oluşturmaktadır.

İhtiyaç sahibi insanlara ve insanlığa katkı sağlamak isteyen herkes Gönül Elçisi olabilmektedir. Gönül elçisi olmak isteyen kişiler, **Doğrudan Başvuru**: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerine ya da **Web Sayfasından** (www.gonulecileri.gov.tr) yapabilmektedirler.

İki yıl devam edecek olan Gönül Elçileri Projesi farklı alt - "Çocuk", Kaliteli Yaşlanma ve Kuşaklar Arası Uyum", "Engelli ve Hizmetlere Erişim", "Aile ve Yoksulluk" ve "Kadın ve Güçlenme" gibi projelerden oluşmaktadır. İlk altı ay için "Çocuk" bileşeni kapsamında "Koruyucu Aile Hizmeti" yürütülmüştür. İkinci altı ay için Projenin ikinci bileşeni olan "Kadın ve Güçlenme" başlığı altında "Kadınlar İçin Mesleki Eğitim Proje" si 22 Ekim 2013 tarihinde başlatılmıştır.

Gönül elçileri, Koruyucu Aile Hizmetleri kapsamında toplum ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı/İl Müdürlükleri ve bağlı kuruluşlar tarafından verilen hizmetler arasında iletişim kurarak, Koruyucu Aile olmak isteyenler ve başış yapmak isteyen hayırsever vatandaşlara yol göstererek, Aile ve Sosyal Politikalar İl/ İlçe Müdürlükleri ile iletişime geçmelerini sağlamışlar ve Koruyucu Aile Hizmeti Model'inin tanıtım ve yaygınlaştırılmasında görev almışlardır.

Üniversitelerde Topluma Hizmet Uygulamaları ve Sosyal Sorumluluk Projesi Dersi

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı arasında imzalanan "İşbirliği Protokolü"nde yer alan 6. Maddenin e bendi kapsamında Üniversitelerde "Topluma Hizmet Uygulamaları ve Sosyal Sorumluluk Projesi" dersinin teorik ve uygulamalı olarak verilmesi çalışmaları başlatılmıştır. Dersin amacı; Bakanlık açısından gönüllülük ve toplum katılımının yaygınlaştırılması ve sürdürülebilirliğin sağlanması, Üniversite açısından da öğrencilerin mesleki eğitimlerinin pekiştirilmesi, gönüllülük ve toplumsal duyarlılık konularında formasyon kazanmalarıdır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye (KHK/633) göre; kadınlar, çocuklar engelliler, yaşlılar, gaziler ve şehit aileleri olarak tanımlanan nüfus gruplarının topluma entegrasyonlarında gönüllülük bakış açısının önemli bir rolü bulunmaktadır. İşte bu nedenle başta üniversite öğrencileri olmak üzere gençlerin Bakanlığın hizmet birimlerinde görev alarak toplumla bütünleşmeleri, sorumluluk yüklenmeleri ve deneyimler kazanmaları beklenmektedir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından verilen sosyal hizmetlerin çeşitliliği kadar, hizmet sunum yollarında da güncel bakış açlarına yer verilmektedir. Bu kapsamda yapılan çalışmalar içinde "Gönüllülük" konusuna ağırlık verilmekte, bu hizmet yönteminin taraflarca içselleştirilmesi, kurumsallaşması hedeflenmektedir.

“Gönüllülük; emek vermektir, sorumluluktur ve empati kurabilmektir.”

Son Söz

Gönüllülük evrenseldir. Ekonomiye ve sosyal kalkınmaya çok büyük katkıları olan gönüllülük hiçbir zaman devlet hizmetlerinin yerini alacak bir şey değildir.

Dünyada kırsal alandan kentsel alana, her yaşta, her meslek grubunda, her ırkta, her dinde ve her sosyal kesimdeki bireyler bir şekilde gönüllü çalışmalarının içinde yer almaktadır.

Bu çalışmada görüldüğü gibi, gönüllü hizmetler sivil ve sosyal yaşama katılım, yaşam becerilerinin geliştirilmesi, riskli davranışların önlenmesi, farklı kültürlere uyum, eğitim kazanımlarının geliştirilmesi ve bireylerin kişisel gelişimlerine katkı yapmaları açısından önemlidir. Öte yandan, bu tür hizmetler, toplumun gelişmesi, birlik ve güveni destekleyerek barışa katkı sağlanması, hastalıkların önlenmesi, altyapının geliştirilmesi, okuma-yazma, eğitim, çevre, takım çalışması ve toplum gibi alanlarda yaptığı katkılar açısından da değerlidir.

Ülkemizde gönüllülük şu anda her zamankinden daha yaygındır. Ancak yine de istenilen kadar ya da gönüllülük hak ettiği kadar tanınmamaktadır. Burada bize düşen ülkenin dört bir yanından gönüllü potansiyelini harekete geçirmek, gönüllüleri gündem getirmek, daha ciddi bir biçimde ele alıp, hedeflere doğru yönelmek lazımdır. Sivil toplum kuruluşları, kamu kuruluşları ve özel sektör ile toplantılar yapıp, daha fazla gönüllülük nasıl geliştirilir, daha fazla gönüllü nasıl seferber edilebilir gibi konular üzerinde yoğunlaşmalıyız.

Kaynaklar

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB). (2013). Toplum Kalkınmasında Gönül Elçileri Projesi Katılımcılık Ekseninde Bütünsel Değerlendirme Ara Raporu, (Hazırlayan; Türkmen A., Fazlıoğlu A. ve Keşir A.), Temmuz.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB). (2012). Gönül Elçileri Çalışma Rehberi.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), (2012). Gönül Elçileri El Kitabı, Ankara,

Atauz, S. (1987). “Gönüllü Örgütlere İlişkin Yaklaşım ve Kurumlara Eleştirel Bir Bakış” TODAi, Cilt 21, Sayı 2. Sf:99-104.

BM, (2011) Dünyada Gönüllülüğün Durumu Raporu

Düşlerdeki Gönüllülük

Merve Sözmen, Düşler Akademisi

Düşler Akademisi "herkes için sanat" yaklaşımı ile eşit katılım için fırsatlar sağlayan öncü bir model projedir ve çok çeşitli sanat dallarında engelli ve sosyal açıdan dezavantajlı gruplara atölyelerde eğitim fırsatları sunmaktadır. Düşler Akademisi projesinin amaçları toplumsal mahrumiyeti ortadan kaldırmak ve engelli bireylerin sanatı araç olarak kullanarak aktif ve üretken vatandaşlara dönüşmeleri için fırsatlar sunmak; aynı zamanda da Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 30. Maddesinin ulusal düzeyde yürürlüğe konmasını desteklemektir. Düşler Akademisi aynı zamanda sivil toplum bilinçliliğini ve gönüllülük kavramını da destekler ve genç bireylerin paylaşım, farklılıkları fark etme ve kabullenme, farklılıklara adapte olma ve üretkenlik ve yaratıcılıkla sorunların üstesinden gelme gibi yöntemlerle kendilerini geliştirebilecekleri doğal bir eğitim sahası sunar. Düşler Akademisi projesi gönüllülük temeline dayanmakta ve aktif bir katılımı teşvik etmektedir. Düşler Akademisi aynı zamanda şirketlerle işbirliği içerisinde çalışan gönüllülüğü çalışmalarını da yürütür ve En İyi Dostlar programı aracılığıyla gönüllülerle engelli bireylerin dostluklar inşa etmesine olanak sağlar.

Gönüllülük insanların içinde buldukları toplumlarda diğer bireylere çıkar gözetmeksizin, zorunlu olmadıkları halde yardım etmeye çalıştığı sosyal bir eylemdir. Gönüllülüğün, hem gönüllü kişinin kendisine hem de topluma olumlu katkıları bulunmaktadır.

Gönüllülük bilinci, Ülkemizde ise son zamanlarda basta Sivil Toplum Kuruluşları olmak üzere birçok kurum ve proje ile desteklenmektedir. Ne var ki, gönüllülük ölçümlenmesi için 55 ülke içerisinde yapılan araştırmalarda sonuncu olan Türkiye'nin, bu konuda halen atması gereken adımlar olduğunu göstermektedir. Ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 12'sinin engelli olduğu, eğitim düzeyinin düşük olduğu ve yaşlı, bakıma muhtaç sayısının her geçen gün arttığı Türkiye'de, gönüllülüğün önemi her geçen gün artmaktadır.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de gönüllülük tek başına yapılmaktansa, belirli kuruluşlar önderliğinde yapılmaktadır. Örneğin engelli bireylerin topluma kazandırılması amacıyla faaliyet gösteren ve Birleşmiş Milletler tarafından desteklenen Düşler Akademisi, bünyesinde her yıl yerli ve yabancı yaklaşık 70-80 gönüllü ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu gönüllüler sayesinde yaklaşık 150 engelli birey, Düşler Akademisi çatısı altında hayata tutunmakta ve bu gençlere istihdam olanakları yaratılarak, sosyal ve maddi anlamda Ülkemize katkı sağlanmaktadır. Herhangi bir kar amacı gütmeyen bu tarz kurumların devamlılığı ancak gönüllülük olgusunun gelişmesi ile mümkün olmaktadır. Kişilerin tek baslarına gönüllülük faaliyetinde bulunmasının zor olacağını göz önünde bulundurduğunda, topluma hizmet için faaliyet gösteren bu tarz kurumların var olması oldukça önemlidir.

Düşler Akademisinde Birleşmiş Milletler Gönüllüsü olarak görev almadan önce bu kadar yüksek bir engelli nüfusuna sahip olduğumuzun farkında değildim. Dışarı çıktığımızda adet olarak düşük oldukları için engelli bireylere çok fazla rastlamadığımızı düşünüyordum. Ancak ilk öğrendiğim, sosyal ve çevresel olanakların onları kısıtladığı, istihdam konusunda yeterince destek olunmadığı idi. Görev sürem boyunca çok farklı engel türleri ve bu bireylere doğru yaklaşım tekniklerini öğrendim. Daha sonra, şans verildiğinde, sosyal bir ortam yaratıldığında bu bireylerin topluma olan katma değerlerini fark ettim.

Belli seviyede eğitim görmüş kişiler olarak bile bu engelli kişiler hakkında yeterince bilgi sahibi

olmadığımız için, buradaki en önemli mücadelenin toplumdaki farkındalığın artırılması konusunda verilmesi gerektiğini anladık. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı Türkiye olarak, Türkiye’de faaliyet gösteren lokal ve uluslararası firmalarla sosyal sorumluluk projeleri ile toplumdaki farkındalığı arttırmaya çalıştık. Koç Holding, Garanti Bankası, British Council, HP ve Peugeot gibi firmalarla Türkiye’nin hemen hemen her iline ulaştık ve toplumsal bilincin gelişmesine katkı sağladık.

Azımsanmayacak ve değer verildiğinde katma değeri yüksek olan bu gruba destek olacak ve görev sürem boyunca yaşadığım manevi tatmini yaşayacak yeni gönüllülerin aramıza katılmasını diliyorum.

Doğa Koruma Mücadelesinde Gönüllülük Odaklı Bir Halk Hareketi: TEMA Vakfı

Başak Yalvaç Özçağdaş, Ayşe Yapıcı, TEMA

TEMA Vakfı (Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı) 1992 yılında Hayrettin Karaca ve Nihat Gökyiğit tarafından kurulmuştur. TEMA'nın görevi çevresel sorunlarla, özellikle de erozyon, ormanların yok edilmesi, çölleşme, iklim değişikliği ve biyo-çeşitliliğin kaybolması konuları ile ilgili etkili ve bilinçli bir kamuoyu fikri inşa etmektir.

TEMA bu görevini yerine getirmek üzere yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde çalışmalar yürütür. Vakıf eğitim faaliyetleri, bilinçliliği artırma etkinlikleri ve toplumu harekete geçirme ve güçlendirme kampanyaları yürütür ve politika destekçilik faaliyetlerinde bulunur. TEMA çevre konusunda Türkiye'deki en büyük ve öncü STK'dır ve ülke çapında 477,000'den fazla gönüllüsü bulunmaktadır. TEMA faaliyetlerini, bilinçlendirme etkinliklerini ve diğer kampanyalarını gönüllülerinin desteği ile sürdürür.

Son yüzyılda artan nüfus, düzensiz kentleşme ve sanayileşme gibi faktörler nedeniyle doğal varlıklar ciddi şekilde tahribata uğramış, sürdürülebilir bir yaşam için doğanın korunmasında kendini sorumlu hisseden gönüllüler, sivil toplum örgütlerinin çatısı altında birleşerek doğa mücadelesine ortak olmuştur.

Doğa mücadelesinde önemli aktörlerden biri olan TEMA Vakfı'nın varoluş nedeni de yaşama yani toprağa sahip çıkmak, korumaktır. Çünkü, ülkemiz, yılda 743 milyon ton toprağını erozyonla kaybetmekte, oysa yaşam üreten bir cm toprağın oluşması binlerce yıl sürmektedir. Toprak, kaybetmeyi göze alamayacağımız kadar

kıymetli bir varlıktır. Toprağı kaybetmek yaşamı da kaybetmek anlamına gelmektedir.

Bu amaçla, Toprak Dede Hayrettin Karaca ve Yaprak Dede A. Nihat Gökyiğit, 20 yıl önce 11 Eylül 1992 tarihinde TEMA Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı'nı kurmuştur. Hedefleri topraklarımızı tehdit eden erozyon ve çölleşme ile mücadele edilebileceğini göstermek, tehlikeye dikkat çekmek, toprağa sahip çıkmak, koruyucu çözümler üretmek, ağaçlandırma yapmak, doğal varlıkları korumak ve bu mücadelenin devlet politikası haline gelmesine katkı sağlamaktır. Bu hedefe ulaşmak için halkımıza ve karar vericilere yoksulluğun, açlığın, göçün kaynağı olan erozyonun kader olmadığını anlatmak gereklidir. Bu nedenle, erozyonla ve doğal varlıkların korunmasında verilen bu mücadelenin bir halk hareketi olması amaçlanmış ve öncelik bu mücadele için gönüllü olacak kişilere ulaşmaya verilmiştir. TEMA'nın "Türkiye Çöl Olmasın" sloganı toplumda büyük yankı uyandırmış, ilk kez önlem alınmazsa ülkemizin çöl olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu bu kadar yüksek sesle dile getirilmiştir.

İl, ilçe, köy, belde, yurdun her noktasında halk toplantıları gerçekleştirilmiş, kurum ziyaretleri yapılmış, karar vericiler ikna edilmeye çalışılmıştır. Başlangıçta sayıları bir avuç olan gönüllüler, Vakıf toprağın, ormanın, suyun, biyolojik çeşitliliğin değerini anlattıkça artmış, 21 yılda sayıları 477,000'e ulaşmıştır.

Toplumun her kesimine ulaşmayı amaç edinen TEMA, Türkiye'nin 80 ilinde ve 200 ilçesinde yürüttüğü çalışmalarda İl Temsilcisi ya da İlçe Sorumlusu olan gönüllülerinin desteğini almış, böylece yerelde Vakıf faaliyetlerini yaygınlaştırmış ve çevre alanında Türkiye'nin en yaygın sivil toplum örgütü olmuştur.

İl Temsilcileri ve İlçe Sorumluları; gönüllü olarak TEMA Vakfı'nı yerelde temsil eden kişilerdir. Gönüllü olarak bu çalışmada yer almak isteyen adaylar ile merkezi olarak gerçekleştirilen görüşmeler ve değerlendirme sonrasında İl Temsilcileri ve İlçe Sorumluları belirlenmektedir. İl Temsilcilerinin ve İlçe Sorumlularının, doğa sorunlarına karşı duyarlı, bilgili, gönüllülerle birlikte ve gönüllü olarak çalışmaktan keyif alan, bu çalışmalara gönüllü olarak zaman ayırabilecek kişiler olmalarına özen gösterilmektedir.

İl Temsilcileri ve İlçe Sorumluları, gönüllülük süreçlerinin başlangıcında önemli bir oryantasyon sürecinden geçmektedir. Gönüllü Oryantasyonu, gönüllüye verilecek görevden bağımsız olarak yeni gönüllüler için gerekli olan ve onlara örgüt hakkında genel bir bakış sağlayan süreçtir. Ayrıca, örgütün ilkeleri, prosedürleri, gönüllülerin hakları ve sorumlulukları hakkında da tutarlı bir tanıtım imkânı verir.⁵⁵

TEMA faaliyetlerini yaygınlaştırmaya başlayan İl Temsilcileri ve İlçe Sorumluları, yereldeki TEMA gönüllülerine liderlik ederek savunuculuk, eğitim, farkındalık, ağaçlandırma, gönüllü kazanımı, yerel kapasiteyi güçlendirme, yerel iletişim ve işbirliği gibi konularda çalışmalar yürüterek ilgili, bilgili ve tepkili bir kamuoyu yaratma amacıyla her yaşta insana ulaşmaya çalışmaktadır.

Vakıf merkezi ve yereldeki gönüllü temsilciler arasında kurulan sürdürülebilir iletişim mekanizması sayesinde yürütülen her çalışmada gönüllülere süpervizyon desteği verilmekte; yapılan çalışmaları değerlendirmek, iyi örnekleri paylaşmak ve motivasyonu sağlamak amacıyla her yıl gönüllüler için Koordinasyon Toplantıları düzenlenmektedir. Paylaşım, eğitim ve birliktelik imkânı sağlayan bu toplantılar, merkezi ve yerel faaliyetlerin eşgüdüm içinde yürütülmesi, sürdürülebilir bir örgütsel iletişim süreci oluşturulması ve yerel gönüllülere aidiyet kazandırılması açısından son derece önemlidir. Koordinasyon toplantılarının yanısıra her yıl Türkiye'nin farklı bölgelerinde organize edilen Bölgesel Gönüllü Toplantılarıyla da İl Temsilcilerinin ve İlçe Sorumlularının liderliğinde faaliyet gösteren aktif gönüllülerin bir araya gelmesi sağlanmaktadır. TEMA'nın gönüllü İl Temsilcisi ve İlçe Sorumluları; yüzde 74 erkek, yüzde 24 kadın, yüzde 12'si 25-35, yüzde 58'i 35-55 yaş aralığında, yüzde 20'si yüksek lisans ve doktora seviyesinde olmak üzere yüzde 75'i üniversite mezunudur. Çalışma durumlarına baktığımızda, yüzde 72'si çalışıyor, yüzde 23'ü emeklidir. Meslek profili ise, Vakfın faaliyet alanıyla doğru orantılı olarak ağırlıklı öğretmen, akademisyen, ziraat ve orman mühendisleridir.

TEMA Vakfı gençlik örgütlenmesine özel bir önem vermekte ve üniversitelerde Genç TEMA Toplulukları kurulmasını sağlayarak gençleri gönüllülük yoluyla doğa mücadelesine dâhil etmeye çalışmaktadır.

Genç TEMA Toplulukları'nın amacı gençlerin, yaşadıkları çevrenin sorunlarına duyarlı, sorunların çözümünde aktif rol almak için gönüllü çalışmalar gerçekleştiren ekolojik bakış açısına sahip bireyler olmalarına katkıda bulunmaktır. Türkiye genelinde 50 ilde 67 üniversitede faaliyet gösteren Genç TEMA Toplulukları, yıl boyunca gerçekleştirdikleri savunuculuk, eğitim, farkındalık ve ağaçlandırma gibi çalışmalarla aktif sorumlu birer yurttaş olarak doğa sorunlarının çözümünde yer almanın yanısıra kendileri için sosyal ve kişisel bir gelişim fırsatı yakalamakta, bireysel olarak karar alma ve uygulama süreçlerine katılım göstermektedirler.

⁵⁵ Ellis, S. (1996). *From the top down. Philadelphia: Energize, Inc.*

TEMA'da yetişkinler ve gençler gibi çocukların da gönüllü olarak yürütülen çalışmalara dâhil olması sağlanmaktadır. Temsilcilerimizin okullarda yürüttüğü tanıtım ve farkındalık faaliyetlerinin bir hedef grubu olarak çocukların, hem doğayla hem de gönüllülük kavramıyla erken yaşta tanışmasına imkân tanınmaktadır. Çocuklar katıldıkları eğitim programlarının yanı sıra, temsilcilerimiz ve öğretmenlerinin liderliğinde gerçekleştirilen ağaçlandırma ve doğa koruma çalışmalarına bizzat katılarak veya kurdukları gönüllü ekiplerle doğa koruma alanında projeler tasarlayıp gerçekleştirerek gönüllük deneyimi kazanmaktadır. Çocukların gönüllü olmalarını teşvik için, tüm öğrencileri gönüllü olan sınıflara asılan 'Bu Sınıfın Öğrencileri TEMA Gönüllüsüdür' yeşil yaprağı, çocukların ve öğretmenlerinin gururla taşıdıkları bir gönüllülük sembolüdür.

Geride kalan 21 yılda TEMA Vakfı, 182 kırsal kalkınma, biyolojik çeşitliği koruma ve ağaçlandırma projesi gerçekleştirdi. Ülke genelinde başlattığı ağaçlandırma seferberliği ile 11,5 milyon fidan dikilmesini ve 700 milyon meşe tohumu ekilmesini sağladı. 1998 yılında Mera Kanunu, 2005 yılında da Toprak Kanunu'nun çıkarılmasına önemli katkı sağladı. Doğal varlıklarımızı korumak için açılan ve müdahil olunan 188 davanın 87'sini kazandı. Sonuçlanan davalarda yüzde 71 gibi yüksek oranda başarı sağlandı. Mera ve topraktan sonra suyumuzu yasanın kavuşturmak isteyen Vakıf, suyu ticari bir mal veya kaynak olarak değil varlık kabul eden ve tüm canlıların ulaşmaya hakkı olduğunun altını çizen bir Su Kanunu hazırladı. Savunuculuk faaliyetlerinin yanı sıra kamuoyunun bilinçlenmesi ve harekete geçmesi için eğitim çalışmaları sürdürüldü. Başta Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere ilgili bakanlık ve kurumlarla işbirlikleri yapıldı. "İçeride Çocuk Kalmasin" ve "Toprak Dersem Çık" sloganları ile uygulanan Minik TEMA Programı ile evlerde okullarda, bilgisayar ve televizyon başında vakit geçiren çocukların doğayla erken yaşta tanışmalarının yolu açıldı. Yine MEB ve TEMA işbirliği ile Dünya'da nadir, ülkemizde ilk kez Ekolojik Okuryazarlık Öğretmen Eğitimi uygulanmaya başlandı. TEMA, 21 yılda yüz binlerce kişiye eğitim verdi. Vakıf 20'nci yaşına girdiği 2012 yılında Birleşmiş Milletler Çölleşmeyle Mücadele Sekreteryası tarafından dünyada ilk kez verilen Land for Life – Yaşam İçin Toprak Ödülü'nü aldı. Vakfın 21 yıllık geçişinde kazandığı tüm başarıların temelinde, TEMA'nın gönüllülük esasıyla çalışan bir halk hareketi olması ve gönüllülerine duyduğu güven yatmaktadır. Vakfın, yürütülen çalışmalardaki en büyük gücü yaygın saha örgütlenmesi olmuştur. Bugün tüm Türkiye'de, 80 il, 200 ilçe, 25 mahalle, köy, belde ve 67 üniversitede yaşam üreten toprağa sahip çıkan gönüllülerimiz, İl Temsilcilerimiz, İlçe Sorumlularımız ve Genç TEMA'larımız bulunmaktadır. Temsil yetkisi bulunan 372 gönüllümüz ve yerelde yürütülen faaliyetlerde aktif görev alan gönüllülerimizle birlikte, tüm Türkiye'de Vakfın çalışmalarını destekleyen 477 bin gönüllü destekçisi vardır. Sahada yürütülen gönüllü kazanımı çalışmaları neticesinde Vakfımız her yıl yaklaşık 30 bin yeni gönüllü destekçi kazanmaktadır. Vakfın gönüllü yapılanmasında her yaşta, her meslekten gönüllüye katılım imkânı tanınmaktadır. Minik TEMA'lar, Yavru TEMA'lar, Genç TEMA Lise ve Üniversite örgütlenmeleri, Mezun TEMA'lar, İl ve İlçe temsilciliklerimizle yaygın çalışmalar yürütülmektedir. Gönüllülük deneyimleri süresince, gönüllülerimiz çevre sorunlarının çözümünde aktif rol alarak ülke genelinde doğal varlıklarımızın koruyucusu olmaktadır. Farklı bakış açılarını görmeyi yarattığı zenginlikle toplumsal sorumluluklarını yerine getirmenin sağladığı iç barış ve huzuru kazandıklarını ifade etmektedirler.

TEMA'nın örgütlenme ve gönüllülük çalışmalarının temel dayanağı, başta topraklarımız olmak üzere doğal varlıkların korunması amacıyla ülke çapında yerel kapasiteyi güçlendirecek ve

faaliyetlerimizin toplumun tüm kesimlerini kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmasını sağlayacak bir toplumsal örgütlenme gerçekleştirmek; başta gençler olmak üzere yeni gönüllüler kazanarak, sürdürülebilir bir gönüllülük modeli oluşturmaktır.

Ülke genelinde verdiğimiz bu mücadelede her gün daha fazla gönüllüye ihtiyacımız var. Yaşadığınız çevrenin sorunlarına karşı duyarlı olmak istiyorsanız www.tema.org.tr/gonullumuzolun adresini ziyaret ederek sizler de TEMA gönüllüsü olabilirsiniz.

Türkiye’de İnsan Hakları Mücadelesi ve Gönüllülük

Hatice Kapusuz, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi

Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM) sivil toplum kuruluşlarına teknik destek sağlayan bir kapasite geliştirme STK’sıdır. STGM’nin merkezi Ankara’da olup, Adana, İzmir, Eskişehir ve Diyarbakır’da destek merkezleri bulunmaktadır. STGM’nin temel işlevi kapasitelerini geliştirmeye ihtiyaç duyan sivil toplum kuruluşlarına ücretsiz hizmet ve destek sunmaktır. STGM’nin hedef grupları arasında cinsiyet, çocuk, gençlik, insan hakları, engelli bireyler, çevre, sanat ve kültür ve kültürel haklar konularında aktif olarak çalışmalar yürüten yerel STK’lar yer almaktadır. Gönüllülük, STK’ların kapasitesinin önemli bir bileşendir. Dolayısıyla STGM gönüllülük ve gönüllü örgütleri üzerine çalışmalar yürüten STK’ları güçlendirmekte ve desteklemektedir. STGM bu amaçla belgeler, kılavuzlar ve eğitim modülleri hazırlar.

de insan hakları gönüllü ve aktivistleri insan onuruna yakışır bir hayat, daha iyi bir toplum, demokratik bir düzen idealiyle çalışıyor ve mücadele ediyorlar.

İnsan hakları mücadelesinde Türkiye’nin katmerli özgün yapısı

Muhakkak ki insan hakları mücadelesi her insanın farklılıklarına saygı duyan bir evrensellik iddiası taşıyor. Ancak mücadele her ülkenin kendi özgün koşullarında biçimleniyor. Türkiye’de de siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik yapının insan hakkı ihlalleri ve ayrımcılık için hem devlet hem toplum için sağladığı zemine mercek tutmak gerekiyor. Zira bu kesişim alanı insan hakları mücadelesi ve aktivizmin şekillendiği zemini oluşturuyor. Türkiye farklı dil, kültür ve dine mensup vatandaşlardan oluşan bir ülke. Güçlü ataerkil bir toplumsal yapıya sahip. Geleneksel ve modern, kapitalizm ve feodalizm gibi süreçlerin gerilimlerini ve kurumlarını aynı anda barındırıyor. Bu da pek çok insan hakları sorununun çoklu bileşenli ve iç içe geçmesine neden oluyor⁵⁶. Aynı şekilde insan hakları ihlalleri ve ayrımcılık hem toplumsal ilişkilerde hem de devlet toplum ilişkilerinde birçok biçimde kendini var ediyor. Bu alanı daha katmerli kılan ve Türkiye’ye bakarken not düşülmesi gereken noktalardan birisi de Türkiye’deki demokratikleşme süreci. Türkiye’deki demokrasi süreci ve kurumları askeri müdahalelerle kesintilere uğramış, demokratik hak ve özgürlükler askıya alınmıştır. Bu süreçler insan hakkı ihlallerinin en yoğun yaşandığı dönemler olmuştur.

Türkiye’de insan hakları mücadelesi ve aktivizmin/gönüllülüğün saç ayaklarını bu süreçler oluşturmakta. Katmerli ve iç içe geçmiş sorunlu alanlar Türkiye’de insan hakları savunucularını farklı mücadele biçimlerine itiyor. İnsan hakları savunucularının faaliyetlerini bu bağlamda üç farklı faaliyet ve mücadele biçimiyle tanımlayabiliriz. Bunlardan ilki elbette devlete dönük

⁵⁶ Örneğin etnik ayrımcılık toplumsal cinsiyet ve sosyo - ekonomik koşullara göre katmanlı ve farklı şekillerde tezahür eder.

yürütülen demokratikleşme talebidir. İkincisi ise değişen biçimiyle toplumsal bilinçlenme, bilinçlendirme, farkındalık yaratma çalışmalarıdır. Üçüncüsü ise mağdurlara dönük yapılan yardımlar veya güçlendirme çalışmalarıdır.

Tarihsel Olarak İnsan Hakları Mücadelesinin Dönüşümü

Gönüllülük ve insan hakları kavramı Türkiye tarihinde değişen bir mücadele biçimine ve metoduna denk geliyor. Tarihsel olarak insan hakları mücadelesinin yükselmesi ve bugünkü anlamda görünürleşmesi bakımından 1980ler önemli bir dönüm noktasıdır. Bu tarihin özelliği askeri müdahale ve sosyal devletin daralması sonucu ifade özgürlüğü gibi insan hakları ihlalleri ile sosyal hakların yitirilmesinin doğan sorunların iç içeliğidir.

Bu dönem aynı zamanda 1961 anayasasının sağladığı görece demokratik bir anayasa çerçevesinde örgütlenmenin teşvik edildiği, temel hak ve özgürlüklerin anayasal güvence altında olduğu bir dönemin de bitişine işaret eder. Dünyada da benzeri örnekler gözlemlenmekle birlikte henüz olgunlaşmamış bir sosyal devletin 1980'lerle birlikte çöküşü, Türkiye gibi gelişmekte olan ve gelişmemiş pek çok ülkede yaşayan insanları çok daha derinden etkiledi. Çünkü demokrasi geleneği bakımında bireysel hak ve özgürlüklerin devlet tarafından sıklıkla askıya alındığı ülkelerde süreç hem ifade özgürlüğü hem de sosyal haklar bakımından oldukça olumsuz sonuçlar doğurdu.

Örneğin, ırk ayrımcılığı kümeler halinde, cinsiyet ve sosyo-ekonomik koşullara bağlı olarak farklı şekillerde görünür.

12 Eylül 1980'de gerçekleşen darbenin getirdiği yasaklar, derneklerin, sendikaların kapatılması insan hakları mücadelesini zorlaştırmakla birlikte birçok aktivist tutuklanması ve yargılanmasıyla sonuçlandı. Darbe ve sonrası süreç insan hakları mücadelesi vermenin oldukça zor olduğu bir dönem olmakla birlikte bizzat darbenin sebep olduğu ihlallere karşı mücadeleyi başlattı. İşkencenin ortadan kalkması, adil yargılanma, basın özgürlüğü ve ifade özgürlüğüne dönük çalışmalar yapıldı.

12 Eylül darbesini takip eden dönüşümün ekonomik boyutunda ise sosyal refah devletin daraltılmasıyla ortaya çıkan sorunlar yer alır. Yoksulluğun artması, eğitim, sağlık gibi hizmetlere erişememe gibi sorunlar insan hakları mücadelesi bakımından iki tür alan yaratmıştır. Sosyal hakların devlet tarafından sağlanmasına dönük olarak yürütülen mücadeleler bir yanda yer alır. Diğer yanda ise sosyal hakların yokluğundan doğan sorunların mağdurlarının durumlarının iyileştirilmesine dönük yürütülen çalışmalarıdır. Buradaki gönüllü faaliyetlerin ana hedef kitlesinin yoksullar, engelliler gibi gruplar olduğunu belirtebiliriz. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın yürüttüğü Sürdürülebilir Kalkınma Hibe Programı gibi uluslararası kurumların yürüttüğü programlar ve hibe programları bu alana ilham ve yön vermiştir.

Önceki süreçte politik yapılarda ve çeşitli derneklerde süre giden hak mücadeleleri, 1980 sonrasında değişimler göstermiştir. Söz konusu alanlardaki ihlal ve sorunların yükselişe geçmesi ve anayasal özgürlüklerin kısıtlanmış olması insanların iki alanda da örgütlenme, bir araya gelme ihtiyacını yoğunlaştırdı. Bu dönemde bir araya gelen insanların önünde epey uzun yapılacaklar

listesi vardı. İhlallerin izlenmesi, görünürleştirilmesi, yasaların iyileştirilmesi ve evrensel değerler çerçevesinde değiştirilmesi için mücadele etmek bunlardan sadece birkaçı elbette.

Bununla birlikte farklı konuların farklı uzmanlaşmayı ve perspektifleri gerekli kılması İnsan hakları savunucularının kadın hakları, LGBTİ hakları, çocuk hakları, kültürel haklar, sosyal haklar gibi pek çok farklı alanda insan hakları mücadelesi vermesini gerekli kıldı. İnsan Hakları Derneği, İnsan Hakları Vakfı, Af Örgütü gibi insan hakkı örgütlerinin öncüllerine paralel olarak Kadın Dayanışma Vakfı, Morçatı gibi kadın örgütleri, Kaos GL gibi LGBTİ örgütleri bu ihtiyaca cevaben kurulan ilk örgütlenmelerdendir.

İlk örgütlenmelerdeki gönüllüler ifade ve örgütlenme özgürlüğünün kısıtlı, ön yargıların oldukça güçlü olduğu bir atmosferde öncelikle bilgi üretimi, dayanışma ağlarının kurulması, yeni insanlara ulaşılması gibi oldukça temel işlevleri üstlenmişlerdir.

Bu alanlarda faaliyet yürüten aktivistler gerek yasal anlamda kazanımlar elde etmiş gerekse de toplumsal algıda değişiklikler yaratmayı başarmışlardır. Bugün hala mevcut yasaların ve uygulamaların sebep olduğu ayrımcılık ve ihlaller birçok alanda iyileşmeyi gerektirdiğinden insan hakları gönüllü ve aktivistleri özelleşen alanlarda mücadele etmeye ve örgütlenmeye devam ediyorlar.

İnsan Hakları mücadelesinin bir diğer boyutu da evrensel değerler ve bu bağlamda oluşturulan uluslararası sözleşmeler. Türkiye; İnsan Hakları Evrensel Beyanname (1948); Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966); Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966); Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme (1979); Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989); İşkenceye ve diğer Zalimane, İnsanlık dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya karşı Sözleşme (1984); Her Türü İrk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme (1965); Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme ve buna ilkin Protokol (1951 ve 1967) gibi sözleşmelere taraf.

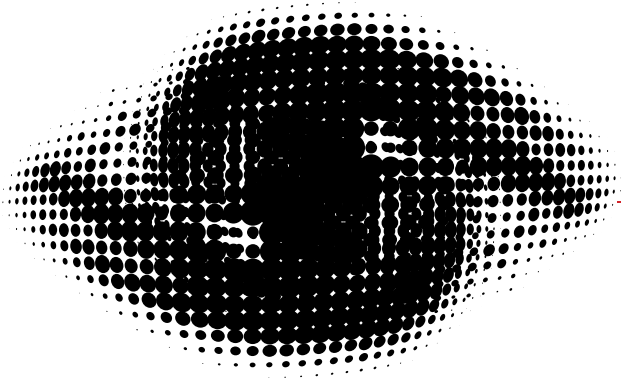
Türkiye'nin imza attığı bu uluslararası sözleşmeler bu alanda koşturan gönüllüler için ayrıca bir dayanak oluşturuyor. Ancak devlet kurumlarının sözleşmelere uymaktaki gönülsüzlüğü ya da seçiciliği alanlarında oldukça gelişmiş haklar tanıyan bu sözleşmeleri kazanım hanesine yazılmasını zorlaştırıyor. Elbette sözleşmelerin hayata geçirilmesi ve uygulanması insan hakları savunucularının mücadele alanlarından biri. Gerek hak ihlalleri gerekse sözleşmelerin uygulanmasına dair birçok gölge rapor insan hakları örgütleri tarafından oluşturuluyor ve paylaşılıyor. Sözleşmelerin ve insan haklarının uygulanması bakımından 1990'ların sonlarında AB uyum süreci muhakkak ki etkili olmuştur. Ancak kısmen iyileşmenin sağlandığı 1990'ların Kürt sorunu ve olağanüstü hal uygulamaları bakımından oldukça tezat olduğunu not düşmek gerekir. Bu konu Türkiye'de insan hakları mücadelesinin en yoğun olarak yürütüldüğü, hakikat arayışının en yoğun olduğu alanlardan birisi olarak varlığını sürdürüyor.

Yukarda bahsettiğimiz çalışma alanlarına ek olarak sözünü etmemiz gereken beklide en önemli alan toplumsal algılara dönük olarak gerçekleştirilen çalışmalar. Ayrımcı pratikler gündelik hayata da sirayet ettiği ve toplumsal algı ve düşünüş biçimlerine de yerleştiği için birçok aktivist

ve örgüt bu alana dair faaliyet yürüttü. Öğrencilere ve gençlere dönük çalışmalar, çeşitli meslek gruplarına dönük eğitim çalışmaları, farkındalık kampanyaları, farklı gruplar arası etkileşimi arttırmayı hedefleyen bir araya getirme etkinlikleri bu doğrultuda aktivistlerin gerçekleştirdiği faaliyet türlerinden sadece bir kaçını oluşturuyor.

Türkiye’de işkencenin önlenmesi, kadına karşı şiddete dönük yasal değişimler, LGBTİ bireylerin görünürlüğünün sağlanması, ayrımcılık yaşağının kısmen de olsa yasalaşması, toplumsal cinsiyet eşitliğine dönük yasalarda iyileştirme, erişilebilirliğin sağlanması insan hakları gönüllü ve aktivistlerinin mücadeleleriyle gerçekleşmiştir. 1992’de polislerin bir yürüyüşte “Kahrolsun İnsan Hakları!” sloganını attıkları hatırlanacak olursa insan hakları aktivistlerinin ve gönüllülerinin kat ettikleri yol daha açık görülebilir.

Sonuç olarak maalesef Türkiye hala kendi özgün toplumsal yapısıyla ve inişli çıkışlı demokrasi tarihiyle birçok insan hakkı ihlalinin yaşandığı bir ülke. Bu tablonun kendisi gönüllüğün insan haklarının hayata geçmesi ve korunması bakımından gereğini ortaya koyuyor. Bu yapısal durum insanları hakikat arayışının ve insan hakları mücadelesinin içine çekiyor. Kat edilen uzun bir yol ve birçok kazanımla birlikte birçok değerli insan hakları aktivisti bu alanda mücadele etmeye, söz üretmeye ve söylemeye devam ediyor.

GÖNÜLLÜLÜĞÜ
YAYGINLAŞTIRAN
YENİ TREND VE
TEKNOLOJİLER

Gönüllülük ve Sosyal İnovasyonla Fark Yaratmak

Suat Özçağdaş, Sosyal İnovasyon Merkezi

Sosyal İnovasyon Merkezi (SİM), karşılanmamış sorunlara yenilikçi çözümler üretmek üzere Eylül 2011'de İstanbul'da kuruldu. Türkiye'nin ilk Sosyal İnovasyon Merkezi olan SİM, Sosyal Girişimcilik, Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Gönüllülük, Sivil Toplum Kapasite Geliştirme ve Kurumsal Gelişim alanlarında sosyal inovasyon çalışmaları yapmak ve bu alanlarda Toplumsal Araştırmalar; Veri Tabanları ve Yayınlar gerçekleştirmek üzere bir araya gelen bir grup akademisyen ve sivil toplumu tarafından kurulmuş bir sosyal girişim. Sosyal İnovasyon Merkezi, halen çeşitli STK'lar, üniversiteler, şirketler, kamu ve sosyal girişimciler ile projeler yürütüyor; eğitim programları uyguluyor. Gönüllülüğü sosyal inovasyon alanının önemli bir kavramı olarak gören SİM, halen Türkiye Kızılay Derneği ile Afet Gönüllülüğü Projesi, Toplum Gönüllüleri Vakfı (TOG) ve 5 üniversite ile birlikte Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Sorumluluk ve Sosyal Girişimcilik Fırsatlarının Geliştirilmesi Projesi, Kansersiz Çocuklara Umut Vakfı (KAÇUV) ile Gönüllülük Sistemi ve Yeniden Yapılandırma Süreci, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı ile bölgedeki 4 ilde faaliyet gösteren yerel STÖ'lere yönelik Sivil Toplum Kapasite Geliştirme Projesi ve OPET Kurumsal Gönüllülük Programı çalışmalarını gerçekleştiriyor; Ulusal Gönüllülük Komitesi'nin bir katılımcısı olarak ülkemizde gönüllülüğün gelişmesine katkı sunuyor.

Sosyal İnovasyon, en genel biçimiyle karşılanmamış toplumsal sorunların inovatif yöntemlerle çözülmesi uğraşı. Dünya'da uzun yıllardır üzerinde çalışmalar yapılmasına rağmen Türkiye için görece yeni olan sosyal inovasyonu; ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve ekolojik sorunların yenilikçi kurum, süreç, politika ve uygulamalarla çözülmesi süreci olarak adlandırabiliriz. Bazen yeni bir ürün, hizmet veya program yaratmak; bazen bir program veya hizmeti sunmak için yeni bir strateji veya yaklaşım sunmak; bazen önceden ihmal edilmiş bir gruba ihtiyaçlarını karşılamak için yeni bir alan açmak; bazense yeni bir fikir, kurum, işgücü kaynağı, organizasyon yapısı, süreç, politika ya da kaynak geliştirme ve iletişim çalışması sosyal inovatif süreçlerin gerçekleştirilebileceği yöntemler olabiliyor.

Son yıllarda sosyal inovasyon, toplumsal sorunların çözümü alanında çalışan kişi ve kurumları şemsiyesi altında toplayan genel bir kavram haline de geliyor; bireysel sosyal

girişimciler, birkaç bireyden oluşan gruplar, ortak hedefi olan sosyal topluluklar veya çeşitli kurumlar tarafından gerçekleştirilebiliyor. Son dönemde, toplumsal sorunların çözümüne katkı yapan kişi ve kurumların genel olarak sosyal inovasyoncular olarak adlandırılmaya başlandığı bir dönemden geçiyoruz. Geçmişte genel olarak sivil toplumculuk veya sosyal girişimcilik gibi adlar altında nitelendirilen toplumsal aktörler, bugün sosyal inovasyoncular olarak ele alınıyor. Dahası artık kamu ve özel sektör kuruluşları da sosyal inovasyon alanında çalışmalar yapıyor; toplumsal sorunların çözümlerine önemli katkı da bulunuyorlar.

Sivil Toplum Örgütleri ve Gönüllüler

Sivil Toplum Örgütleri, hiç şüphesiz toplumsal çözüm geliştirme sürecinin halen en önemli aktörleri. Sağlık, istihdam, çevre, yoksulluk ve daha birçok alanda önemli bir kamusal aktör olarak devreye giriyor; yeni politikaların geliştirilmesine ve yasal düzenlemelerin yapılmasına katkı sunuyorlar. Örgütlenme ve kaynak geliştirme yöntemleri ile birçok projeyi ve kampanyayı başarıyla gerçekleştiriyorlar. Türkiye'de de son yıllarda "7 Çok Geç", "Seninki Kaç Santim?" gibi çok başarılı kampanyalar ile kamu politikalarının değiştirilmesine; "Eğitimde İyi Örnekler Konferansı" vb pratiklerle uygulamaların geliştirilmesine katkıda bulundular. STK'lar ve gönüllüler artan bir güç ve enerji ile toplumsal sorunların çözümüne katkı koymaya devam ediyorlar.

Gönüllülük, tanımı, etkisi, sonuçları, uygulama biçimleri, hatta temel istatistik verileri gibi hemen her açıdan üzerinde yoğun tartışmalar yapılan bir kavram ve uygulama pratiği. Ancak bununla

birlikte, gönüllülüğün birey, toplum ve gezegenimiz için yaşamsal önemde bir olgu olduğuna dair -neredeyse evrensel- bir kabul olduğu da söylenebilir.

Gönüllülük, kuşkusuz yeni bir kavram değil ve Dünya tarihi boyunca birçok gönüllü faaliyet, kişi ve kurumun gerçekleştirdiği örneklerini bulmak mümkün. Gönüllülük, tüm sosyal kavramlar gibi tartışıldıkça gelişen, genişleyen, yaygınlaşan ve etkinleşen bir karakteristiğe sahip; sürekli gelişip dönüşüyor, yeni biçimler, işlevler, anlamlar kazanıyor. Üstelik gönüllülük, sadece kavramsal olarak üzerinde tartışma yapılan bir alan da değil, uygulama alanı olarak da her geçen gün gelişen ve çeşitlenen bir pratik yanı da var. Ve dahası bu pratik yan, hemen her zaman kavramsal yanından daha öncelikli, daha göz önünde ve daha belirleyici.

Gönüllülük söz konusu olduğunda değişim, dönüşüm ve yenileşme süreçlerini birbirlerinden ayırmak neredeyse imkânsız. Çok farklı gönüllülük modelleri, uygulamaları, kurum ve kuralları ile karşı karşıya olsak da hemen her biri sürekli bir dönüşüm içinde. Toplumsal sorunların daha karmaşık hale geldiği, çözüm süreçlerinin daha bütünlüklü yaklaşımları gerektirdiği, çoklu-disiplinleri dâhil eden yaklaşımların ve işbirliği, etkileşim ve eşgüdüm içeren bir paydaşlar ilişkisi ortaya koyması beklenen farklı aktörlerin tek bir sorun için birlikte çalışmasının gerektiği zorlu bir döneme girmiş bulunuyoruz. Tüm bu nedenlerle gönüllülük de yeni yaklaşımlar, çözümler ve deneyimlere gereksinim duyuyor.

Geçmişten bugüne gönüllülüğün ana unsuru olan sivil toplum örgütlerinin bu süreci iyi analiz edip çalışma süreçlerini buna göre yenilemesi bir zorunluluk. Gönüllülük de gönüllüler de yeni bir döneme girmiş durumda. Geçmişte büyük çoğunlukla tek bir kurumda ya da ağırlıklı olarak kendini bir kurumun gönüllüsü olarak gören, adlandıran ve dillendiren gönüllüler, bugün destekledikleri kurumlar ile farklı bir paydaş ilişkisi içindeler. Aidiyet ilişkisi hızla bir paydaşlar ilişkisine dönüşüyor. Gönüllüler artık kendilerini "ben şu veya bu sorunun çözümü için gönüllüyüm ve şu/bu STÖ ile işbirliği yapıyorum" noktasında hissediyorlar. Gönüllü artık yalnızca çözüm sürecinin bir unsuru değil, bir paydaş.

Gönüllülerin aidiyetleri de -tam da bu nedenle- kurumun doğru işler yapması ve gönüllüleri her zaman iş ve karar süreçlerine katması ile doğru orantılı. Kendilerini yardımcı unsur olarak gören, gönüllülük süreçleri kendilerine keyif vermeyen, kurum içi ilişkileri -gerekmediği ölçüde- hiyerarşik ve soğuk yapılar, yeni gönüllülerin tercih etmediği bir örgüt biçimi. Gönüllüler, toplumsal sorunları bilgi, emek, deneyim, keyif ve paylaşım ile çözmek istiyorlar. İşte bu durum, STÖ'ler için gerçekten yeni bir hal. Gönüllüyü, her aşaması önceden belirlenmiş bir çözüm pratiğinin ücretsiz emeği gören yaklaşımlar artık gönüllülük açısından ölüme mahkûm.

Ülkemizde de birçok sivil toplum örgütü benzer bir pratiği yaşıyor. Gönüllünün sürdürdüğü faaliyet ile ilgili görüşünü almayan, hizmet verdiği toplumsal kesime yönelik paydaş analizini ve ilişkisini doğru yapmayan, gönüllünün ve -hatta bazen- hizmet alan yararlanıcıların rolünü araçsallaştıran, yapılan hizmetten çok hizmetin raporlanmasına ve iletişimine odaklanan, hedef kitle ve çalışma odağını -dolayısıyla çözüm önermesini- fonlama mekanizmalarının akışına fazlasıyla kaptıran örgütlerin gönüllülerin ne kafasında ne de gönlünde uzun bir ömrü yok. STÖ'lerin gönüllülük çalışmalarını, kendi sürdürülebilirliklerinin temel unsurlarından biri olarak

görmelerinin zamanı geldi de geçiyor bile. Dün şirketler için geçerli olan müşteri memnuniyeti parametresi, bugün sivil toplum örgütleri için gönüllü memnuniyeti ve aidiyeti ortaya çıkıyor. Ve gönüllüler yüksek sesle dile getiriyorlar: Aktif paydaşı olmadığım bir çözüm sürecinde yer almam.

Gönüllüler ile ilgili önemli gelişmelerden biri de hızla çok-kurumlu bir kimlik sahibi olmaya doğru evrilmeleri. Geçmişte gönüllüler çoğunlukla tek bir kurumda gönüllülük yapar ve aidiyetlerini de bunun üzerinden kurgularken, artık aidiyetlerini çoğunlukla çözümü konusunda çaba harcadıkları toplumsal soruna yönelik aktivizmleri ve bu süreçte birlikte çaba sarf ettikleri kurumlar ile kurdukları paydaş ilişkisi üzerinden tarif ediyorlar. Gönüllülerinden mutlak bir anlayış ve aidiyet (hatta kimi zaman itaat ve sadakat) bekleyen sivil toplum örgütleri için yaman bir durum ve hazmedilmesi çok da kolay değil. Gönüllüler artık, kurumlar-arası bir gezgin, toplumsal bir izleme-değerlendirmeci ve yurttaş muhabiri kimliğine sahip bireylerle dönüşüyor. Geliyor, katkı veriyor, izliyor, diğerleri ile paylaşıyor, kurumla-gönüllüleriyle-yararlanıcıları ile etkileşim içine giriyor, olumlu/olumsuz yaşadığı pratik ve deneyimi diğer kişi ve kurumlara aktarıyor. Kısacası gönüllüler ile çalışmak STÖ'ler için her geçen gün daha fazla beceri, organizasyon, ufuk ve strateji gerektiriyor.

Toplumsal sorunların çözümünde her geçen gün daha fazla rol oynayan gönüllüler, bu sorunların çözüm sürecindeki işlevleri ve oynadıkları farklı roller nedeniyle günümüz toplumlarının önemli bir bileşeni. Gönüllüler, aktif sorumlu yurttaşlık anlayışının uygulama pratiği olarak da gördükleri gönüllülük süreçlerini, çoğu zaman bir yaşam biçimi olarak benimsiyor; önem ve emek verdikleri sorunun çözümüne katkı yapmadıklarını düşündükleri kurumları ise dışlıyorlar. Hatta çoğu zaman, bir sivil toplum örgütünün çözüme yönelik olumlu bir katkı yapmadığını düşündüklerinde, kamu ve özel sektöre göre daha olumsuz bir tavır içine giriyorlar. Gönüllülerin algısına göre, kamu kurumları bir yere kadar soruna duyarız olabilir, özel sektör kar-odaklı çalıştığı için ilgisiz kalabilir, konu ile ilgisi olmayan, farklı bir alanda çalışan STÖ'ler farkındalık dışında bir performans ortaya koymayabilirler. Eleştirilecek, bir miktar cesaretlendirilecek, ancak genellikle çok da kafaya takılmayacak bir konudur bu gönüllüler için. Ama işler, çözümün parçası olduğu iddiasında olan fakat gönüllülerce öyle algılanmayan/deneyimlenmeyen bir sivil toplum örgütü olduğunda değişiyor. Hatta bazen -açıkça bu şekilde söylemeseler bile- kendi davalarına yönelik bir ihanet veya en hafif deyişle durumdan istifade etmeye çalışma çabası olarak bile görülebiliyor. O nedenle, hangi sorunla uğraşıyorlarsa uğraşsınlar STÖ'lerin gönüllüleri ile ilişkileri kritik bir önemde.

Gönüllü-kurum ilişkisini belirleyen en temel unsur, gönüllülerle çalışma prosedürleri ya da başka bir deyişle gönüllü yönetimi. Türkiye'de birçok sivil toplum örgütü aşamaları üzerinde düşünülmüş, uygulama pratikleri belirlenmiş, katılımcı bir yönetim modeline sahip bir gönüllülük süreci doğrultusunda çalışmalarını sürdürmüyor. Gönüllü faaliyet, çoğunlukla, günlük ortaya çıkan, düşük-beceri ve teknoloji gerektiren, emek ve zaman katkısı ağırlıklı işlere yönelik bir emek olarak görülüyor. Bunun doğal sonucu olarak da gönüllülerin iş akışı süreçlerine ve karar alma mekanizmalarına katılmasına gerek duyulmuyor. Gönüllüler açısından da yaşadıkları gönüllülük pratiği kendi bilgi, beceri, ilişki ve kaynaklarını katabilecekleri bir süreç değil. Aksine sıkıcı, herkesin yapabileceği ve performans için ayrıştırıcı bir beceri gerektirmeyen sıradan faaliyetler. Dolayısıyla yaşadıkları deneyim, olmasa da olur cinsinden bir sürece karşılık geliyor.

Bunun ikili bir zararı var: İlki, gönüllülük süreçlerini anlamlı bir faaliyetler dizisi olarak görmeye hevesli ve istekli gönüllülerin kaybı. İkincisi, gönüllülük süreçlerinde yeni olan ve meseleyi çok da derinden düşünmeyen kişilerin yaşadıkları deneyimi gerçekten gönüllülük faaliyeti olarak görmeleri ve dolayısıyla gönüllülüğün çok da anlamlı bir faaliyet olmadığı yönünde zihinlerinde oluşan fikir. Bunun, gönüllülüğün yaygınlaşması için çok olumlu bir süreç olduğunu söylemek pek mümkün değil.

Gönüllülerle çalışma süreçlerindeki eksikliklerin getirdiği bir başka sorun, gönüllünün ne yapacağı belli olmayan bir boş zaman insanı haline dönüşmesi. Bunun olumsuzluğu da bir süre sonra gerçekten sadece daha fazla boş zamanı olan insanların biraraya geldiği bir sosyal kulüp haline dönüşme tehlikesi. Gönüllü faaliyetlerin gerektirdiği farklı toplum kesimlerinden ve özelliklerden bireylerin bir arada çalışmalarından doğan sinerjinin kaybı da bu sürecin bir sonraki aşaması. Sonuç, birbirine benzeyen bireylerin bir araya geldiği, dolayısıyla toplumla teması sadece kendi çevresi ile sınırlı, dışarıdan gelebilecek bireylerin var olmasına katkı yapmayan bir kuraklık hali. Günümüzün karmaşık toplum yapıları için hiç de sağlıklı bir durum değil. Bu nedenle, STÖ'lerin gönüllü yapılarının çeşitliliği konusunda kafa yormaları için ellerini çabuk tutmaları zorunlu. Özellikle gönüllü arama-bulma süreçlerinin çeşitlendirilmesi, sosyal medya gibi birbirlerinden uzak ve farklı kişilerin yoğun bir temas sürecinde olduğu ortamların etkin bir biçimde kullanılması, gönüllülerin süreç katılımlarının güçlendirilmesi yoluyla kurumsal temsilci/elçi statüsüne gelmelerinin sağlanması, gönüllü ve gönüllülük süreçlerinin yeniden yorumlanarak gönüllü-dostu bir çalışma ortamı yapılması kısa ve orta vadede zorunlu adımlar olarak öne çıkıyor.

Gönüllülerin hakları konusu ise ülkemizde bir başka önemli sorun alanı. Gönüllülerin bir kurumun içindeki kaderi, çoğu zaman bir ya da birkaç kişinin iki dudağı arasında. Gönüllülerin gerçekleştirecekleri faaliyetler için gerekli eğitim ve oryantasyonu almaları; yapacakları faaliyetler için gereken malzeme ve araçlarla donatılmaları; birlikte çalışacakları diğer kurumlar ve hizmet verecekleri yararlanıcılar ile ilişkilerine yönelik tüm süreçlerde desteklenmeleri; gönüllü-gönüllü, gönüllü-personel, gönüllü-yararlanıcı ilişkilerinde sorun çıktığında adil bir değerlendirme sürecinden yararlanmaları; gönüllülerle çalışan personelin standart ve kurallara uymayan tutumları ile ilgili konularda görüşlerine değer verilmesi gibi, tamamı burada sayılamayacak bir dizi konu ve olayda gönüllüler maalesef yalnızdırlar. Kimi durumlarda keyfi kararlarla süreçten olumsuz etkilenmekte, hatta bazen ilgili kurumda gönüllülük yapamamaktadırlar. Gönüllülerle çalışan kurumların bu gibi durumları daha nesnel bir süreç içinde değerlendirebilmesi için, personel, gönüllü ve hatta dış paydaşlardan oluşan bir ombudsmanlık mekanizması kurması düşünülebilir.

Gönüllülüğe ilişkin hak-temelli bir yasal çerçeve konusu ilgili kesimlerce uzun süredir tartışılan konulardan biri. Gönüllülüğün nasıl ve nerede yapılacağına dair tek tipleştirici ve kısıtlayıcı bir yasal zemin ihtiyacımız olan en son şey. Ancak gönüllülüğün güçlendirilmesine katkı yapacak, gönüllülerin haklarını asgari düzeyde tanımlayan, gönüllüler ile çalışan kurumlara bir yol haritası oluşturacak cesaretlendirici ve kapsayıcı hak-temelli bir yasal çerçeve üzerinde düşünülmesi gereken bir konu. Farklı açılardan da bir gereksinim. Kamu personelinin gönüllülük yapması önündeki engeller; gönüllülerin gönüllülük yaptığı kurumla ilişkileri, hak ve sorumlulukları alanındaki belirsizlikler; sağlık ve güvenlik konusundaki eksiklikler; çalışan gönüllülüğü alanındaki gelişmeler ve gereksinimler; üniversite öğrencilerinin ders kapsamında yaptıkları

gönüllü çalışmalara dair konular; yapılan gönüllü faaliyetlerin gönüllü yararına belgelenmesi konusundaki eksiklikler; gönüllülüğe ve gönüllülüğün yaygınlaşmasına yönelik yatırım ve desteklerin hukuksal boyutunun belirsizliği; gönüllü kuruluşların Maliye ve İçişleri Bakanlığı gibi kamu kurumları ile ilişkilerinde yaşadıkları sorunlar, bu tür bir yasal düzenleme için temel teşkil eden alt başlıklar arasında sayılabilir.

Gönüllülük Alanında Yeni Gelişmeler

Tüm Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de insanlar çok farklı nedenlerle gönüllü aktivitelere katılıyor, inandıkları toplumsal sorunların çözümüne yönelik katkı sunuyorlar. Kadın, çocuk, gençlik, yaşlılık, afetler, ekoloji, yoksulluk vb çok farklı alanlarda gönüllülük yapan yurttaşların sayısı her geçen gün artıyor. Türkiye, gönüllülük oranları açısından bakıldığında ne yazık ki Dünya'da son sıralarda gelen ülkelerden biri. Yapılan araştırmalara göre toplumun henüz oldukça küçük bir bölümü gönüllülük yapıyor. Bununla birlikte gelişmekte ve yaygınlaşmakta olduğunu söylemek de yanlış olmaz. Zira ülkemizde çok başarılı çalışmalar yapan gönüllü kuruluşlar olduğu gibi, kamu kurumları ve özel sektörün gönüllülük çalışmalarına ilgisinin her geçen gün arttığı da bir gerçek.

Sivil Toplum Örgütleri ve gönüllüler arasındaki özel ilişki -tüm sorun ve gelişmelere rağmen- sahip olduğu büyük potansiyelin doğal bir sonucu olarak, artan bir biçimde gelişiyor. STÖ'ler halen gönüllülük çalışmalarının yaygın olarak yürütüldüğü kurumlar olma özelliklerini koruyorlar. Bununla birlikte, artık STÖ'lerin yegâne gönüllülük alanı olduğunu söylemek mümkün değil. Geçmiş yüzyıllarda, ilk örnekleri, okullar, hastaneler, itfaiye ve afet hizmetleri gibi çeşitli kamu hizmetlerinde görülen gönüllülük faaliyetleri kamu kurumlarınca yeni bir biçimde kurgulanıyor. Özel sektör, sahip olduğu insan kaynağı, bilgi, teknoloji, ürün ve hizmetlerle finansal kaynaklarını birleştirerek toplumsal sorunların çözümüne katkı sağlıyor, çalışanlarının gerçekleştirdiği gönüllü faaliyetler aracılığıyla toplumsal sorunların çözümünde bir toplumsal aktör olarak yerini alıyor. Yine girişim odaklı yapılarla sosyal sorunları çözmeyi hedefleyen ve ekonomik bir model kullanan sosyal girişimler de -amaçları ve doğası gereği- gönüllülüğün katkısından önemli ölçüde yararlanıyorlar.

Bireylerin, sadece kurumlarla birlikte değil, kişisel emek ve projeleri doğrultusunda belirli bir kurumla ilişkili olmayan gönüllülük çalışmaları gerçekleştirmelerine yönelik örnekler de her geçen gün artmaktadır. Geleneksel olarak başta afetler, eğitim ve sağlık olmak üzere önemli toplumsal sorunlara yönelik gelişen bu yurttaş katkısı bugün bazen bireysel, bazen de grup inisiyatifleri yoluyla yaygınlaşmaktadır. Sosyal medyanın, bireylere geniş kitlelerle hızlı ve etkin bir biçimde buluşma fırsatı sağlayan yaygın ve ortak bir platform olma özelliği, başta savunuculuk çalışmaları olmak üzere bir dizi gönüllü faaliyetin ana unsuru olmasını getirmektedir. Özellikle akıllı telefonlar ve diğer iletişim araçlarının da katkısıyla, bireyler toplumsal bir sorun olarak gördükleri konularda klasik anlamda herhangi bir örgüt kurmaya gerek duymadan süratle sanal ortamda örgütlenmekte ve davalarına destek bulmaktadırlar. Çevrimiçi gönüllülük adı da verilen bu yeni gönüllülük modeli, sadece savunuculuk çalışmalarını değil, aynı zamanda uzaklık nedeniyle erişim zorluğu yaşanan yerlere destek verilmesini sağlamaktadır. Örneğin, Ushahidi gibi şirketlerce geliştirilen teknoloji temelli uygulamalar, afetlerden sonra yararlanıcıların yer, zaman, gereksinim, aciliyet gibi birçok kistasla haritalanmasına ve yardımlardan süratle

yararlanmalarına katkı yapmaktadır. Haiti depremi sonrası başarıyla uygulanan ve sosyal faydasını net olarak ortaya koyan bu tür uygulamalar, ortak SMS kullanımı, gönüllü haritalama faaliyetleri ve radyo gibi klasik araçlar ile bireysel gönüllülerin afet müdahale çalışmalarına yönelik kolektif katkısını ortaya koyması açısından önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Çevrimiçi gönüllülük ve sosyal medya, bireylere neredeyse sınırsız, yepyeni bir fırsatlar dizisi sunuyor. Bireyler, bir yanlışın yerinde tespit edilerek kitlelerle paylaşılması, belirli bir toplumsal sorunun görünür ve algılanır hale getirilmesi, yeni bilgi ve yöntemlerin, ihtiyacı olan kesimlerle paylaşılması, uzmanlıklarına ihtiyaç duyan toplumsal kesimlerle fiziki olarak bir araya gelmeye gerek kalmaksızın destek verilmesi, benzer becerileri ya da kaygıları olan insanların bir araya getirilmesi gibi sayılabilecek onlarca çalışma için çevrimiçi gönüllülük fırsatlarından yararlanmakta ya da diğer kişiler için bu fırsatları oluşturuyorlar. Son dönemlerde -Türkiye’de dahil olmak üzere- Dünya’nın birçok farklı ülkesinde görülen yurttaş hareketlerinin önemli bir bileşeni olan yurttaş-gazeteciliğinin temel enstrümanı sosyal medyadır. Ülkemizde de Gezi Parkı olayları sırasında benzer bir süreç yaşanmış, ana akım medyanın olayları görmezden gelen tutumu, facebook, twitter gibi sosyal medya siteleri aracılığıyla yaşanan gelişmelerin anlık olarak Dünya’ya aktarılması sayesinde aşılmıştır. Kimi zaman klavye aktivizmi olarak adlandırılan ve eleştirilen bir gönüllülük çeşidi olsa da çevrimiçi gönüllülük yadsınamaz bir toplumsal dönüşüm potansiyeline sahiptir.

Çevrimiçi gönüllülük, sadece savunuculuk ve afetler gibi alanlarda değil, her alanda gönüllü çalışma yapmanın bir aracı haline gelmektedir. Fiziksel olarak sosyal projenin gerçekleştirildiği ülke ve bölgeden günler ve saatler boyu uzakta olan bir kişi, çözüm sürecinin bir paydaşı haline gelmektedir. Az bulunan ve/veya yüksek bedelle edinilebilen bir uzmanlığın gönüllü olarak sunulması; çeviri, veri girişi, iletişim faaliyetleri vb fiziksel temas gerektirmeyen ancak sosyal projeler ve kurumlar için önemli bir unsur olan hizmetlerin doğrudan alınması; projelere yönelik farklı bölge ve ülkelerde tanıtım desteği verilmesi gibi çok farklı çevrimiçi gönüllülük faaliyetleri yapılmakta, başta küçük ölçekli kurumlar olmak üzere toplumsal faaliyetler gerçekleştiren sosyal aktörler bu gönüllü katkılardan yararlanmaktadır. Ülkemizdeki STÖ’lerin kısıtlı ekonomik kaynakları da gözönüne alındığında, birçok uzmanlık alanının veya becerinin kurum bünyesinde istihdam edilmesinin mümkün -hatta bazen gerek- olmadığı, bu tür becerilerin çevrimiçi gönüllüler sayesinde kurum çalışmalarına dâhil edilmesi gerektiği görülmektedir.

Kitle kaynak (crowdsourcing) uygulamaları yüzyıllardır farklı örnekleri olan toplumsal sorunlara kolektif çözümler üretme örnekleri arasındadır. Çözülemez bir sorunun, geniş kitlelere çağrıda bulunarak ortak bir çaba ile çözülmesi süreci olarak özetlenebilecek kavram, internet ve bilişim teknolojilerinin gelişimine paralel olarak etkisini ve yaygınlığını arttırmaktadır. Toplumsal sorunların çözümüne yönelik çalışmalar yapan aktörler, kitle kaynak uygulamaları ile normal şartlarda bir araya gelemeyecek kişi, kurum ve çözüm önerilerini buluşturmaktadır. Vikipedi, Innocentive gibi her geçen gün örnekleri artan kitle kaynak uygulamaları etkin bir gönüllülük faaliyeti olarak öne çıkmaktadır.

Dünyamızın içinde bulunduğu ekolojik, ekonomik ve sosyal durum, özellikle alternatif bir yaşam ve ekonomik sistem isteyen bireyler için yerelleşme ve yerel dayanışmasının önemini arttırmaktadır. Mahalle örgütlenmeleri ve gönüllülüğü, yerel kapasitenin ve ağların güçlendirilmesi, afet hazırlık

ve müdahale, yoksullukla mücadele, çevrenin korunması, uzlaşmazlıkların çözülmesi gibi alanlar başta olmak üzere önemli bir seçenek olarak belirmektedir. Dünya ekonomik sisteminin geldiği noktada armağan ekonomisini güçlendirmek ve parayı yegâne değişim unsuru olmaktan çıkarmak isteyen gönüllü hareketler ortaya çıkmakta, zaman bankacılığı (Zumbara.com) gibi yeni kurumlar ve örgütlenmeler geliştirilmektedir. Tüm bu bireysel inisiyatifler ve gönüllülük ağları, kimi zaman aşılmaz görünen toplumsal sorunların çözülmesine, kimi zaman ilgili alanda çalışan kurumların silkinmesine, kimi zamansa bir ülkenin tamamen değişmesine katkı yapmaktadır. Bu bireysel katkılar sadece kendi yerelliği ile sınırlı kalmamakta, dünyanın başka bir yerindeki yerel çalışmalara katkı ve ilham vermektedir. Uzun mesafeler kateden gönüllüler, başka bölgelerin/ülkelerin halkları ile dayanışma ağları kurarak, ihtiyaç duyulan bilgi, emek ve kaynağı paylaşmaktadırlar. Özellikle ekolojik hareketin gelişmesi, alternatif yaşam ve tarım arayışlarının hızlanması ile gönüllülük turizmi yaygınlaşmaktadır. Uzun yıllardır eğitim gibi alanlarda görülen bu tür gönüllülük faaliyetleri farklı alanlarda hızla gelişmekte, sayıları artmakta, yerel halkla gönüllülerin arasında yeni bağlar kurulmaktadır.

Bir Gönüllülük Aktörü Olarak Okullar, Üniversiteler, Kamu Kurumları

Özellikle genç kuşakların gönüllülüğü deneyimleyebileceği en temel yer olan okullar, gönüllülüğün toplumda yaygınlaşması açısından kritik bir öneme sahip. Milli Eğitim Bakanlığı'nın yapmış olduğu müfredat değişikliği sırasında ilköğretim okullarına getirilen Sosyal Etkinliklere Destek Yönetmeliği kapsamında, çocukların sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yaparak topluma hizmet uygulamaları yapmaları öngörülürken; çocukların toplumsal sorunlara ilişkin bir proje geliştirmeleri ve bu projeleri için olanaklar ölçüsünde bölgelerindeki sivil toplum kuruluşlarından destek almaları hedeflenmekteydi. Ancak bu uygulama, halen istenildiği ölçüde verimli olarak sürdürülememektedir. Öğretmenlerin, bu saatleri diğer derslerdeki eksikleri tamamlamak için kullanmaları, idarecilerin gerekli altyapıyı sağlayamaması, her ilde uygun STÖ bulunmasında yaşanan zorluklar, STÖ'lere yönelik olumsuz bakış açısı gibi nedenlerle öğrencilerin gönüllülük yapma pratiklerini güçlendirecek bu imkândan yeterince yararlanıldığını söylemek zordur. Küçük yaşlardan itibaren gönüllü çalışmalarda yer almayan çocukların sonraki yıllarda bu bilinci ve alışkanlığı geliştirmesi kolay olmamaktadır. Türkiye nüfusunun önemli bir kısmının genç olduğu gözönüne alındığında okullarda yapılacak gönüllü faaliyetlerin önemi de daha iyi anlaşılabilir. Üniversiteler gerek sahip oldukları bilimsel bilgi, gerekse eğitimi insan kaynağı ile toplumsal sorunların çözümüne yönelik önemli bir potansiyeli barındırmaktadır. Son yıllarda üniversitelerin artan bir biçimde sosyal sorumluluk çalışmaları gerçekleştirdikleri, gerek projeler gerekse öğrencilere yönelik gönüllülük içeren dersler ile artan bir biçimde sosyal bir aktör haline gelmektedirler. Bazı üniversiteler Toplumsal Duyarlılık Proje Ofisler adı altında öğrenci gönüllülüğünün gelişmesine katkı yapan ofisler açmakta, topluluklar ve konsey aracılığıyla faaliyetlerine sürdüren öğrencilerin gönüllülük imkânlarının çeşitlenmesini hedeflemektedirler. Yapılan çalışmalar halen nitelik ve nicelik açısından bazı sorunlar içerirse de son yıllarda üniversitelerde görülen bu gelişmeler sevindiricidir. Bununla birlikte, üniversite içi aktörlerin daha bütünlüklü ve planlı toplumsal çalışmalar yapabilmesi için yeni kurumsal yapılara ve bakış açılarına gereksinim duydukları açıktır. Halen ülkemizde hiçbir üniversitede toplumsal yenileşme çalışmalarını koordine edecek bir Sosyal İnovasyon Uygulama ve Araştırma Merkezi kurulmamış olması temel eksikliklerden biridir. Üniversitenin geleneksel olarak birbirinden uzak olan akademik birimlerini, bilim dallarını ve farklı aktörlerini bir araya getirme potansiyeline sahip

bu tür merkezlerin kurulması, yeni dönem için önemli bir ajanda teşkil etmektedir.

Son dönemlerde, olumlu bir gelişme olarak başta bakanlıklar ve yerel yönetimler olmak üzere bazı kamu kurumlarının gönüllü faaliyetler gerçekleştirme yönünde projeler uyguladıkları görülmektedir. Kamu kurumları sahip oldukları politik ve ekonomik güçle önemli bir güce sahiptir ve gönüllülük yoluyla topluma daha iç içe olması da kuşkusuz olumlu sonuçlar ortaya koyacaktır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken önemli nokta, kamunun bizzat gönüllü faaliyetler gerçekleştirmekten çok, gönüllü faaliyetleri kolaylaştıran bir altyapı oluşturmaya çalışmasına olan ihtiyaçtır. Kamu kurumlarının, bir tür devlet hizmeti olarak da algılanabilecek ve siyasi propaganda faaliyeti özelliği taşıyan böylesi bir doğrudan gönüllülük çalışması yerine, her toplum kesiminin kendini içinde bulabileceği bir destekleme rolünü benimsemesinde yarar vardır.

Kurumsal Gönüllülük Programları ve Özel Sektörün Potansiyeli

Özel sektör, her geçen gün, gerçekleştirdiği kurumsal gönüllülük faaliyetleri ile toplumsal sorunların çözümüne katkı yapan kayda değer bir aktör haline gelmektedir. Bugün, Fortune 500 listesinde yer alan şirketlerin yüzde 90'ından fazlası bir kurumsal gönüllülük programı ve bağış programı olduğunu belirtmektedir. Sahip olduğu insan kaynağı, bilgi, teknoloji, ilişki ağı, ekonomik ve politik güç, ürün ve hizmet kapasitesi gibi unsurları toplumsal sorunların çözümüne yönelik kullanan şirketlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Bununla birlikte, kurumsal gönüllülük faaliyetlerinin yeni bir bakış açısı ile ele alınmasında yarar bulunmaktadır. Ülkemizde KSS ve Kurumsal Gönüllülük denildiğinde ilk düşünülen kısa süreli ve iletişim odaklı çalışmalar olmaktadır. Oysa artık kurumsal gönüllülük alanında yeni bir dönem başlamaktadır. Çalışan gönüllülüğünün daha nitelikli ve düzenli bir biçimde yapılabilmesi için şirketler, kimi zaman İK ve Kurumsal İletişim bünyesinde, kimi zamansa her ikisinden de bağımsız Kurumsal Gönüllülük Programları kurmaktadır. Hatta bazı şirketler, sadece çalışanlarını değil, müşterilerini de gönüllülük yapma konusunda teşvik etmektedirler. Örneğin, gerçekleştirdiği "Temiz Tuvalet" kampanyası ile hem sektörün gidişatını değiştiren hem de hijyen alanında ülkemize oldukça önemli bir katkı yapan OPET'in halen gönüllü müşterilerden oluşan 7,000'in üzerinde destekçisi vardır. Şirket, çalışanları ve gönüllüleri ile birlikte sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirmekte, farklı konularda projeler gerçekleştirmektedir. Başta çok uluslu şirketler olmak üzere birçok şirket, kurumsal gönüllük programları kurmakta, çalışan gönüllülüğü ile ilgili faaliyetleri daha standart ve etkin bir hale getirmektedir. Boyner Holding, Citibank, Bilim İlaç ve Koç Holding Gönüllülük Programları bunlar arasında sayılabilir. Özel Sektör Gönüllüleri Derneği, sektörün gönüllülük faaliyetlerini arttırmak konusunda üyesi olan şirketler ile ortak programlar düzenlemekte, katılımcı şirketlerde gönüllülüğe bilgi, deneyim ve pratiğin artmasına katkı yapmaktadır.

Kurumsal Gönüllülük, belirli bir yapı ve program dâhilinde yürütülmesi, kamu kurumları ve STÖ'ler ile işbirliği içinde sürdürülmesi, planlı ve uzun soluklu bir çalışma olarak gerçekleştirilmesi durumunda önemli bir potansiyel taşımaktadır. Günümüzde, şirketlerin içinde buldukları toplumun sorunlarına duyarlı kurumlar olmaları, dahası yalnızca duyarlı olduklarını değil, bu sorunların çözümünde aktif bir toplumsal paydaş olduklarını da görmeleri ve göstermeleri çok önem kazanmıştır. Önümüzdeki dönemde, kurumsal sürdürülebilirlik stratejileri kapsamında şirketlerin iyi tüzel yurttaşlar olma çaba ve çalışmaları yaygınlaşacak; ortaya koyduğu hizmet ve

ürünlerin yanısıra tedarik zincirinden başlayarak, üretim, paydaş ilişkisi, çalışanlar ve müşterilere kadar uzanan çok yönlü bir yeniden yapılanma süreci hız kazanacaktır. Bugün itibariyle büyük ölçekli şirketlerde başladığı görülen bu sürecin tüm özel sektöre yaygınlaşması kaçınılmaz görünmektedir.

İyi bir Kurumsal Gönüllülük Programı, çalışanlar için, personelin bireysel olarak önemseydiği toplumsal sorunların çözümüne doğrudan katkı yapması için zaman ve kaynak yaratır; kişisel tatmini ve kurumsal aidiyeti artırır; bireysel çalışma alanı ötesindeki diğer kurumsal süreçlere katkı ve öneri yapmasını teşvik eder. Kurum için, daha mutlu ve kurumsal aidiyeti yükselmiş bir personel yapısının yaratacağı sinerji ile kurumsal iş veriminin yükseltilmesine katkı yapar; iş süreçlerinin personel tarafından daha fazla sahiplenilmesi ile olası kaynak israflarının azaltılmasını sağlar; Kurumun sunduğu ürün ve hizmetlerin daha sosyal duyarlı olarak geliştirilmesine katkı yapar, böylelikle kurumun topluma yararlı bir şirket olarak algılanmasına olumlu etki eder. Toplum için, toplumsal sorunların çözümünde özel sektörün sahip olduğu profesyonellik, teknoloji, insan, bilgi ve mali kaynaklardan yararlanılmasını sağlar; özel sektörün yenilikçilik, dinamizm ve risk almaya yatkınlık gibi özellikleri ile diğer hizmet sunucularına örnek oluşturacak öncü programların geliştirilmesine katkı verir; özel sektörün toplumsal konulara yönelik duyarlılığının artırılması, özel sektörün iş geliştirme, yatırım, uygulama ve yenileştirme çalışmalarında sürdürülebilirliği temel alan farklı bir bakış açısı ile hareket etmesine öncülük eder. Gezegen için, gezegenin karşı karşıya bulunduğu iklim değişikliği ve çevre sorunlarının çözümüne katkı yapar; küresel düzeyde yaşanan sorunların çözümü için küresel çözüm önerileri ve dayanışma ağırları kurulmasına katkı verir; sürdürülebilir ve kaliteli bir yaşamın kurulmasına katkı yapar.

Kurumsal Gönüllülük Programları, hemen her zaman yakın bir ilişki içinde olduğu şirket KSS Projeleri ile birlikte, ortaya koyacağı sonuçlardan çok belirli bir noktaya yönelik taşıyacağı süreç bakımından önem taşıyan bir çalışmadır. Planlı, olumlu ve ölçülebilir bir süreç ile şirketlerin kendi iş alanında ortaya koyduğu ürün, hizmet ve yöntemlerin daha çevreci ve toplumsal bir biçimde gerçekleşmesine katkı yapması; yaşanan pozitif toplumsal sürecin kurumsal gönüllülük programları ile beslenerek personel aidiyetini arttırması, böylelikle çalışanlarımızın daha fazla iş tatmini olan, daha mutlu ve daha uzun soluklu çalışanlar olmasını sağlaması; mutlu, aidiyeti yükselmiş, deneyimli personelin bireysel yaratıcılığını da harekete geçirerek kurum süreçlerine daha fazla katılım eğilimi göstermesi; şirketin, organizasyon yapısında yer alan her düzeyde personelin yaratıcı enerjisinden ve birlikte üretmenin ortaya çıkaracağı sinerjiden yararlanması; bu sinerjinin ve yenilikçi bakış açısının kurumsal sürdürülebilirliğimize katkı yapması, finansal ve çevresel maliyetimizi düşürmesi, iş veriminin artması; yenilikçi yöntem ve uygulamaların iş süreçlerine daha hızlı bir biçimde yansması ve şirketin sosyal inovatif bir şirket kimliğine bürünmesi; bütün bu süreçlerin, şirketin toplumsal sorunlara daha duyarlı, toplum tarafından daha fazla sevilen, benimsenen ve dolayısıyla tercih edilen bir şirket olmasına katkı yapması, bu toplumsal tercihin doğal sonucu olarak üretim, satış ve kar hedeflerinin artması; bu tür bir olumlu toplumsal algının daha kalifiye, enerjik, yetenekli genç kuşakların şirketimizi seçmesine katkı yapması, beklenen etkiler arasındadır.

Son olarak..

Toplumsal, kültürel, ekolojik ve ekonomik sorunların çözümünde her geçen gün daha fazla rol

oynayan gönüllüler, bu sorunların çözüm sürecindeki işlevleri ve oynadıkları farklı roller nedeniyle günümüz toplumlarının önemli bir bileşeni. Aktif sorumlu yurttaşlık anlayışının uygulama pratiği olarak da görülebilecek gönüllülük, gönüllülerin çoğu zaman bir yaşam biçimi olarak benimsediği bir özellik de taşıyor.

Tüm Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de insanlar çok farklı nedenlerle gönüllü aktivitelere katılıyor, inandıkları toplumsal sorunların çözümüne yönelik katkı sunuyorlar. Kadın, çocuk, gençlik, yaşlılık, afetler, ekoloji, yoksulluk vb çok farklı alanlarda gönüllülük yapan yurttaşların sayısı her geçen gün artıyor. Türkiye, gönüllülük oranları açısından bakıldığında ne yazık ki Dünya’da son sıralarda gelen ülkelerden biri. Yapılan araştırmalara göre toplumun henüz oldukça küçük bir bölümü gönüllülük yapıyor. Bununla birlikte gelişmekte ve yaygınlaşmakta olduğunu söylemek de yanlış olmaz. Zira ülkemizde çok başarılı çalışmalar yapan gönüllü kuruluşlar olduğu gibi, kamu kurumları ve özel sektörün gönüllülük çalışmalarına ilgisinin her geçen gün arttığı da bir gerçek.

Gönüllülük ve sosyal inovasyon, toplumsal sorunların çözümü için benzersiz bir potansiyel taşıyor. Yapmamız gereken bütünlüklü bir bakış açısı ile gönüllülük alanını geliştirmek ve genişletmek. Toplumların değişim ve dönüşüm potansiyeli sınırsız, yeter ki doğru koşulları oluşturalım.

Sosyal Medya ve Teknoloji Gönüllülerin Emrinde

Dr. Uygur Özemesi, Change.org

Büyük ya da küçük, önemli ya da daha az önemli, değiştirilmesi gereken birçok şey var. Ve insanların da seslerini yükseltmek için güce ihtiyaçları var. Change.org dünyanın en büyük imza kampanyası platformudur ve dünyanın her yerindeki insanlara görmek istedikleri değişimi yaratma imkânı sunmaktadır. 196 ülkede 40 milyondan fazla Change.org kullanıcısı bulunmaktadır ve insanlar her gün yerel, ulusal ve küresel düzeyde yaşadıkları toplumu dönüştürmek için bu araçları kullanmaktadır. İster kızının okulunda öğrencilerin gördüğü şiddetle mücadele eden bir anne olsun, ister bankaların adaletsiz fiyatlarını düşürmesini talep eden müşteriler olsun, isterse yolsuzluk yapan görevlileri hesap vermeye çağırın vatandaşlar olsun, sizler gibi insanların başlattığı çok sayıda kampanya başarıya ulaştı - ve pek çok kampanya her hafta başarılar kazanmaya devam ediyor. Change.org Türkiye, Eylül 2012'den beri Türkiye'deki insanlara hizmet veriyor ve neredeyse 1,000,000 kullanıcıya ulaştı. Change.org'un hedeflerini gerçekleştirmek için dayanağı ortaklık ve gönüllülüktür. Change.org Türkiye'nin editörlük, tasarım, veri madenciliği, HTML ve iletişim gibi pek çok konuda personele yardım eden 5 gönüllüsü bulunuyor. Change.org gönüllüleri ekibin bir parçası olduklarını hissediyor ve toplantılara, atölyelere ve sunumlara katılıyor.

yüklü sayfalar... Bu sayede bilgileri açık şekilde paylaşılabilir hale geldik. Ancak gerçek anlamda devrim, bu web sitelerinin veri tabanlarıyla entegrasyonu sayesinde geldi. Böylece artık insanlar bu web siteleri vasıtasıyla iletişim bilgilerini paylaşarak ağlar oluşturmaya başladılar.

Günümüzde gönüllülerle çalışan her sivil toplum kuruluşunun gönüllü başvuru formunu kendi web sayfasında bulmak mümkün. 2000'li yıllara geldiğimizde artık iletişim bilgilerini paylaşmanın yanı sıra kullanıcıların topladığı herhangi bir bilgiyi farklı web sayfalarında, SQL adı verilen tek bir veri tabanında toplaması mümkün oldu. Bu aşamaya gelindiğinde 2001 yılında, Türkiye'nin gönüllü kuş gözlemcilerinin katkılarıyla kuş gözlem verilerinin toplandığı ilk vatandaş bilimi projesi olan www.kusbank.org'u kurdum. Erciyes Üniversitesi ve Doğa Derneği işbirliği ile kurulan KuşBank, 13 yıl içerisinde gönüllü kuş gözlemcilerinin girdiği verilerle, kuşların korunması için pek çok raporun ve bilimsel yayının çıkmasına vesile oldu, hatta yarattığı faydalarla bu yıl New York Times gazetesinde dahi konuyu oldu. Bütün bunları sağlarsa 3000'e yakın gönüllünün topladığı verileri bu veri tabanına işlemesiydi. Bir diğer deyişle "crowd sourcing" ile, yani kitlenin gönüllü katkılarıyla, çok önemli bir sosyal ve ekolojik fayda sağlandı. Gönüllü kuş gözlemcileri bu sayede hem birbirinden ilham aldı, hem de yaptıkları bireysel etkinlikleri toplu bir faydaya dönüştürdüler. Dolayısıyla veri tabanlı web sayfaları gönüllülükte yepyeni bir çığır açtı. Bunun pek çok örneği var. Boğaziçi Üniversitesi'ndeki Görme Engellilere Yönelik İnternet Kütüphanesi bunlardan biri ve gönüllü okuyucular aracılığıyla görme engellilerin bilgi kaynaklarına erişimini sağlıyor (www.getem.boun.edu.tr/gonullu.asp). Gönüllülerin toplu katılımıyla oluşturulan dev bir sesli kütüphane her gün daha da büyüyor.

Tüm zamanların en büyük ve önemli teknolojik keşfi internet diyenlerin sayısı toplumda yarıdan fazla. Dolayısıyla, bir teknoloji olarak internet, gönüllülüğü şüphesiz etkiliyor ve dönüştürüyor. Geçmişte zor ve yavaş olanlar bugün kolay ve hızlı ve hatta bazen anında...

Hatırlatmak gerekiyor bazen, gerçekte internet bir araçtan ziyade bir altyapı. Bu altyapı üstünde pek çok araç çalışıyor. Gönüllülüğe katkısı olan da internetin olanaklı kıldığı bu araçlar. Bu araçların en başında geleni, internetin daha ilk günlerinde, yani 1990'ların başında yaygınlaşan e-posta. E-posta sayesinde birbirimizle çok daha hızlı bir şekilde haberleşebilir hale geldik. E-posta, gönüllüler arasındaki koordinasyonu hızlandırmakla kalmadı, etkinliklerin eş zamanlı ve yaygın şekilde gerçekleşmesinin de yollarını açtı.

Bu dönemde ortaya çıkan bir diğer araç ise internet sitesi veya web sitesi dediğimiz "hypertext." Yani herkesin tarayıcılarla ulaşabileceği, birbirine linklerle bağlantılı bilgi

Bir başka devrim, veri tabanlı web sayfalarının 2000'li yılların sonuna doğru sosyal ağlara evrilmesiyle geldi. 1990'lı yıllarda üniversitelerde atılım yapan istatistiksel mekanik ve ağ teorileri, uygulamada kendine internette hayat buldu. Toplumda görülen 6 derecelik ortalama ilişkiler ağı kendini facebook, friendfeed, twitter'da gösterir oldu. Sosyal ağların en önemli özelliği üyeler arası etkileşim. İnsanlar gruplar oluşturarak, ortak ilgi alanları, benzer düşünceler ve amaçlar çerçevesinde bir araya gelerek ilişkileri geliştirip hem topluluk oluşturuyor hem de paylaşımında bulunuyorlar. Burada hemen sosyal ağların, sosyal medya ile ilişkili olsa da ayrı bir mecra olduğunu söylemek gerek. Sosyal medya dediğimiz şey geniş bir kitleye web sayfaları, bloglar ve sosyal ağlar vasıtasıyla bilgi ulaştırmak ve paylaşmak anlamına geliyor. Geleneksel basılı, radyo ve televizyon alıcılarıyla işleyen medyadan farkı, herkesin bu bilgiyi oluşturma ve yayma olanağının olması; tek gereken şey bir internet bağlantısı ve araçlara üyelikler. Gönüllüler ve gönüllülerle çalışan sivil toplum kuruluşları bu araçları etkin bir şekilde kullanıyor.

Sivil toplum kuruluşları genelde projeler yaparak topluma hizmet sunar, eğitimler yapar, lobi denilen girişimlerle toplum ve doğa yararına kararlar alınması için yetkililerle görüşür, savunuculuk faaliyetleri yani kampanyalar gerçekleştirerek karar vericilerin yine toplum ve doğa yararına kararlar almaları için kamuoyu oluşturur ve baskı yaparlar. Bütün bu çalışmalarda gönüllüler etkin bir biçimde rol alır. Kuruluşlar, gönüllülerin bu etkinliklere katılımı ve haberdar olmaları amacıyla facebook sayfalarının, twitter hesaplarının takip edilmesi için çevrim içi çalışmalar yaparlar. Gönüllüler bu sayfa ve hesaplara üye olduklarında hem sivil toplum kuruluşlarının etkinlikleri konusunda haberdar olur hem de arzu ettiklerine katılma imkânına kavuşurlar. Örneğin Greenpeace Akdeniz'in bugün facebook hesabında 1 milyon 373 üye bulunuyor ve örgüt, herhangi bir anda binlerce üyeyi internet üzerinden harekete geçirebiliyor.

Sosyal ağların yanı sıra yeni çevrim içi araçlar da harekete geçen gönüllülerin ayrı mekânlarda olsalar dahi ortak çalışmasını sağlıyor. Gönüllüler arasında doğrudan iletişim için Skype veya Google Hangout şu anda vazgeçilmez birer araç olmuş durumda. Ayrıca Wiki altyapısında pek çok ortak çalışma araçları mevcut; Google Docs bunlardan belki de en basiti. Toplantı örgütlemek için Meetup ve ortak zaman bulmak için Doodle kullanılıyor, daha sonra tartışmalar ve örgütlenme Podio üzerinden yürütülüyor. Yeni nesil gönüllüler bütün bu araçları birbiriyle etkileşim içinde ve birbirini bütünleyecek şekilde kullanıyor.

Sosyal ağlar ve sosyal medya, gönüllülerin, örgütlü sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra kendi inisiyatiflerini başlatmalarına ve kendi aralarında örgütlenmelerine de olanak tanıyor. Kendileri örgütlenerek bir sosyal probleme veya doğanın korunmasına yönelik etkinlikler düzenliyor ve bir araya geliyorlar. Sosyal ağların ve bireysel örgütlenmenin en etkin kullanımını sanıyorum Gezi Parkı olaylarında gördük. Yüzbinlerce insan Gezi Parkı'nda ağaçların korunması, Gezi Parkı'nın bir Alış Veriş Merkezi'ne (AVM) dönüştürülmemesi ve Polis şiddetine karşı bir tepki vermek üzere bir araya geldi ve yüzbinlerce insan Gezi Parkı'na yürüdü. Gezi Parkı'nı ve Taksim Meydanı'nı kontrolüne alan bu insanlar, orada devlet mekanizmalarının dışında kendi oluşturdukları gönüllü güvenlik ve temizlik hizmetleri, hatta çapalayıp ettikleri bir bostanla kurtarılmış bölge oluşturdular. Parkın polis saldırısı ile boşaltılmasından sonra ise bu insanların bir kısmı yeniden sosyal ağlar üzerinden örgütlenerek bir araya geldi ve İstanbul'un değişik parklarında forumlar düzenledi. Bu forumlarda yeni bir gelecek tasarlanması üzerine tamamen gönüllü

olarak katıldıkları süreçlerle bir etkileşim başlattılar. Bu ruhta gerçekleşen eylemlerden biri de 1 Eylül Dünya Barış Günü'nde binlerce insanın katıldığı İstanbul Boğazı boyunca oluşturulan barış zinciriydi. Bir diğer önemli gönüllü inisiyatif İstanbul'un Kuzey Ormanları'nın korunmasına yönelik oluşan Kuzey Ormanları Savunması oldu. Bu savunmanın içinde yer alanlar aynı zamanda change.org üzerinde bir imza kampanyası başlatıp, "köprü yerine orman" taleplerini 20 binin üzerinde imza toplayarak, toplumun geniş kesimlerine yaymaya başladılar.

Change.org, sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra ve hatta daha sıklıkla bağımsız bireylerin harekete geçtiği internet araçlarından biri. Eylül 2013'te Türkiye'de 1 milyon kullanıcıya ulaşan platform, kim olursa olsun, hangi görüşe sahip olursa olsun, insanların arzu ettikleri değişimi sağlamak üzere imza kampanyası başlatmasına olanak sağlıyor. Platform üzerinde Şeffaflık Derneği, Herkes için Mimarlık Derneği, Buğday Ekolojik Yaşam Derneği gibi sivil toplum kuruluşları değişik konularda kampanya başlattı ve destekçi topladılar. Bunun yanı sıra ünlü dağcı ve yazar Nasuh Mahruki 121 sivil toplum kuruluşunun oluşturduğu "Tabiat Kanununu İzleme Girişimi" adına bir kampanya başlatarak 70 binin üzerinde imza aldı ve kanunun şu ana kadar meclise gelmesini durdurdu. Bu imza kampanyası altında buluşan gönüllü topluluk, herhangi bir olumsuz gelişmede tekrar harekete geçmek üzere bekliyor. Sivil toplum kuruluşları ve bireyler böylece önemli savunuculuk faaliyetlerini change.org platformunu kullanarak yapma olanağına kavuşuyor. Toplum ve doğa için harekete geçen bu bireyler, önemli zamanlarını bu gibi kampanyalarda kullanarak toplumsal fayda yaratıyorlar. Nitekim UN Volunteers'in tanımına göre gönüllü dediğimiz kişiler, zamanlarını bir karşılık beklemeden başkalarına ve topluma yardım eden, hizmet veren, başış yapan ve örgütleyen, toplumsal süreçlere katılan, aktif vatandaşlık gösteren, savunuculuk yapan ve kampanya yürüten kişilere deniyor. Change.org gibi platformlar aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarını başışçı ve savunuculuk yapmak üzere bu duyarlılığa sahip bireylerle buluşturarak da hizmet vermiş oluyor.

Son dönemde mobil uygulamaların ve akıllı telefonların çoğalmasıyla birlikte gönüllülükte de yeni açılımlar ortaya çıkıyor, özellikle GSM ve GPS ağları üzerinden yer belirleme (jeolokasyon) hizmetlerinin artmasıyla, toplumsal ve çevre suçlarına tanıklık etmek ve belgelemek, yerinden haber vermek gibi hizmetleri de gönüllüler etkin bir biçimde yürütüyor. Bunlardan beki de en dikkat çeken iki uygulama Ötekilerin Postası ve 140Journos. Bu gruplar twitter, whatsapp, ushahidi gibi mobil uygulamalar aracılığıyla vatandaşların, doğrudan habercilik yapan birer muhabir gibi çalışmalarına olanak veriyor.

İnternet altyapısı ve GSM ağları vasıtasıyla başlayan yeni bilişim çağında pek çok hizmet, fikir ve eylem kitlesel gönüllü katılımlara bağlı olarak belirleniyor ve kabul görüyor. Bütün bu nedenlerden, bilişim çağının aynı zamanda bir gönüllü çağı olduğunu söylemek abartı olmasa gerek.

Zumbara: Parayı Değil, Zamanı Paylaşmak

Ayşeğül Güzel, Zumbara

Zumbara; insanların zamanı özgür bıraktıkları, parayı şükranın ifadesi olarak kullandıkları, birlik, bütünlük ve bolluk bilinciyle armağan kültüründe yaşadıkları bir dünyanın mümkün olduğuna inanır. Zumbara bu dünyaya, paylaşım kültürü ve armağan ekonomisi ile ilgili farkındalık yaratarak, insanların armağanlarını (bilgi, beceri, tecrübe ve zaman) paylaşarak ihtiyaçlarını karşıladıkları alanlar açarak ve güven temelli ilişkiler ve dayanışık topluluklar oluşturarak katkı sağlar.

Zumbara, para yerine zamanın kullanıldığı, kişilerin başkalarına sundukları gönüllü hizmetlere karşılık para kazandığı bir alternatif ekonomik model, bir topluluktur. Zumbara özünde zaman bankası sistemini kullanır. Zaman bankası sistemi 1=1 prensibi ile işler. Örneğin Ebru Fernando'ya 2 saat boyunca İstanbul'u gezdiriyor. Fernando karşılığında Ebru'ya 2 saat ödemedede bulunuyor. Ebru

kazandığı bu 2 saatin 1 saati ile Seda'dan kendi web sitesini hazırlamak konusunda destek diğer 1 saat ile de Ahmet'den evinin taşınmasında yardım alıyor.

Zumbara kullanıcıları, websitesine kayıt olabilir, kendileri hakkında ve ihtiyaç duydukları hizmetler hakkında bilgi girebilirler. Talep edilen hizmetleri sağlayacak kişilere ulaşabilir, onlarla hizmet alışverişi hakkında temasa geçebilirler. Hizmet alışverişini ve ayrıntıları kabul ettikten sonra, üyeler para yerine zaman paylaşmaya ve kazanmaya başlarlar.

Zumbara, zumbara.com adlı bir internet platformu aracılığı ile Türkiye'de 2010 yılının Ekim ayında başladı. Zumbara sisteminin esas amacı para ve zaman algımızı sorgulamamızın yanında bireyler arasında ilişki ve güvene dayalı topluluklar yaratılabilmek konusunda bireyleri desteklemektir. Zumbara bu amaca ulaşabilme noktasında bireylere farklı araçlar sunar ve kendi kendine organize olan yapıların sürecine güvenerek, bireylerin inisiyatif almalarını destekler.

Zumbara paylaşımına açık insanların farklı değer sistemi ve hayat tarzı etrafında birleştikleri ve bu yeni dünyanın pratiklerini birlikte yarattıkları bir topluluk. İnsanların zamanı özgür bıraktıkları, parayı şükranın ifadesi olarak kullandıkları, birlik, bütünlük ve bolluk bilinciyle armağan kültüründe yaşadıkları bir dünyanın mümkün olduğuna inanıyoruz. Bu dünyaya şu şekilde katkı sağlıyoruz; paylaşım kültürü ve armağan ekonomisi ile ilgili farkındalık yaratarak, insanların armağanlarını (bilgi, beceri, tecrübe ve zaman) paylaşarak ihtiyaçlarını karşıladıkları alanlar açarak ve güven temelli ilişkiler ve dayanışık topluluklar oluşturarak.

Zumbara sisteminin kullandığı zaman bankası sistemi şu an dünyanın 36 ülkesinde kullanılmakta. Zumbara'nın getirdiği temel farklılık web 2.0 ve sosyal network araçlarının kullanılması, bu araçların tasarlanması noktasında topluluk üyelerinin sürece aktif olarak katılımı, gençler tarafından sahiplenilmesi ve uygulanıyor olmasıdır. zumbara.com'da şu an 26,000'e yakın kişi haftalık olarak ortalama 150 saat civarında paylaşım gerçekleştirilmekte. İzmir, İstanbul, Ankara, Adana, Eskişehir, Denizli, Boğaziçi Üniversitesi ve Yeldeğirmeni mahallesi gibi lokal yerlerde topluluk başlatıcıları sayesinde Zumbara toplulukları kurulmakta. Zumbara kendi kendini sürdürebilen bir organizasyon süreci ile Türkiye'de farklı topluluklara yayılmakta.

Zumbara'nın karşılaştığı en büyük engellerden biri sistemin finansal olarak sürdürülebilirliğini kendi kendine sağlama noktasında sistemin değerlerine uygun modellerin uygulanmasının zorluğu. Bu zorluğun getirdiği diğer bir sorun da özellikle web sitesinin programlamasını yapabilecek kişilere ulaşmak ve onları finansal olarak destekleyebilmek şeklinde karşımıza çıkıyor. Bu sorunun orta, uzun vadede çözümü için de yine topluluğa güvenmek ve sistemi açık kaynak koda açarak, ilgi duyan programcıların kolay bir şekilde programlamayı gerçekleştirebilmeleri için süreçler tasarlamaktayız.

Gönüllülük, Zumbara'nın en temel kaynağıdır. Sonuç odaklılık yerine katılımçılık sürecini önemsemekteyiz. Kişilerin, önem verdikleri konularda kendi kendilerine organize olabileceklerine, yaratıcılıklarına, zekalarına ve sevgilerine güveniyoruz. Belirli bir amaç etrafında biraraya gelen kişiler kendilerini topluluklarının bir parçası olarak hissedip, aidiyet duygularını geliştiriyorlar. Bu bağlamda sosyal teknolojiler, bizleri birbirimize bağlıyor, deneyimlerimizi aktarmamızı kolaylaştırıyor ve yaratmak istediğimiz dünya için ortak hareket etmemizi sağlıyor.

Zumbara, üyelerine insiyatif alma, kendilerini özgür hissetme ve başkalarının hayatında fark yaratma noktasında güç veriyor ve bizleri cesaretlendiriyor. Farklı becerilerimiz ile birbirimize destek olabileceğimizi hatırlatıyor ve harekete geçmemizi kolaylaştırıyor.

